ПТУШКІ ЛЁГКІХ ПАВОДЗІНАЎ

ВЕРШЫ, ПРОЗА І ПЕРАКЛАДЫ
ФІНАЛІСТАЎ КОНКУРСУ
ІМЯ ЧЭСЛАВА МІЛАША

2011

Λ

ПТУШКІ ЛЁГКІХ ПАВОДЗІНАЎ

Вершы, проза і пераклады
фіналістаў конкурсу маладых літаратараў
імя Чэслава Мілаша

2011

Мінск
І. П. Логвінаў
2013

УДК 821.161
ББК 84 (4 Беи)
П 87

П87 **Птушкі лёгкіх паводзінаў** : Вершы, проза і пераклады фіналістаў конкурсу маладых літаратараў імя Чэслава Мілаша (2011) / Уклад. А. Хадановіч. — Мінск : І. П. Логвінаў, 2013. — 274 с.

ISBN 978-985-562-044-1.

ISBN 978-985-562-044-1

Чэслаў Мілаш

Свет: Наіўная паэма (фрагменты)

Дарога

Там, дзе зялёныя сцелюцца долы,
Сцежкаю, што зарасла напалову,
Дзеці дадому імчацца са школы
Цераз убраную квеццем дуброву.

Ціха начынне грукоча ў пенале —
Крышачкі булкі з асадкаю новай,
Грошыкі медныя — мы іх збіралі,
Каб прывітацца з зязюляй вясновай.

Братава шапка, берэцік сястрыцы
Ў пышным кустоўі мільгаюць часамі.
З сокатам сойка ў галлі мітусіцца,
Доўгія хмары плывуць над лясамі.

Дах чырванеецца за паваротам,
Бацька гародчык матыкаю поле,
Хіліцца, злёгку чапляе лістоту.
З градак ён бачыць усё наваколле.

Веснічкі

Потым іх хмелю спляценні схаваюць:
Толькі да лета мы колер іх бачым,
Колер гарлачыкаў, што абрываюць
Людзі ў ставах надвячоркам гарачым.
Зверху іх злёгку падмазалі белым —

Нібы агеньчыкі ззяюць на коллі.
Дзіўна — аднойчы там туркаўка села:
Птушак штыкетнік не пудзіў ніколі.

Гладкаю стала драўляная клямка —
Дотыкі выцерлі дрэва дазвання.
Жоўты язмін тут — зіхоткая плямка,
Ад крапівы тут няма ратавання.

Ганак

Ганак дзвярыма на захад. Заўсёды
Грэе там сонца. Шырокія рамы.
Бачна адтуль наваколле: гароды,
Лес, і прысады, і ўся панарама.

Як апрануцца ў зяленіва гоні,
Цені ад ліпаў накрыюць паўградкі,
Свет за карою блакітнаю тоне,
Лісцем зубчастым парваны на латкі.

Брат і сястра над паперай галовы
Хіляць, малюючы буры і штылі,
І языком памагаюць ружовым
Лодцы, якую амаль патапілі.

Ядальня

Пакой. І там маўчыць у цемры бурай
Гадзіннік гданьскі. Вокны невысока.
А над сафой, абцягнутаю скурай,
Смяюцца пыскі чорцікаў разьблёных,
І медны рондаль ззяе гладкім бокам.

Карціна на сцяне. «Зіма» завецца:
На коўзанцы між дрэваў — незлічоны
Натоўп, і дым над комінам віецца,
І ў шэрым небе лётаюць вароны.

Яшчэ адзін гадзіннік. Ён — з зязюляй,
Што тройчы голас падае сарваны.
Калі мы трэці крык зязюльчын чулі,
Нам разлівала маці суп духмяны.

Сходы

Пахнуць мастыкаю вузкія сходы,
Ўверх узбіраюцца жоўтай дугою.
З краю мыском станеш без перашкоды,
А ля парэнчаў ледзь ступіш нагою.

Голаў дзік***а*** падаўжаецца ценем,
Іклы растуць — вось ён, страшна застылы,
Штосьці вынюхвае там, на скляпенні,
А прамяні распаўзаюцца ў пыле.

Маці, высокая, з тоненькім пасам,
Сходзіць са свечкай дрыготкай і кволай.
Цень яе з ценем сустрэўся ікластым.
Б’ецца адна яна з грознай жывёлай.

Малюнкі

Вось кніга. Моль трапечацца няроўна
Над калясніцай, пылам і дарогай,
Зачэпіш — сыпле срэбны пыл няўлоўны
На грэцкі горад, што бяруць аблогай.

Вось цела прывязалі да двухконкі,
Аб пліты б'ецца галава героя,
А матылёк, прыбіты да старонкі,
Трапечацца ледзь-ледзь у цэнтры Троі.

І ў той жа час насоўваецца бура,
Паспешліва адчальваюць трыеры.
А побач шыі гнуць валы панура,
І ўзворвае араты бераг шэры.

Бацька ў бібліятэцы

Высокі лоб і позірк утрапёны,
Гуляюць блікі сонца з валасамі.
Вянчае бацьку пыл, нібы карона,
Калі разгорне кнігу ён часамі.

У каляровых строях чарадзея
Заклёны шэпча ён падчас чытання:
Схавана ў кнізе безліч дзіўных дзеяў
Для вучня Бога ў справах чаравання.

Бацькавы заклёны

«Мысляр ласкавы, о які ціхмяны
Дар веды твой, як рада сэрца дару!
Цябе люблю я і табе адданы,
Хаця твайго і не пабачу твару.

Даўно разнеслі прах вятры і воды,
А разам з імі кожны шал забыты,
Ты дасканалым стаўся назаўсёды,
Як кніга, думкай ўзятая з нябыту.

Зазнаў ты скрухі і зазнаў адчаю,
І знікла памяць пра грахі й пралікі.
Чым дарагі ты сёння мне, я знаю:
Малыя людзі, іхны плён — вялікі».

З акна

За полем, лесам і за іншым полем —
Вады люстэрка і нябёс бяздонне,
Зямля сыходзіць залатым падоллем
У мора — як цюльпан у місе, тоне.

І кажа бацька: там ляжыць Еўропа —
У ясны дзень уся як на далоні,
Яшчэ не адышла пасля патопу,
Прыстанак для людзей, сабак і коней.

Там яркіх гарадоў іскрацца вежы,
Плятуцца срэбнай ніткай ручаіны,
І ветахі пагор’яў на бязмежжы
Ляжаць то тут, то там, як пух гусіны.

Бацька тлумачыць

«Там, дзе той промень кранае даліну,
Цень уцякаць прымушаючы спрытна,
Горад стаіць, не стары, хоць і слынны,
Гэта — Варшава, што ветру адкрыта.

Трохі далей, дзе дажджоў перазвоны,
Там, дзе пагоркі ва ўборах з акацый, —
Прага. І замак на ўзвышшы цудоўны,
Згодна з традыцыяй фартыфікацый.

Тое, што дзеліць краіну надвое, —
Альпы. І піхты чарнеюць на ўзгор'і.
Там жа, дзе сонца плыве залатое, —
Сіняй Італіі сподак на моры.

Між гарадоў — там стаіць іх даволі —
Вызначыш Рым, хрысціянства сталіцу:
Круглыя дахі блішчаць на касцёле,
То бок святога Пятра базіліцы.

А за марскою затокай, на поўнач,
Там, дзе імгла ахінула раўніны,
Вежы Парыжа гуртуюцца побач,
Статкі мастоў над ракою гнуць спіны.

Тут за Парыжам — апошняе слова:
Мода на шкло і жалеза квітнее.
Толькі на сёння — і так дастаткова,
Апавяду табе рэшту пазней я».

Прыпавесць пра мак

На макавінцы — хатка і гароды,
Сабачкі брэшуць, месяц спее макам.
Што гэты свет шырэйшы за гасподу,
Не здагадацца макавым сабакам.

Зямля — зярнятка, і не больш за тое,
Планеты, зоры — іншыя зярняткі.
І хай сто тысяч іх і нават болей,
На кожным могуць быць такія хаткі.

У маку — свет. А мак — на агародзе
Качаецца ў дзяцей навідавоку.
А ўвечары, як месяц узыходзіць,
Чуваць сабак — то блізка, то далёка.

Ля півоняў

Гараць півоні белым і ружовым,
А ў кожнай, быццам у духмяным збане
Сядзяць жукі — яны вядуць размовы…
Камусьці — кветка, а жуку — прыстанне.

Стаіць над клумбай маці і пялёсткі
Перабірае, выбраўшы сцяблiну,
Каб вывучыць півоневыя вёскі,
Дзе ў год ператвараецца хвіліна.

Крыху пазней яна сабе і дзецям
Раскажа пра здагадкі, думкі, мары.
А з лісцем весела гуляе вецер
І кропачкі святла бягуць па тварах.

Вера

Прыходзіць вера, калі хтосьці бачыць
Лісток на хвалі ці расу на травах
І ведае: іначай немагчыма.
Заплюшчы вочы ці згасі святло —
На свеце будзе тое, што было,
А ліст на хвалях праплывае міма.

Прыходзіць вера, калі хтосьці зраніць
Нагу каменнем — з ведай, што каменне
Існуе для таго, каб раніць ногі.
Глядзіце: дрэва пакідае цені,
Вось цені — нашы, кветак — у спляценні:
Нішто без ценю жыць не мае змогі.

Прагулка ў лес

Дрэвы сягаюць абшараў нябёсных.
Сонца, сыходзячы долу з вышыняў,
Паліць агні на падсвечніках-соснах —
Мы ж тут малыя, на гэтай сцяжыне.

Злучым далоні, падняўшы галовы,
Каб не згубіцца ў траве, нібы ў гаі.
Ноч апячатвае кветкі, ды новай
Фарбай штохвілю сусвет палыхае.

А ў вышыні, дзе бяседа й чырвоным
Віны блішчаць у асінавай медзі,
Едуць карэтаю госці з паклонам
Да таямнічых князёў ці мядзведзяў.

Царства птушак

Цяжкія глушакі ў гульні вясёлай
Над лесам неба крыллем разразалі,
У гай завоблачны вяртаўся голуб,
Як самалёт, крумкач ільсніўся сталлю.

Зямля для птушак — змрочныя азёры,
Яна ў палоне вечнае навалы.
Для іх адных над гэтай чорнай хваляй
Святло дамкі і выспы ўратавала.

Калі яны спакойна чысцяць пёры,
Губляючы адно, яно павінна
На дно азёраў пракружыцца мройна,
Калі ж кране шчаку — лятуць навіны
З краіны светлай, вольнай і спакойнай.

Знайшліся

«Тут я. Адкуль баязлівыя словы?
Ноч прамінае, і дзень ужо хутка.
Чуеце — грае ражок пастуховы,
Зоры ў тумане згасаюць ціхутка.

З нетраў вядзе нас сцяжына лясная.
Вёска напоўніла звонам абшары,
Певень на плоце святло сустракае,
Поле шчаслівае ў ранішняй пары.

Тут яшчэ ноч. На бруснічнай паляне
Чорная мгла, як рачное разводдзе,
Ды на хадулях ступае світанне,
Коціцца сонечны шарык на ўсходзе».

Сонца

Не мае сонца колераў, затое
У ім усе яны ў адно зліліся.
І ўся зямля — паэма, а над ёю
Маэстра-сонца палымнее ў высі.

І той, хто фарбай свет расквеціць хоча,
Няхай на сонца не глядзіць ніколі,
Бо выесць сонца памяць, нібы вочы,
І застануцца толькі слёзы болю.

Хай ён укленчыць і шукае ў лісці
Праменне, што адбілася ад глебы.
Там будзе ўсё, забытае калісьці:
Змярканні й ранкі, ружы, зоры, неба…

Пераклала з польскай Ганна Янкута

Маргарыта Аляшкевіч

Прызнанне

Вось я
на тваёй далоні
ідыётка
сяджу
нагамі боўтаю
цябе кахаю

Раніца

Словы тоўпяцца на ганку
зранку.
Я сашчоўкну ім на згубу
зубы.
Не ўпалююць і не зловяць
словы
мой нявыспаны і голы
голас.

Вечар

Льецца басанова ў цёплым вечары
па пяску, слядамі пакамечаным.
Вецер пазяхае ў рог бамбукавы,
так ляжым, ахутаныя гукамі,
танчым хвалям танцы пракаветныя,
на тымпанах сэрцаў грэем рукі мы…
Ноч плыве, бязгучнае каноэ,
мнуць і месяць месяц нашы ногі.

Вясна-вандроўная

Так абрыдлі бяссільныя капяжы,
хоць бяжы і багаж пакідай на мяжы,
і на жоўтым аўтобусе ў тым кірунку,
дзе зямля выганяе не сокі — трункі,
дзе сонца звісае з неба выспелай чэры,
дзе сонца мяне зацалуе ў мой голы чэрап,
дзе вецер густы ад спеваў, хоць маж на хлеб,
дзе хлеба няма, чорнага хлеба, затое рыкае леў,
дзе босая дзеўка смяецца і б’е ў тамтам —
не плач па мне, хлопча, я буду шчаслівай там.

Восень

З нябёсаў ссыпаюцца крылы й багі,
б’е лужы люстэркі злы месяц з нагі,
крышыцца ды коле крышталь дарагі,
рыпяць у сусветаў іржавыя восі —
цягаюць на возе памерлую восень.

Ірыскі

Чакаю цябе
на чыгунцы
са жменькай ірысак

Хачу на салодкае
выманіць
твой цягнік

І — ён!
наляцеў!
пазяхнуў агнём твараў!
ды знік

На выспе самоты
кішэні выпальвае
прысак

Страх

Спусціць з сябе тры скуры
і трыццаць тры —
і не знайсці нічога
ўнутры.

Радаўніца

Калі ў горадзе ўсё дадзела,
я іду на клады, да дзеда,
там зязюля кувае звонка,
паляжу і паслухаю ніцма,
перад тварам у травах гронка —
дзед працягвае мне суніцы.

На краі свету

Свет зацярушвае трухой,
а я на краі свету
жыву ў вежы, пад страхой,
і муж мой ветах.

Заўсёды стомлены, стары,
спаўзае мой дахаты
і спіць па содні два ці тры
пад зорным гафтам.

Сляпіцай сонца лезе ў дом —
і золата, і краскі,

частую госця гарбузом
і баю казкі.

У невідочную пару
душу самота цвеліць.
Дрымель і красаўкі вару,
густое зелле,

Ты выпі, ясік мой, да дна
маіх жывільных сокаў,
каб зноў ад змроку да відна
па небе скокаць.

Паўзе туман, на дол глядзіць
і долы доіць.
Трасе рагамі маладзік
над маладою.

Staniki

Агата і Яна прымяраюць стanікі. Гэта іх улюбёны занятак. І хаця матывы ў іх розныя, дзеўкі разам рушаць паўз даўгія шэрагі вешалак, заўзята мацаюць, пагардліва адсоўваюць, абіраюць нарэшце два-тры варыянты і зашываюцца пад хіханькі гандлярак у прымяральню.

Яначка пазіруе нават у прымяральні. Паварочваецца да люстэрка, напружвае жывот, выгінае спіну і замірае на імгненне, гледзячы самой сабе ў вочы. У гэткія моманты яна шчыра дзівіцца самой сабе і гэтак жа шчыра ўсёй паставай запрашае Агату дый каго заўгодна падзівіцца, якое ў яе вабнае маладое цела, якая пругкая скура, як выпіраюць грудзі з навюткага станіка.

— Ды не цягні так, — раптам Яначка разбурае ідылію і пачынае вучыць Агату, што лінія ад грудзей да лапатак мусіць бяжаць роўна, а не касіць уніз да спіны. — Вось

глядзі, так, а то зараз зацягнеш, а тады спераду правісне. Ну як?

— Проста шыкоўна. — З Агатай не пагадзіўся б хіба Ёні Кук, але ўсе яны, мадэльеры, крыху таго.

— Слухай, прынясі мне гэны блакітны, але Цэ? І гэты, гэты таксама! — Крычыць Яначка наўздагон і высоўваецца над фіранкай разам з патрэбным станікам, тыцкае пальцам сабе ў грудзі.

Яначкін лямант праразае цішу гандлёвага цэнтру. Гандляркі, якія ані слоўца не цямяць у чужой ім мове, кідаюцца да прымяральні. Але неўзабаве, забачыўшы, што матузкі і не думаюць душыць пакупніцу, а косткі не ўпіваюцца ахвяры ў рэбры, пырскаюць смехам і адыходзяць, каб праз якую хвілю вярнуцца з неверагоднымі ідыёцкімі мадэлямі.

— Ноў, ноў, — спрабуе адбіцца ад гандлярак паўголая Яначка і нават загортваецца ў фіранку, але тыя ўпарта прыкладаюць да яе захутанай фігуры ямарантавы пеньюар у блякла-жоўтыя гарохі і з не менш як тонай карункаў.

— Ес, ес, соў прыці! — Адна з гандлярак спрабуе прычапіць вешалку з гэтым саванам панкавай бабулі да верха фіранкі, каб той трымаўся акурат ля Яначкінай шыі, а другая цягне люстэрка і падсоўвае, каб пакупніца магла сябе як след разгледзець, і прычмоквае: — Ўаў, соў прыці!

Нарэшце карнавал разганяе Агата, адпіхнуўшы адну назолу, пасміхнуўшыся другой і прыхапіўшы вар'яцтва з Янінай шыі — маўляў, памераем, дайце толькі волю.

— У іх няма Цэ, вось узяла табе 85 замест 80, паспрабуй.

У Агаты свой інтарэс. Яначка ўводзіць яе ў свет нармальнага дзявоцтва, вучыць яе любіць крамы, любіць рэчы, любіць іх выбіраць, падбіраць, спалучаць, атрымліваць задавальненне ў самім працэсе падбору. У Яначкі дзве крэдыткі, бацькоўская і матчына, плюс працэнт з паказаў і здымак, якія штотыдня выдае на рукі ейная агенцыя, таму яна купляе што заманецца і тады,

калі ў галаву цюкне, бо трэба ж неяк пазбаўляцца ад усіх гэтых грошай. У Агаты сціплыя ганарары са спазненнем на два месяцы, ніякіх картак і звычка ўздзябурваць зраніцы першае, што трапіцца.

— Во напхалі паралону! Глядзі, тут кішэнькі, каб можна было яшчэ падкласці… — Яначка аглядае новы станік недаверліва, быццам прыкідвае, ці бяспечна на ім пераплыць акіян.

— Ну, я іх добра разумею, у іх жа не грудзі, а прышчыкі. Паглядзі, мы ўжо ў чацвёртай краме запар не можам Цэ знайсці, усё А ды А. І навошта на А яшчэ станік чапляць?

— Ну, не ўсе ж маюць столькі нахабства, як некаторыя, — Яначка хітра глядзіць на Агату: кусне ці не.

— Пры чым тут нахабства, гэта элементарная зручнасць! Нашто ўздзябурваць на сябе гэтую збрую, калі дастаткова цягліц? — Агата ніколі не носіць станікаў, але Яначка не губляе спадзеву і ёй штосьці падабраць. Бо ў ейным ідэале шчасця кожны выхад з дома мусіць завяршацца мехам набытых прыгажосцяў, а сваёй сяброўцы яна, натуральна, зычыць акурат шчасця. Як і ўсяму свету, канечне.

Агата ўвогуле — не надта зручны аб'ект для перавыхавання. Вопратку мяняе, толькі каб папраць і назад нацягнуць, кіношак купляе па адной і пераглядае потым сто разоў, дый што гэта за кіношкі, там жа ані пацалуначку няма, не тое каб сапраўднай сцэны ў ложку. Заміж ласункаў грызе моркву, а замест драйвовай экскурсіі па начных клюбах завальваецца дрыхнуць і яшчэ Яначку з сабой цягне, пагражае ў іншым выпадку выдаць агенцыі, бо «трэба спаць, арганізм не падманеш».

— Гэта не збруя, — крыўдзіцца Яначка за свае прыўкрасныя станікі. — Я ведаю, для цябе гэта толькі анучкі, але ты толькі прымер, ну, давай, не пойдзеш жа з гэтага плямамі.

Яначка так глядзіць і так надзімае свае пульхныя вусны, што тут бы і Ёні Кук не стрываў, хоць ён і адмарозак, вычварэнец і ўвогуле, напэўна, транс.

— Ладна, ладна, давай сюды, які мне надзець? — Але, як бы Агата ні ўнікала гэтага пачуцця, ёй прыемны дотык халаднаватага шоўку, прыемная мяккасць цюлю, якім забраны верх станіка, ну і, канечне, колеры так і граюць, так і йдуць рэфлексамі: блакіт па бледнай скуры, малако на блакіце, ах, дзе вы, мае сябры мастакі, што гэта балаболка казала пра нейкія плямы?..

— Так, тут крыху падцягнем, — Яначка з веданнем справы прыладжвае станік на Агаце. — Зараз ты ведаеш як зрабі, я на сабе пакажу, вось так іх рукой знізу папраў, каб вышай ляглі, так, ага, малайчына, ну бачыш?

— Нічога сабе! — Агата здзіўлена глядзіцца ў люстэрка — там у шкілета напраўдзе ўзніклі-такі грудзі, нават нейкія такія акругласці крыху вышэй за блакітную лінію.

— А я ж табе кажу! Зараз давай майткі прынясу з гэтай жа калекцыі, зробім з цябе дзяўчыну, — Яначка знікае раней, чым Агата адкрывае рот, каб аднекацца.

І не паспявае Агата высунуць галаву над фіранкай, як з абодвух бакоў падбягаюць прадавачкі з новымі неверагоднымі камплектамі. Гэтым разам у іх гарсэты з бранебойнымі чашачкамі, адзін ядавіта-салатавы, а другі мройна-паласаты, падобны да зебры ў п’яным танцы, а да іх панталоны дзіцячых памераў, пра якія дзеўкі стракочуць штосьці ды ўсё ў каталогі тычуць, дзе прыўкрасная Яначка выгінае спіну і грае доўгай нізкай брутальных салатавых караляў.

— Ноў, яны ж для мяне замалыя! — спрабуе аднекацца Агата і тлумачыць сваю пазіцыю на пальцах, праўда, атрымліваецца ўсё пра нейкі сэкс кагосьці вельмі тоўстага з кімсьці надта худым. — Ту тайт, ту смол!

— Ноў смол, ноў смол, — смяюцца і вуркочуць прадавачкі і тыцкаюць пальцамі ў каталог, а каталогам Агаце пад нос, але ж там адно іерогліфы і вабная Яначка з чароўнай усмешкай, адначасова спалоханай і зазыўнай. — Ноў смол, лук, лук, місі!

Тут адна з прадавачак пачынае напінаць ядавітыя панталоны на сябе, паказваючы, як цудоўна яны цяг-

нуцца, пры гэтым усе дванаццаць ейных рознаколерных і рознафактурных спаднічак дзяруцца наверх, але чаго не зробіць добры гандляр для свайго пакупніка.

— Вой, нагавічкі з нашай рэкламы! — Яначка падплывае акурат у час, каб выбавіць Агату ад мусовага прымярання скуры п'янай зебры. — У нас было цэлае шоў гэтай лініі, яна ад цэлюліту, дык надта цісне, спачатку нічога, але потым як паходзіш, дык усё пачынае нямець, і гэта падумай толькі, калі мне цісне, як жа ўсім гэтым цэлюлітным цёткам будзе! На, вось гэтыя паспрабуй.

— Не, гэта ж стрынгі! — Агата змагаецца з стрынгамі з незапамятных часоў і пры кожным іх нападзе на яе абрастае голкамі, як дзікабраз.

— Ну так, стрынгі, і я настойваю, каб пані задавака проста надзела іх, а не разводзіла тут анцімоніі! Бачыць не магу твае гэтыя… сямейнікі! — Страшнейшай абразы ў яначкіным слоўніку проста няма, абстаноўка ў прымяральні вось-вось перарасце ў ваенны канфлікт, дзеўкі вырачылі адна на адну вочы і таго глядзі паб'юцца.

На люстэрку за Янaчкінай спінай праяўляецца спецыяльна для Агаты загаловак «Забойства ў прымяральні», побач з шчыльнага ад жарсцяў паветра збіраецца постаць рэдактара, у якога гараць вочы і драпежна раздзьмуваюцца ноздры, з стольні сыплюцца газетныя балонкі з каляровымі выявамі ахвяры, задушанай стрынгамі… Зрэшты, прыкінуўшы мізэрнасць ганарару ў параўнанні з даўжынёй турэмнага тэрміну, Агата бярэ сябе ў рукі, праганяе відмаў і заклікае сабе ў дапамогу занядбаных багоў мудрасці і цярплівасці:

— Сто разоў табе казала: стрынгі шкодныя для дзявочага здароўя, — Агата намагаецца надаць голасу аўтарытэтнасці замест нуды. — Яны ствараюць благі мікраклімат, ну, *там*, памятаеш, мы з табой карцінкі ў інтэрнэце разглядалі, што там бывае? Можаш потым мець праблемы з хлопцамі…

Гэты аргумент для Янaчкі вырашальны. Ейны інтарэс да Агаты, апрача жадання зрабіць увесь свет разам з гэ-

тай занудай шчаслівым, яшчэ і ў тым, каб дазнацца як мага болей пра хлапцоў і пра сэкс, і пра ўсё-ўсё, пра што ведае Агата ў свае дваццаць тры і не ведае Яначка ў свае шаснаццаць. Таму яна хуценька капітулюе і мяняе гнеўны тон на ліслівы:

— Я ж не кажу хадзіць так цалюткі дзень, прымер проста, ну, зрабі мне ласку, ну, я хачу на цябе паглядзець, ну калі ласка, ну няўжо табе так цяяаажка…

— Окэй, толькі не ный, давай сюды і схадзі прынясі мне штосьці нармальнае, а не з дзвюх нітак!

Пакуль задаволеная сваёй малой перамогай Яначка, квітнеючы, знікае за фіранкай, Агата лае ўсё на свеце, правярае, ці прыляпілася пракладка, саромеецца ўласнага адлюстравання, нарэшце паказвае яму язык, а там і свой хударлявы азадак з дзвюма блакітнымі пасачкамі.

— Ад-паад! — выдыхае Яначка з-за фіранкі, яна крыху пабойваецца ўваходзіць, пакуль не пабачыць Агату ў твар — ці не ўкусіць? Але Агата смяецца — надта ўжо нягеглы атрымліваецца адбітак: косткі, некалькі блакітных ліній, зноў косткі і немавед адкуль грудзі, а над імі пагражальна бачная грудзіна і драпежна вострыя ключыцы.

— Ну што, мо і мне на подыюм? — Агата выскаляецца і прымае адну з манерных позаў, якім вучыла надоечы Яначка, але тут жа хмурнее. — Гэй, і не думай нават, ты што, якая з мяне мадэля!

Але Яначка думае. І бачыць, што гэтая беласкурая шкілеціна прыйдзецца вой як даспадобы паскуду Ёні. У яе, канечне, аніякай грацыі, ані каліўца какецтва, але ж тут свой шарм, а гэтыя анарэксічныя пруткі з лакцямі акурат у модзе, і азіяты заўжды шукаюць святлейшую скуру…

— Так, адшчоўкні там, будзь ласкавая, і кінь на залу, у мяне ўсё адно грошай няма, дык чаго тут маскарад разводзіць. — Агата наўмысна бярэ строгі тон, каб хутчэй вярнуць Яначку да станікаў з паметай Бэ. — Дык на якім ты спынілася?

І гэта ў сто соты раз спрацоўвае. Каляровыя мае вы змоўшчыкі, анучкі вы мае выратавальныя, хай яна не думае нічога, гэтая прыгажуня з каровінымі вачыма, кружляйце ў ейнай галаве разам з шчасным ветрыкам светлых настрояў.

— Ну, можа, гэты…

— Надзень яшчэ раз, не памятаю ўжо, як сядзеў. — Агата адзін за другім прыкладае да Яначкі станікі, і неўзабаве шаўковы блакітны з цюлевым верхам надзейна схаваны. Наверх яго кладзецца станік смарагдавы з залатымі вышыванымі лісточкамі, затым ямарантавы з барвовымі бісернымі ружамі, затым паласаты чорна-белы з тонкім паскам карункаў. Персікавы са званочкам — м-м, у-ў, насіце як абярэг ад непрыемных думак.

— Ведаеш што, я, мабыць, вазьму ўсе, мне ўсе падабаюцца, — Яначка падхоплівае ўсю кучу бялізны і цягне да касы. Яна вельмі справядлівая і напраўдзе хоча зрабіць свет лепшым, таму мужна не выкідае блакітнага камплекту з гурбы, і нават самахоць плоціць за яго, пакуль Агата адбіваецца ад крамных гаспадынь.

— Місі, місі, лук! — гандляркі ад радасці не ведаюць, што бы яшчэ прапанаваць экзатычным пакупніцам, цягнуць за рукі, так што Агата пакрысе ператвараецца ў папугая і толькі талдычыць «ноў», «ноў», забываючы ўжо на тое «сэнкью», бо яшчэ прымуць за згоду.

— Бяры і не спрачайся, а не тое пакрыўджуся. — Яначка глядзіць загадзя сярдзіта, кусае вусны і хмурыць лобік. — У нас заўтра цэлы дзень кастынгі, паедзеш з намі і будзеш адпрацоўваць, казкі распавядаць.

— Але ж у мяне праца! — дзень з мадэлькамі Агаце страшна нават уявіць, а іхныя казкі! Пра першыя сто пацалункаў, ды як яно бывае, ды якія ў яе былі хлопцы, ды што з хлопцамі ўвогуле рабіць, а як…

— Будзе табе праца, там прыязджае сам спадар Кук, возьмеш у яго інцярв'ю, табе ж трэба эксклюзіў? За эксклюзіў добра заплоцяць.

Потым, уначы, Яначка ляжыць у адным з сваіх новых станікаў і горка плача, і робіць кандыцыянер на два градусы халадней, каб пабачыць, як Агата, мярзлявая шкілецiна, скурчыцца пад коўдрай, Агата, няўдзячная, для якой яна столькі зрабіла, столькі заўтра зробіць… А Агата лічыць ад тысячы назад, лічыць, лічыць дні, калі ў яе накопіцца дастаткова грошай, каб сплаціць штраф за пратэрмінаваную візу, семсот семдзесят тры, каб вярнуцца дамоў, семсот семдзесят два, каб купіць гэтай дурнічцы лялькy, семсот семдзесят адзін, бабу з во такімі цыцкамі, семсот семдзесят, бабу, якая не ведае, што такое станік, семсот шэсцьдзесят дзевяць, бабу, семсот, якая выкормлівае дзетак, семсот, дамоў, семсот пяцьдзясят тры, грошы, семсот пяцьдзясят тры, збілася, баба, семсот семдзесят тры, станікі, семсот, халодна як, семсот семсят два, трэба вярнуць ёй семсот.

Яначка пільна сочыць за Агацiным дыханнем, чакае, пакуль яно выраўняецца і запаволіцца. У руках Яначка мне новы станік, шаўковы, блакітны. Усе на свеце павінны быць шчаслівыя, гэта праўда. Але праца ёсць праца, і Тыдзень прапускаць няможна. (Цюль халодзіць шыю — можа, крыху вышэй, вось так, трэба ўсё зрабіць хутка). Шкада Агатку, але нашто яна такая худзенькая й бледная? (Не, лепей вось так, каб матузкі слізгалі праз спражку). Так, так — шчоўкае кандыцыянер.

Агатка дыхае каротка і хутка, гэта ўсё цяжэй, потым усхліпвае і заціхае.

Тады Яначка ідзе ў ванну. От жа, пазногаць зламала! І станік расцягнуўся… Ну ды можа, а прымеру, во. Прыгажуня з люстэрка ашчэрваецца усмешкай — блакітны станік і ёй пасуе. Цяпер можна спакойна спаць.

Станікі раздзьмуваюцца, як парашуты-спарышы, а на іх кудысьці ўніз падаюць, падаюць яначкі і агаткі, то яначкі, то агаткі, янагаткі, агатаяны, ятаганы, нагасакі, станікавы каляровы дэсант, навагодняе канфеці.

Добрай ночы, шуршастыя клункі. Добрай ночы, вуркот-кандыцыянер. Добрай ночы, новыя станікі.

Taustuha

Яначка і Агата едуць на фотасесію. Дакладней, Яначка едзе на фотасесію, а Агатка карыстаецца з нагоды хутчэй дабрацца да метро. Яначкін букер вельмі задаволены і назвоньвае ў пробцы сваёй любай — напэўна, хваліцца, што многа заробіць. Бо яму прыпадаюць адсоткі ад кожнай работы, якую ўдаецца займець Яначцы. А гэтым разам так пашанціла — дзеўку ўпадабала галоўная дызайнерка тэкстыльнай фабрыкі, ды не абы-якой, а самой… Але любую гэта не цікавіць, яе адно цікавіць, калі ён вернецца і якіх прысмакаў прывязе. Прынамсі, так дзеўкі расчытваюць тыя мімічныя эцюды, якія адбываюцца наперадзе іхнага вэна, бо мовы дагэтуль не ведаюць. Вучылі-вучылі зраніцы, пакуль Масу чакалі, нават дырэктара агенцыі да колікаў давялі. А цяпер усё забыліся, хітрая такая мова, то з табой, то з кімсьці здраджвае. «Трэба будзе такі заняцца сур'ёзна, калі ўжо тут загразла», — чарговы раз дае сабе загад Агата, але думкі сплываюць ад вучобы да мадыгаванняў, ці выпадзе ёй хоць калі вярнуцца дадому. Мо разбіць якую вітрыну, каб яе дэпартавалі разам з пратэрмінаванай візай і ўсім рэпарцёрскім трыбухам?.. «Ці зробяць яны мне педыкюр», — прыкідвае Яначка і разглядае свае ладныя пальчыкі, якія сціпла выглядаюць з-за рамянёў сандаляў. А потым спрабуе згадаць кастынг для гэтай фабрыкі. Гэта важна, згадаць, якую яны халеру прыносілі мераць дзеля снэп-шотаў. Калі файныя рэчы, дык мо і праца будзе вясёлая, а мо і падораць чаго-небудзь, Яначцы заўжды дораць рэчы, вось напрыклад гэтыя акуляры Шанэль, ці гэтыя саколкі, што зараз на іх з Агаткай. Нават калі самі не здагадаюцца прапанаваць, можна заўжды ўхапіць аблюбаваную рэч і хваліць яе да тае пары, пакуль гаспадароў не пройме. Дык што ж там былі за рэчы? Не, не згадаць, так шмат кастынгаў было апошнім часам, усё ў памяці блытаецца.

— Спыні, калі ласка, тут, — далей шляхі Агаты і мінівэна разыходзяцца, фабрыка за горадам, рэдак-

цыя ў самым цэнтры, а метро адсюль усяго за некалькі прыпынкаў, можна дайсці. — Дзякуй, што дакінулі.

— Місі, падумай, там дождж будзе, — Маса, як заўжды, непакоіцца, мілы.

— Застааанься, ну застааанься, яны без цябе абыйдуцца, ты мне сама казала… — Яначка завяла катрынку з учорашняга вечара і паспела Агаце ўжо добра азыраць. — Паглядзіш, як ды што, можа, пра фабрыку гэную напішаш, а не, ну ці надакучыць там, дык я табе таксі выклічу, умэнт завязуць, ну застааанься, ну лапуня, ну красуня…

Агатка рашуча вызваляецца з абдымкаў, адсоўвае дзверы вэна — яны, як заўжды, слізгаюць вельмі лёгка. Хапае вандзелак, прапушчае машыну, выскоквае — і на яе абрынаецца сцяна дажджу. Як заўжды ў тропіках: толькі што былі сонца і задуха, аж вось вам, трымайце, дарунак нябёсаў. І рубца сухога не засталося. А гэтыя сабе рагочуць, аж машына ходырам ходзіць.

— Місі, сюдэю! — Маса захліпваецца і маша рукамі.

Каб табе махала абламалася, сурочыў, гад! Што паробіш, трэба лезці назад, пакуль аб'ектыў не замок, торбачка доўга гэткай залевы не вытрывае.

— Як добра, што я халат прыхапіла, зараз, — Яначка ўцягвае мокрую курыцу назад, загадвае Масу адвярнуцца і не паглядаць. — От зараз, ды не глядзіць ніхто, здымай — Маса, а ну адвярнуўся, каму сказала! — здымай, нельга ў мокрым сядзець, захаладаеш, унь ужо зуб зуба кліча, Маса, кандыцыянер ноў! Давай, і майткі таксама, зараз, у мяне дзесьці тут купальнік быў…

Канечне, дождж перастаў адразу, як толькі дзяўчаты зацягнулі халаціку пасак.

— Неее, — Яначка перахапіла Агацін позірк і хуценька прыбрала мокрыя рэчы ў торбу, дзе раней жыў халат. Мокрыя, брыдкія Агаціны шмоткі. Зусім рыззё. Што яна лахманы ўсялякія носіць, вечна ў яе якаясь — філя-зофІя. Трэба ёй яшчэ й спадніцу падарыць. — Усё, паедзеш з намі, на, тэлефануй у рэдакцыю.

Потым яны гадзіны з дзве ехалі чвэрць мілі да платнай шашы, паўгадзіны да самой фабрыкі, яшчэ паўгадзіны Маса перапрашаў, што заўняліся…

Супрацоўніцы фабрыкі ахвочыя паглядзець госцяў — з работай у руках высыпалі на леснічныя маршы, пальчыкам тыцкаюць ды смешачкі правяць. Хай сабе дызайнерка паперадзе йдзе ды парыквае, а ім што, ім свята. Так бы і шыбавалі ў фотапавільёны ўсёй грамадой, уверх, уніз, на грузавым ліфце, налева, направа, яшчэ направа… Не, самі мы адсюль не выйдзем, вырашыла Агата і кінула лічыць павароты. Фотапавільёны займалі два сумежныя паверхі — там ужо йшла праца, Марціна Грос з канкурэнтнай агенцыі ляжала на падлозе ў рассыпаных яблыках. Збоку яна нагадвала прыстрэленую качку, да якой збегліся галодныя сабакі — фатограф, стылісты, размаітыя асістэнты. Не, хутчэй нябожчыца і вакол паліцыянты, а цяпер галоўны следчы, дызайнерка, усіх адным зіркам паразганяла і схілілася да ахвяры.

— О-го, — прысвіснуў Маса, агледзеўшыся. — Місі, глядзі!

Дзяўчат запрашаць не трэба — як скінуць вокам, павільён поўны ўсемажлівых і немажлівых прадметаў. Але Яначцы не даюць нават крануць цацачнага труса. Ганчакі акаляюць свежую ахвяру, стылісты ўчапіліся за валасы, манікюрша за рукі, педзікюрша за ногі, візажыст ледзь прабіўся да твару, так што Яначкі і не бачна.

Агата з Масам выпраўляюцца на экскурсію. Яны мінаюць безліч столікаў, сталоў і сталішчаў, круглых, драўляных, металічных, этнічных, фарбаваных, двойчы рэпараваных, лакава-блішчастых і матавых-падрапаных, цыбатых і бязногіх, зробленых з дыназаўравага шкілету і з матора вэ-восем. На сталах стаяць штучныя і жывыя букеты. Шкляныя слёзы на тканым лісці — штучны букет змарыўся ад сваёй штучнасці й несмяротнасці і з зайздрасцю паглядае на жывога суседа. А той таксама на бок паглядае — шкадуе свой кароткі ды марна загублены

век, прагне вечнага жыцця, сумуе па далёкім лузе й тонях, на якія не вернецца аніводзін пялёстак…

«І вось так заўжды», — уздыхне Агатка і згадае, як яны з Яначкай спрабавалі абмяняцца валасьмі, бо кучаравыя бландынкі заўжды хочуць быць прамавалосымі брунэткамі і наадварот. І толькі рыжыя-караткастрыжыя заўжды самі пры сабе. Але до ўжо, загадаем сабе выкінуць усялякія бздуры з галавы. Лепей падзівімся на гэты вялізны кантрабас — Маса ці то ростам з ім мераецца, ці то ўлезці ўсярэдзіну спрабуе, бы кантрабас — гэткі човен, а струны — так, павуцінне наліплае.

— Куды ж ты, пабо! — дзеўка ледзь за вушы адцягвае яго ад інструмента, от жа, нават слоўца якоесь усплыло, ну ды лаянка заўжды лепей запамінаецца. Унь як гэты дылда выгаворвае «ёлупа», куды лепей, чымся іхныя з Яначкай імёны. Выходзіць «йіорупп», але пазнаць можна. — Хадзем лепш я табе сыграю.

На другім паверсе разлеглася вялізная чорная раяля, сытая пантэра, якая ашчэрылася на Агату ва ўсе зубы. Але ж варта было сунуць ёй руку ў пашчу, каб адразу пачаліся скаргі на здароўе дый адсутнасць партнёра. Некалькі клявішаў западала, струна на сі першай актавы парвалася і чапляла суседнія, так што пераход з першай актавы на другую быў падобны да сутаргавага ўсхліпу ўсёй квінты. Некалі аксамітны, мяркуючы па шыльдзіку, нават пародны і, пэўне ж, спакушальны голас гэтай пані цяпер гучаў так, быццам яна ўсе трыццаць гадоў за нялюбым мужам. Так што Агата крыху пабахала Баха, успеніла Шапэна ды кінула. Яшчэ Яначка заплачацца, што ёй галава ад такой музыкі баліць. Яна вунь і сапраўды нешта надзьмулася, вой жа і смешная ў гэтых трох спаднічках. Ну, мо ёй сычом глядзець фатограф загадаў, так і скача вакол яе з экспанометрам, так і бліскае ўспышкай, не, праўда, і без музыкі хапае, адпачні, старэнькая.

Далейшае бадзянне ды бяздзеянне прывяло нашых турыстаў да стосу парыкоў — Маса так глядзеўся ў залатых кудзерах, што Агата расчахліла аб'ектыў. Праўда,

літаральна праз хвіліну давялося яго скручваць назад і ставіць кітавы — тыя самыя кудзеры ператварылі Агату ў французскую каралеўскую балонку, і дзеля гэтага варта было спярша стагнаць ад смеху перад люстэркам, а потым тлумачыць Масу, на што ціснуць, бо трэба ж захаваць для вечнасці такую страшную прыгажосць. Ну а там абое разыграліся, перакідваліся ролямі мадэлі і фатографа, ды так захапіліся, што не заўважылі, як да іх падышла дызайнерка. Ну, яна так і гэтак ужо пэўны час сама бадзялася па павільёне, быццам шукала штосьці, але забылася — што. За ёю і ўся студыя падцягнулася глядзець, як тыя двое дурэюць. Ачомалася Агата тады, калі да звыклага чмока роднага затвора далучыўся яшчэ адзін — студыйны фатограф, аказваецца, таксама прыладзіўся побач з Масам! Дызайнерка ў нейкім парыве падляцела да Агаты, ускудлачыла на ёй парык, накінула на шыю гірлянду кветак і адышлася ў задуменні, быццам мастак, які паклаў на палатно ўдалы мазок і змяніў гэтым усю карціну.

Не паспела дзеўка распытаць Масу, чаго гэта яны, як апынулася на крэслах, і вось ужо чэшуць, мажуць, педыкюраць ды манікюраць, прытым усё аглушальна разам, якія ўжо тут роспыты.

— Маса, скажы ім, што я не мадэль! — Агата адбіваецца ад дзеўкі з пудрай і адчайна чапляецца за халат, з якога яе спрабуюць выцягнуць. — Яначка! Памажы!

Неўзабаве букер такі з'яўляецца побач і просіць прыкінуцца мадэляй, бо дызайнерка хоча ў гэтым вобразе менавіта яе, Агату, дык каб агенцыі грошы не губляць, хай місі паспрабуе, ну вось так сама, як яны толькі што рабілі з гэтымі парыкамі, а там разбяромся, калі добра пойдзе — дык і заробак неблагі, сто даляраў за гадзіну здымак… О, за сто даляраў місі, канечне, паспрабуе! За сто даляраў місі нават дазволіць завіць сабе валасы на дробную плойку, потым завязаць у два хвасты і схаваць пад нечым хусткападобным а-ля майткі на галаве, і нават дасць уздзябурыць на сябе тры спадніцы і чатыры

кофтачкі адна на адну, і нават стане туды, дзе наклеены зялёны крыжык, і нават зробіць ім, як просяць, смайл.

Спачатку было весела, але праз тры гадзіны Агата ўжо не думала так зняважліва аб працы мадэлі. Аж да млосці надакучыў фен, якім ёй дзьмулі ў твар — валасы ўсё адно не хацелі лётаць, затое вочы ахвотна пухлі, чырванелі і слязіліся, так што ўсё цяжэй было рэагаваць на дызайнерку, якая стаяла побач з фатографам і ўвесь час трымала пальчыкам кут вуснаў ды перад кожным кадрам прыгаворвала — смайл, смайл. Пасміхнуся, каб табе чэрці ў пекле пасміхаліся! Паскачу, каб табе на патэльні скакаці! Але ж трэба, трэба, і хай Яначка паглядзіць, як яна спраўляецца, не ўсё ж ёй адной прыгажуняй быць. Можа і яна, Агата, што сабе гэтая багацейка думае, што яна нейкі недачалавек ці што, от зараз зараблю і сама ёй саколку куплю ды падарую…

А Яначка плача за кантрабасам ля дальняга кута павільёна. Маса доўга не мог дабіцца ад яе чагось большага, чым пары кухталёў і пажаданняў, каб яго трасца ўзяла. Ён нават прыцягнуў ёй з другога паверха цацачнага труса і разыграў яму адцянне галавы. На жаль, нават жорсткае абыходжанне з цацкай Яначку ніяк не абыходзіла, таму хлопец рашыў скарыстаць сакрэтную зброю — у валізе між кампазітак на ўсялякі выпадак хавалася шакаладка. Вялікая, чорная, з разынкамі ды мігдалам, твая ўлюбёная, ну, бяры! Але дзеўка адпіхнула яго руку ды яшчэ горай завяла:

— Ы-ы-ы, ыдыёт! Мне нельга — я тлу-у-устая! Так, так яны мне сказалі, унь тыя твае, кляенты!

Для мадэлі няма страшнейшай абразы, тут нават дасведчаны Маса разгубіцца.

Дарога дадому быццам бы тая ж, што раніцай, — тая, ды не тая. Дзеўкі сядзяць па сваіх кутах, маўчаць сціхатою. Адна зморана і ўжо не шчаслівая — пабачыла, якая ў Яначкі бяда, дык нават сорамна за сваю колішнюю радасць зрабілася. Другая пакрыўджаная да самага нутра, быццам сяброўка наўмысна яе з-пад

камераў адпіхнула, у-у-у, змяюка, у давер уцёрлася, а гэта ж я сама яе ўгаварыла ехаць, пазабавіць хацела, парадаваць…

— Нічога ты не тлустая, — Агата нарэшце кідаецца прабіваць сцяну непрыязнага маўчання. — Яны проста самі не ведаюць, чаго хочуць. Ты ж бачыла ў іх на кампутары — яны ўжо чалавек дзесяць перабралі.

— Ай, маўчы ўжо лепей! — У Яначкі няма ахвоты не толькі гаварыць, а і слухаць гэтую здыхлю. — Хіба не бачна?

Яначка кладзе руку побач з Агацінай. Смуглая рука вылеплена гожа, ладна, і побач з ёй Агацін дрот глядзіцца страх якім дысгарманічным — локаць выпірае, праз бледную скуру ўсе жылкі бачна, не рука, а дапаможнік па анатоміі. І каму такое можа падабацца?

— Яначка, я табе сто разаў казала і вось сто першы кажу — ты вельмі прыгожая! А гэтая дызайнерка проста ненармальная. Яна мне прапаноўвала іхныя гэтыя спадніцы і ўсё майно, калі я буду з ёй гёрлфрэнд — далібог, яна ненармальная! Так, так, прапаноўвала, і не глядзі на мяне, ну, канечне, я не згаджуся… Ну, хочаш, угаворым Масу, зараз жа пазвонім ім ды скажам, што я не буду здымацца далей? Глядзі, я папрасіла ў іх для цябе таго труса, у яго, праўда, галава адвальваецца, але я падшыю…

Вось так пакрысе настае мір і спакой, і Агата яшчэ не ведае, што яе чакае замест чыпсаў і чарговага кіна ў ложку.

А Яначка ў акно глядзіць, маршрут прыкідвае і абдумвае. Дзверы ў бусіку адкрываюцца лёгка, нават надта лёгка. Маса неяк казаў, што трэба ўпор паставіць, на ўсялякі выпадак, а то яшчэ адкрыюцца самі на якім павароце. А там жа трафік, жах проста, самы сапраўдны забойца гэты вялікі горад. Агатка, не абапірайся так на дзверы! Вой, мушу цябе папярэдзіць, там паварот наперадзе, рэзкі!

Шчоўк. Ускрык. Візг тармазоў. Удаем жах. Супакойваем Масу.

Ах, місі, які страшны выпадак! Ах, місі, так шкада тваю сяброўку! Доўбень ты доўбень, Маса, трэба было ўпор паставіць. Але мы нікому не скажам, што ты вінаваты, праўда? Ну хто яе шукаць будзе, яна ж нікому не вядомая, нелегалка. Кладзі яе хутчэй і едзем, пакуль паліцыю не прынесла. Скажы таму чмыру, што ў больніцу, — і едзем хутчэй, пакуль яна мне тут усе апраткі сваімі мазгамі не запэцкала. Я ведаю добрую гару, там глыбокую нару. Не-не, там ніхто не ходзіць, толькі я на прабежкі выбіраюся. Ну, канечне, ведаю. Не бывае тут нікога, ужо месяц бегаю, прыглядаюся, нікога не страчаю. І пазвані любай, яна, напэўна, злуе. Давай купім ёй то-фу, тут на рагу вуліцы. М-м, якія смачныя.

Але больш нельга, я цяпер на дыеце.

Алеся Башарымава

ты прагнеш верным быць? — прагні
свой хвост пад сонца ледзяное
і ноч пры ночы дзень пры дні
нясі між безданню й сцяной
а потым пакладзі ля ног
таго хто дзякуе адданым
і мае цэлы стос бліноў
вялікіх зорак са смятанай
==

балотнае цеста ткнуць яго рукі —
то й гнецца балота
я статкі шукаў я ўзышоў на гару — і
яго не было там
я статкі знайшоў і закляў у каменне
бо дзе ён пастух?
зямля ўздыхнула пры гэтакай змене
хто жыў ёй той стух
шурпатай расою жывіліся доўга
пад павадыром
як слухалі вы яго — чулі не тога
гара чула гром
а я чуў ягоныя крыкі свабоды
я чуў яго песні
пакуль вы смакталі скалу і ўсходы
быллё елі з плесняй
і вось я прыйшоў каб знайсці пры вас дзеда —
ці ў шчасце? ці важна?
паскіданы крокі, вятры з мяне здзеты
о статкі! я ваш
==

Гнеў

Глухое прадонне падлогі —
над ім махаю мятлою,
матляю ілбом,
набрынялым, нібыта рогам,
адзінай упартай думкай — пусці на маю дарогу! —
але не йду напралом.

Гнілыя галовы гневу,
і чорны вугаль, і сонца
пад сінім павекам неба.
Шапчу, уплятаючы ў крыкі
ціхіх стогнаў лагчыны,
маленняў хрыбты —
мне хіба шлях не адкрыты,
як гневу чужога ірты?
Вісяць запэцканыя лычы,
намаляваныя пэндзлем мятлы,
здольным сягнуць долу —
і не вырвацца з рук.
На далонях маіх мазалі каляровыя,
я па скронях размазваю іх,
абціраючы пот,
абціраючы грукат
у скронях
гарачых.
Я крычу сабе — зараз! —
і стомаю ўздрыгваю — потым! —
гэты рух — паралюш,
і раз’юшаных твараў рып
скоча ў цела маё
па прагалах майго існавання:
я глытаю паветра —
і крыкаў асіплых лам’ё
апускаецца ў цела маё —
і знікае ў катле яго нетраў.

Я матляю мятлой па-над нечым сатлелым,
чорным вугалем, попелам, попелам белым,
над сатлелым святлом,
я ганяю паветра —
сіні холад кладзецца на лоб,
як на вока — павека…
==

ветах мружыцца вокам старэчым
разбяры на ім рэжуць зморшчыны
іншым разам стары закрэкча
высцілаючы мора мошчамі…
пыл на хвалях дыбіцца — але не хвалюйся

марна яго змятае ў кучы — і марна
ямы выкопвае ў моры вецер
мінай іх не агінаючы іх
лашчы бакамі сваёй судзіны
ядваб юрлівай вады
тузае хай віскуцень твой ветразь
ветразь прымае гульню

шторм слепіць хмарамі ветах і
таму ты як выслепак верыш гатовы
мільёны стыхіяў перамацаць кіем
гатовы нечакана датыкнуцца да выспы — і
здрыгануцца:
ейны маяк працуе
==

вось такая беларусь
багнай плясь лясамі хрусь
птушкай чыўк завеяй шорк
сонца мяккае як шоўк!
==

на падворку карова целіцца
вось
з’явілалася
проста
лёгка
расчараванне ў заспаным целцы
і ў вачах адсутнасць клёку
вось
цяля з вачыма куляецца
цёмнае
кволае
неба
ціша
мама на саламяным пляцы
стомлена
пысай у пыле піша
піша — я нарадзіла дзетку
роднага
цёмнага
дзетку
сына
бог мне суддзя мой
двор мой сведка:
сынам сагрэтая — не астыну

Ян Бжэхва

Падарожжы доктара Клякса (фрагменты)

Раздзел першы. Казканія

Адбывалася гэта ў тыя часы, калі атрамант быў яшчэ зусім-зусім белым, а крэйда — чорнай. Праўда-праўда, мае даражэнькія, крэйда тады была яшчэ абсалютна чорнай. Уявіце сабе, які з гэтага быў клопат і неўразуменне. Белым атрамантам пісалі на белай паперы, а чорнай крэйдай — на чорнай дошцы. Так-так, мае даражэнькія, вы ж самі разумееце, што гэткіх літар зусім не было відаць. Калі вучань пісаў сачыненне, настаўнік ніколі не ведаў, ёсць там што-небудзь на старонках ці нічога няма.

Вучні крэмзалі ўсялякія глупствы на паперы ці на дошцы, але ніхто не мог гэта не тое каб праверыць, але нават заўважыць. Лісты, напісаныя гэткім чынам, былі цалкам нечытэльныя, і таму ў тыя часы іх мала хто пісаў. Чыноўнікі спісвалі цэлыя кнігі, але дарэмна было спрабаваць знайсці ў іх сляды літар або лічбаў. Яны проста былі нябачныя. Калі б не было старадаўняга звычаю весці кнігі, напэўна, кінулі б гэтую марудную і бессэнсоўную працу.

Людзі распісваліся на розных паперах і дакументах, хоць дакладна ведалі, што ніхто, нават яны самі, ніколі не расчытаюць гэтых подпісаў і нават самыя мудрагелістыя загагуліны згінуць намарна. Але людзі спрадвеку дужа любілі распісвацца, таму яны не зважалі на тое, што белага атраманту не бачна на белай паперы. Так-так, мае даражэнькія, тыя, хто распісваўся, зусім не пераймаўся гэтай непрыемнасцю. І невядома, колькі б гэта яшчэ працягвалася, калі б не Арсень Клякс.

Аднойчы гэты славуты мудрэц, дзівак і падарожнік, вучань вялікага доктара Пай-Хі-Во, заснавальнік слыннай Акадэміі, зусім выпадкова высадзіўся ў адным з партоў Байканскага паўвострава.

Пасля доўгай дарогі доктар Клякс дабраўся да Казканіі — вялізнай і багатай краіны на заходнім узбярэжжы паўвыспы. Прыязнасць і гасціннасць казконаў, іхняя любоў да казак, адвага мужчын і прыгажосць казконскіх дзяўчат заахвоцілі доктара Клякса бліжэй пазнаёміцца з мовай, жыццём і звычаямі гэтага народа.

Таму ён пасяліўся ў сталіцы гэтай дзяржавы, Легендарску, ля падножжа гары Казкун. Бальшыня жыхароў Легендарска вырошчвала кветкі, таму горад патанаў у зеляніне і выглядаў, быццам чароўны сад. Паркі, аранжарэі і клумбы былі ўсыпаныя невядомымі і незвычайнымі краскамі.

Паветра ў Легендарску, набрынялае водарам ружаў, ляўконій, язміну і рэзеды, адурманьвала жыхароў і, відаць, гэтым тлумачыцца іх незвычайная любоў складаць казкі. У прысадах і парках казачнікі ў маляўнічых строях, упрыгожаныя кветкамі, распавядалі такія незвычайныя казкі, што ніхто са слухачоў не змог бы паўтарыць ніводнай з іх.

Казконы размаўлялі на мове, якая была вельмі падобная да іншых, з адной толькі розніцай, што яны не ведалі і не ўжывалі галоснай «у». Так-так, мае даражэнькія, літара «у» была ім зусім невядомая. Таму «мур» па-казконску гучаў «мр», «куля» па-казконску была «кля», «муха» — «мха», «курыца» — «крыца» і г. д. Доктар Клякс вельмі хутка зразумеў гэтую асаблівасць мовы казконаў і ўжо праз некалькі дзён дасканала ёю валодаў.

Казконы жылі ў невялікіх аднапавярховых дамках, абсаджаных дрэвамі і кветкамі. Іх фарбы і пахі вабілі безліч матылькоў, якія рабілі навакольны свет яшчэ больш стракатым. Птушыныя спевы гучалі там з самага ранку да позняга вечара амаль цэлы год, бо восень і зіма

былі ў Казканіі вельмі кароткія. Усяго толькі адзін месяц, пяць дзён і дзве гадзіны.

Раз на дваццаць гадоў адбываўся Усеказконскі з’езд казачнікаў, якія выбіралі з сваіх шэрагаў Вялікага Бая. Ім быў — як лёгка здагадацца — аўтар найпрыгажэйшай казкі. Удзельнікі з’езду разбівалі намёты ў даліне цюльпанаў, бо іхні водар надзвычай тонкі і не так адурманьвае, як пах іншых кветак. Казачнікі выступалі па чарзе на вежы пасярод даліны і распавядалі па адной сваёй казцы. Яны мусілі расказваць вельмі гучна, каб кожны мог пачуць, таму для ўмацавання галасавых звязак яны харчаваліся толькі мёдам і тутавым сокам. Усе слухалі вельмі ўважліва, бо для казконаў не было нічога прыгажэйшага і цікавейшага на свеце, чым казкі.

Так-так, мае даражэнькія, казкі былі для іх самым важным. Паколькі ў Казканіі было многа, вельмі многа казачнікаў, то казкі баялі з ранку да вечара два, а часам нават тры месяцы запар. Але такі з’езд адбываўся раз на дваццаць гадоў, таму слухачы былі надзвычай цярплівыя, ніхто не парушаў спакою, рэдка нават хто чхаў, хіба што калі ніяк не мог стрымацца.

Кожны слухач атрымліваў маленькі шарык з слановай косткі, які аддаваў аўтару найпрыгажэйшай, на яго думку, казкі. Хто збіраў найбольш такіх шарыкаў — рабіўся Вялікім Баем. Яму ўручалі вялізнае залатое пяро, якое сімвалізавала найвышэйшую ўладу ў Казканіі, і ўрачыста, пад музыку, праводзілі ў мармуровы палац на вяршыні гары Казкун. Там Вялікі Бай сядаў у фатэль, па-майстэрску выразаны з духмянага сандалавага дрэва, і з той хвілі на дваццаць гадоў рабіўся валадаром казконскай дзяржавы і кіраваў ёй разам з сямю іншымі знакамітымі казачнікамі — баймістрамі, або дарадцамі.

Народ шанаваў Вялікага Бая і заўсёды слухаўся яго.

Самыя знакамітыя садоўнікі прысылалі яму рэдкія віды кветак і самы духмяны мёд са сваіх борцяў. На газонах перад палацам маладыя казконскія танцоркі, нібы матылькі, паказвалі яркія пантамімы; найлепшыя музыкі

пад шатамі дрэваў пераймалі на сваіх інструментах з адзінай срэбнай струной — цымбаялах — шум ветру, звон струменьчыка, лопат птушыных крылаў, шапаценне лістоты і пчаліны гуд. Кожны намагаўся, наколькі зможа, аздобіць, упрыгожыць і палепшыць жыццё Вялікага Бая, каб натхніць яго на новыя казкі.

Але казкі — найвялікшае багацце казконскага народа — паміралі не запісанымі, не пераказанымі не толькі іншым народам, але нават і нашчадкам ва ўласнай краіне. Ніхто не мог утрымаць у памяці ўсё новыя і новыя казкі, а запісаць іх на паперы было немагчыма, бо атрамант быў белым. Так-так, мае даражэнькія, у той час не было яшчэ чорнага атраманту.

Адзін казконскі вучоны пасля доўгіх гадоў працы вынайшаў спосаб завязваць вузельчыкі, якія адпавядалі асобным літарам і словам.

Тады казачнікі пачалі з дапамогай гэтай складанай сістэмы пераносіць свае творы на клубкі нітак, а адмыслова навучаныя дзяўчаты, прапускаючы вузельчыкі праз пальцы, расчытвалі іх. Неўзабаве з’явіліся шматлікія бібліятэкі, дзе на паліцах ляжалі клубкі нітак з рознымі, па-майстэрску завязанымі вузельчыкамі, падобна, як сёння захоўваюцца кнігі. Тысячы казконскіх казак захоўваліся гэткім чынам, навука вязаць вузельчыкі ўсё больш і больш дасканалілася.

Аднак здарылася бяда, якой не маглі прадбачыць нават наймудрэйшыя людзі ў Казканіі. Аднойчы, напрыканцы лета, раптам з’явілася кузурка, нашмат меншая за камара, якую звалі вузлаед і якая харчавалася выключна вузельчыкамі. Яна размнажалася з неверагоднай хуткасцю. Ужо праз некалькі гадзін хмары дробненькіх, амаль нябачных шкоднікаў праніклі ва ўсе бібліятэкі, і не паспелі казконы нічога зрабіць — як вузлаеды пажэрлі ўсе вузельчыкі, скарб казконскага пісьменства.

Калі спалоханы Вялікі Бай трапіў разам з баймістрамі ў Нацыянальную бібліятэку ў Легендарску, ён заспеў там

толькі горы пылу і кучы дробненькіх мошак, апухлых ад пяражору.

Вялікі Бай сеў на свой трон, глыбока задумаўся і цэлы тыдзень не займаўся дзяржаўнымі справамі, а баймістры дарэмна намагаліся прыгадаць казкі свайго валадара, пажэртыя вузлаедамі. Потым зачыніліся ўсе вокны ў мармуровым палацы, і доўгія месяцы цягнулася нацыянальная жалоба.

Аднак калі казконы ачомаліся ад сваёй страшэннай згрызоты і вярнуліся да звычайных спраў, вучоныя пачалі шукаць іншы спосаб запісваць творы казачнікаў.

Але новыя спробы таксама не ўдаліся. Ніхто не змог вынайсці спосаб працягнуць жыццё казак даўжэй за жыццё матылькоў, што лётаюць па-над кветнікамі Легендарска.

Адбывалася гэта за часамі Вялікага Бая, якога звалі Апалінар Маўчн, што трэба чытаць як Апалінар Маўчун. Ён праславіўся як найвялікшы казачнік у гісторыі Казканіі, і народ шанаваў яго больш за ўсіх яго папярэднікаў.

Гэта быў пяцідзесяцігадовы таўстун на кароценькіх ножках, якія не даставалі да зямлі, калі ён сядзеў на сваім троне з сандалавага дрэва. Ён быў надзвычай лагодны і ласкавы. У яго быў круглы безбароды твар і маленькія вясёлыя вочкі, лысую галоўку акаляў вянок пасівелых валасоў, а нос нагадваў чырвоную радыску, якая засталася на талерцы толькі таму, што была апошняй.

Раз на тыдзень Вялікі Бай паказваўся на балконе мармуровага палаца і баяў сваю новую казку натоўпу, што сабраўся ў ягоным садзе. Але гэтыя казкі былі занадта чарадзейнымі, каб хто-небудзь змог іх запомніць. Так-так, мае даражэнькія, гэта былі вельмі дзіўныя і незвычайныя казкі. Таму народ Казканіі не мог змірыцца з тым, што казкі паміраюць адразу, як народзяцца, і пра іх не даведаюцца жыхары іншых гарадоў і краін.

Аднойчы, акурат тады, у мармуровым палацы на гары Казкун з'явіўся нейкі чужаземец і заявіў, што хоча пагутарыць з Вялікім Баем.

Калі яго правялі ў залу, дзе на сандалавым троне сядзеў Вялікі Бай Апалінар Маўчун, боўтаючы ў паветры кароткімі ножкамі, незнаёмец схіліўся перад таленавітым каралём і сказаў:

— Я шмат падарожнічаў, шмат бачыў, а ведаю я яшчэ болей. Я не раз чуў казкі Вашай Казачнай Вялікасці і разам з казконскім народам засмучаны, што няма спосабу запісаць іх, каб натхнёная творчасць Вашай Казачнай Мосці стала даступнай жыхарам усяго свету. Аднак, можа, я магу прапанаваць свае паслугі, і калі Ваша Казачная Вялікасць палічыць іх дарэчнымі, я паспрабую, не пазней як за год, дастаць фарбавальнік, які зробіць атрамант чорным.

Вялікі Бай шырока расплюшчыў вочы і раскрыў рот, а незнаёмец працягваў далей:

— Я ведаю дарогі, што вядуць да радовішчаў бясцэнных складнікаў чорнай і белай фарбы, і — самае позняе праз год — я змагу вярнуцца ў Казканію, нагружаны імі настолькі, што іх будзе цалкам дастаткова для ўсіх казачнікаў гэтай краіны.

Вялікі Бай пачырванеў ад вялікага ўзрушэння, а потым паблядне́ў. Урэшце ён узяў сябе ў рукі і спытаў:

— Чаго ты жадаеш узамен, слаўны чужаземец?

Але чужаземец паблажліва ўсміхнуўся і прамовіў з уласцівай яму годнасцю:

— Каштоўныя ўзнагароды даюць скнарам і тулягам. Мы, вучоныя, прагнем толькі дабра для людзей. Няхай Ваша Казачная Мосць дасць мне адзін са сваіх караблёў, дасведчанага капітана і трыццаць чалавек экіпажа. Гэта ўсё. Астатнім займуцца мае веды, досвед і кемлівасць. Я веру, што змагу стрымаць абяцанне.

Вялікі Бай яшчэ раз пачырванеў і пабляднеў ад узрушэння, злез са свайго разьбянага фатэля, абняў незнаёмца і шалёна закрычаў:

— Чорны атрамант!.. Сапраўдны чорны атрамант!.. Высакародны чужаземец, скажы мне сваё імя, каб я мог расказаць пра цябе свайму народу.

Незнаёмец абцягнуў сурдут, прычасаў чупрыну ўсёй пяцярнёй, злёгку адкашляўся і прамовіў:

— З гэтага я мусіў пачаць. Мяне завуць Арсень Клякс, доктар філасофіі, хіміі і медыцыны, вучань і асістэнт славутага доктара Пай-Хі-Во, прафесар матэматыкі і астраноміі ва ўніверсітэце ў Саламанцы.

Пасля гэтых словаў ён выпрастаўся і стаў з годна паднятай галавой, пагладжваючы левай рукой бараду.

— Сёння я яшчэ аддам усе неабходныя загады і даручэнні, а заўтра асабіста праверу ў порце, як яны выконваюцца, — сказаў Вялікі Бай са слязьмі на вачах.

Назаўтра а першай гадзіне дня ад легендарскага порта адчаліў новенькі, цудоўна абсталяваны трохмачтавы карабель «Апалінар Маўчн».

У порце стаяў Вялікі Бай і трайным салютам з пятнаццаці марціраў развітваўся з доктарам Кляксам, які выпраўляўся ў незвычайнае, поўнае прыгодаў падарожжа.

Так-так, мае даражэнькія, паглядзіце — тая чорная, ужо ледзь бачная ўдалечы постаць на версе каралеўскай мачты — гэта Арсень Клякс.

Пазычым знакамітаму вандроўніку спадарожнага ветру і спакойнага мора.

[У другім раздзеле («Марская ціша») карабель доктара Клякса з прыгодамі вандруе па моры і раптам правальваецца ў расколіну ў марскім дне.]

Раздзел трэці. Абэцыя

Карабель спыніўся на агромністай плошчы, залітай зеленаватым святлом. Па абодвух баках бясконца доўгім шэрагам стаялі іншыя караблі, разнастайныя па форме і велічыні — ад магутных ваенных галер з гарматамі і мітральезамі да невялікіх рыбацкіх чаўноў. З бакоў іх падпіралі бурштынавыя бэлькі, і выпадковаму гледа-

чу магло падацца, што ён на выставе альбо на кірмашы караблёў.

Уверсе, вельмі высока, было відаць столь, выкладзеную ракавінкамі, паміж якімі на аднолькавай адлегласці былі круглыя адтуліны, закрытыя бурштынавымі вечкамі.

Плошча, межы якой знікалі ў далёкім паўзмроку, была пакрытая малахітавымі плітамі, а пасярэдзіне яе, у вялізным басейне, весела плёскаліся атраманцыцы.

Вакол карабля круціліся фігуры, не падобныя ні да людзей, ні да жывёлы, хутчэй яны нагадвалі сваёй формай вялікіх павукоў. Іх круглыя тулавы, якія трымаліся на шасці руках з чалавечымі далонямі, надзвычай спрытна рухаліся ў хуткім танцы. З кожнага тулава тырчала маленькая, вяртлявая галава з адным чуйным круглым вокам. З абодвух бакоў верхняй часткі тулава было дзве адтуліны, што нагадвалі раты. Адзін рот вымаўляў гук «а», другі — «б». Уважліва прыслухаўшыся, можна было заўважыць, што разнастайныя спалучэнні гэтых двух гукаў, вымаўленых папераменна то адным, то другім ротам, былі мовай дзіўных падводных істот.

Ужо праз некалькі хвілін доктар Клякс навучыўся адрозніваць асобныя словы, як напрыклад: аа, ба, абаб, бааб, баабаб, бабааб, абабаб, баба, абба, ббаа і гэтак далей, а праз гадзіну мог вольна размаўляць з абэкамі, бо менавіта так праз асаблівасці іхняй мовы і называліся жыхары гэтай краіны.

Абэкі ад прыроды былі вельмі мілыя і ветлівыя да чужынцаў. З размоў з імі доктар Клякс даведаўся шмат цікавых падрабязнасцяў з іхняга жыцця. У некаторых была сёмая рука са сталёвымі шпорамі — іх асабліва паважалі астатнія абэкі. Гэтым абэкам дазвалялася раз на дзень выходзіць праз бурштынавыя вечкі ў мора на ловы. Яны ўмелі плаваць хутчэй за жыхароў марскіх глыбіняў, а ўзброеная сёмая рука служыла ім і для атакі, і для абароны. З выправаў і паляванняў яны вярталіся нагружаныя здабычай, якую справядліва дзялілі паміж усімі жыхарамі Абэцыі. Абэкі харчаваліся рыбай, меду-

замі, рознымі ракападобнымі, а пілі чорнае малако атраманціц ці каралавы адвар. Гатавалі яны на бурштынавых плітках або печках, якія награваліся токам электрычных рыб.

— А адкуль тут у вас паветра? — спытаў доктар Клякс, дыхаючы на поўныя грудзі.

— Наша краіна, — адказаў адзін з абэкаў, — злучаецца доўгім каналам з востравам Вынаходцаў. Адтуль трапляе неабходнае нам паветра. Жыхары выспы ведаюць дарогу і часта прыходзяць да абэкаў, але ніводзін з нас не наважыўся выйсці на паверхню зямлі, бо святло сонца ці месяца адразу ж нас заб'е.

Пасля кароткай размовы абэкі, спрытна пераскокваючы з рукі на руку, адвялі гасцей у залу, дзе былі раскладзены матрацы з марской травы, а на бурштынавых століках стаяў аздоблены посуд з кітовай косці, ракавінак і малахіту.

Абэчанкі, прыбраныя караламі і перлінамі, у вязаных з водарасцяў фартухах, прынеслі падносы са стравамі і напоямі ў бурштынавых збаночках. Пры гэтым яны карысталіся толькі дзвюма рукамі, а на астатніх чатырох, на якіх яны хадзілі, былі ці то пальчаткі, ці то чаравічкі са скуры акулы.

Госці былі галодныя і з апетытам узяліся за ежу. Найбольш ім спадабаліся медузы, запечаныя ў соўсе з марскіх лілеяў, тушаныя кітовыя плаўнікі і салата з васьмінога.

Памятаючы засцярогу доктара Клякса, ніхто не дакрануўся да прапанаваных напояў, хоць усіх мучыла смага. І хоць каралавае віно вабіла сваёй чырванню, капітан адправіў кухарчукоў на карабель па ваду і садавіну.

Мараходы ажыўлена перамаўляліся жэстамі з абэкамі, што было досыць проста, асабліва для гаспадароў, у якіх было па трыццаць пальцаў.

Часам яны прасілі доктара Клякса нешта перакласці. Выявілася, што гэта менавіта інжынеры-абэкі разам з жыхарамі выспы Вынаходцаў з дапамогай складаных тэхнічных прыстасаванняў сканструявалі гіганцкую

расколіну ў марскім дне, каб скрадаць караблі, якія праплываюць тут.

— Мы не хочам зрабіць людзям нічога кепскага, — сказаў адзін з абэкаў, усміхаючыся адначасова абодвума ратамі, — нас цікавіць толькі тое, каб пераняць у маракоў чалавечыя веды і розум. Дзякуючы ім мы навучыліся рамёствам, спазналі гісторыю падводнага свету, даведаліся пра сонца і зоркі, пра жудасныя войны, якія вядуць паміж сабой людзі, пра дзіўных жывёлін і зямныя расліны. Аднак больш за ўсё мы ўдзячныя людзям за тое, што яны навучылі нас здабываць цяпло з электрычных рыб.

— І людзі ніколі вас не крыўдзілі? — спытаў доктар Клякс.

— А навошта ім нас крыўдзіць, — адказаў абэк. — Яны добра ведаюць, што могуць выбрацца адсюль толькі з нашай дапамогай, а мы нікога не хочам тут утрымліваць супраць яго волі.

Прынеслі новыя стравы, але ўжо ніхто не мог іх есці. Толькі кухар Тэлесфор, вядомы ласун, наклаў сабе вялікую порцыю печанага трытона, начыненага салам марскога вожыка, і з апетытам яе ўтаптаў. Страва была вострая, і ад яе хацелася піць. Тэлесфор прагна схапіў са стала ракавіну з каралавым віном і кульнуў яе нагбом. Тады ён адчуў пякучы смак на вуснах і не паспеў яшчэ ўсвядоміць, якое глупства ён здзейсніў, як праваліўся ў глыбокі сон. Абэкі не хавалі сваёй радасці, а доктар Клякс замаркоціўся і сказаў таварышам па падарожжы:

— Мы страцілі Тэлесфора. Цяпер ён застанецца тут назаўсёды.

Насамрэч, калі праз нейкі час падарожнікі вырашылі пакінуць Абэцыю, Тэлесфор заявіў, што застанецца ў гэтай краіне, бо адчувае сябе абэкам і з гэтага часу не можа глядзець на сонца ці месяц. Зрэшты, як абудзіўся, ён пачаў цудоўна размаўляць па-абэцку і надзіва спрытна бегаць на карачках.

Гэтак уздзейнічала каралавае віно.

Пасля абеду доктар Клякс з непрыхаванай цікаўнасцю пачаў пытацца пра атраманціц, якія былі сапраўднай мэтай іхняга падарожжа. Ён жадаў праверыць колер і густату іхняга малака, каб пераканацца, ці мае яно ўласцівасці чорнага атраманту.

Наш вучоны быў надзвычай жвавы. Ён бегаў вакол басейна і, свістаючы на два галасы, заваблівaў атраманціц, якія хутка з ім асвоіліся, цягнуліся да ягоных рук, апушчаных у ваду, і лашчыліся да яго, як каты. Пры гэтым ад іх сыходзілі гукі, што нагадвалі рыпенне шафы.

Доктар Клякс радаваўся, як дзіцё. Ён зняў з галавы капялюш і раз-пораз напаўняў яго чорнай вадкасцю, любуючыся яе фарбай і бляскам. Урэшце з поўным капелюшом ён адправіўся на палубу карабля, а неўзабаве вярнуўся, размахваючы здалёк аркушам паперы, на якім віднеліся надпісы, рысункі і кляксы.

Сумневаў не было. Малако атраманціц было цудоўна прыдатным для пісьма. Таму доктар Клякс загадаў экіпажу апаражніць усе бочкі, што былі на караблі, і напоўніць іх малаком атраманціц.

Абэкі з цікаўнасцю пазіралі на незразумелыя для іх дзеянні доктара Клякса і ветліва ўсміхаліся абодвума ратамі.

— Паглядзіце! — крычаў доктар Клякс. — Што за гушчыня! З адной шклянкі вадкасці можна атрымаць сто флаконаў цудоўнага атраманту! Вялікі Бай зможа ўвекапомніць свае цудоўныя казкі. Кожны зможа пісаць чорным атрамантам. Вам будзе ўдзячны цэлы народ. Няхай жывуць атраманціцы!

Казконы скакалі ад радасці. Капітан, не губляючы часу, узяўся пісаць новую казку. Напоўніўшы атрамаціцавым малаком дванаццаць бочак, маракі заспявалі казконскі нацыянальны гімн, які пачынаецца са словаў: «Няхай жыве Вялікі Бай і баіць казкі нам няхай».

Толькі кухар Тэлесфор сядзеў на ўзбоччы і сам сабе казаў па-абэцку:

— Я застануся тут назаўсёды. Я хачу быць абэкам да канца жыцця. Я буду піць каралавае віно і чорнае малако. Я буду прыдумляць для абэкаў новыя стравы з марскіх зорак і водарасцяў. Вось так. Тра-ля-ля!

Доктар Клякс глядзеў на яго з глыбокім спачуваннем. Ён ведаў дзеянне каралавага віна, а значыць разумеў, што для Тэлесфора ўжо няма паратунку. І насамрэч, Тэлесфор на вачах пачаў курчыцца і, усім на подзіў, да вечара пераўвасобіўся ў сапраўднага абэка.

— Мы страцілі кухара, — сказаў доктар Клякс, — але затое прыдбалі атрамант, і цяпер мы можам плыць ў Казканію.

Затым ён звярнуўся да абэкаў:

— Дарагія сябры! Мы ведаем вашу велікадушнасць і перакананыя, што вы дазволіце нам зайсці на карабель і вярнуцца да сябе на радзіму. Дзякуем вам за гасціннасць і за цудоўнае малако атраманціц. Развітваюся з вамі ад свайго імя і ад імя маіх таварышаў па падарожжы. Абаба, абааб, аббаб!

Гэты апошні вокліч на абэцкай мове абазначаў: «Жыве Абэцыя!»

— Ваш лёс вырашыць каралева Аба, — абвесціў адзін з абэкаў. — Нам загадалі правесці вас да яе. Хадзем. Трэба ўшанаваць яе волю.

Доктар Клякс палічыў гэта залішнім марнаваннем часу, аднак добрае выхаванне, а яшчэ больш цікаўнасць даследчыка, узялі верх над спехам. Таму ўсе адправіліся за сваім правадыром.

Вандроўка праз пакручасты калідор доўжылася ўжо добрую гадзіну, як раптам паказаўся яго канец і падарожнікі спыніліся, як укапаныя, зачараваныя нечаканым цудоўным відовішчам. Яны апынуліся на возеры, супрацьлеглы бок якога патанаў за даляглядам. Вада ў возеры была блакітная і празрыстая, як шкло.

На ўзбярэжжы вакол возера на аднолькавай адлегласці ўздымаліся вычасаныя з бурштыну высокія пахавальні каралёў Абэцыі, а на кожнай з іх стаяла жар-

птушка і свяцілася полымем сваіх пёраў да самага далягляду. Ля падножжа пахавальняў, пасярод пунсовых каралавых кустоў залатыя і срэбныя павукі працавіта плялі сваю нітку, закрываючы дасяг да водаў возера.

Далей ад берагу на вадаплаўнай выспе жыла каралева Аба. Яна адпачывала на вялікай ракавінцы, якую пастаянна рухалі сямёра сямірукіх абэкаў.

Выспа падплыла да берага павітацца з незнаёмымі, і каралева паднялася на ракавінцы. Убачыўшы яе, нават доктар Клякс не змог стрымаць здзіўлення. Замест чаканага шасцірукага і аднавокага стварэння мараходы ўбачылі прыгожую маладую жанчыну, якая прыветна падняла руку і ветла ўсміхнулася. Абэкі на знак пашаны ўкленчылі, казконы схілілі галовы, а доктар Клякс, не губляючы здольнасці мысліць, выступіў з прамовай на абэцкай мове, выказваючы ў ёй пашану і захапленне прыўкраснай каралевай.

У адказ на словы доктара Клякса каралева Аба, свабодна валодаючы яго роднай мовай, сказала:

— Я не належу да дынастыі вялікіх каралёў Абэцыі. Сем гадоў таму я пачала валадарыць па просьбе гэтага народа. Я была жонкай караля Палямона, уладара вясёлай і сонечнай Палямоніі. Аднойчы, падчас падарожжа, наш карабель, як і ваш, уваліўся ў расколіну. Выпіўшы каралавага віна, мой муж, а таксама ўсе нашыя прыдворныя пераўтварыліся ў сямірукіх абэкаў і мусілі назаўсёды застацца ў гэтай краіне. Адна толькі я, хоць і піла чарадзейны напой разам з іншымі, не трапіла пад яго ўздзеянне і захавала чалавечае аблічча. Папярэдні кароль абэкаў, Бааб-Ба, так уразіўся гэтым, што зачыніўся ў прызначанай для яго пахавальні, а народ абвесціў мяне каралевай. Я прыняла прапанаваную мне пасаду, бо не хацела пакідаць свайго мужа. Я ўзяла абэцкае імя Аба і пасялілася на каралеўскай выспе ў атачэнні палямонцаў, пераўвасобленых у абэкаў. Я змірылася са сваім лёсам і палюбіла сваіх падданых. Калі вы дасце мне абяцанне, што пра гэтую гісторыю не даведа-

юцца ў Палямоніі, я дазволю вам пакінуць Абэцыю і адправіцца на радзіму.

— Абяцаем! — урачыста выгукнуў доктар Клякс.

— Абяцаем! — паўтарылі за ім казконы, а капітан, не ў стане апанаваць узрушанасці, зачараваны красой каралевы, пабег у кірунку выспы. Аднак ён заблытаўся ў павуцінні і толькі з дапамогай абэкаў вылузаўся з сеткі.

— Нікому не дазволена набліжацца да мяне. Гэта закон у Абэцыі! — грозна сказала каралева Аба, а пасля дадала: — А цяпер мае вартаўнікі правядуць вас да Кітовай Мяжы і перададуць праваднікам з выспы Вынаходцаў.

— А наш карабель?! — закрычаў доктар Клякс.

— Карабель? — здзівілася каралева. — Карабель застанецца тут, бо мы яшчэ не ведаем спосабу падняць карабель на паверхню мора. Але я вас не пакрыўджу. Вось жменя перлінаў, каштоўнасць якіх нашмат перавышае панесеную вамі страту.

Гаворачы гэта, яна кінула да ног доктара Клякса мяшэчак з рыбіных лусак, напоўнены перлінамі.

Не паспеў яшчэ доктар Клякс паглядзець, што ў ім, і падзякаваць каралеве Абе за шчодрасць, як прыгожая каралева Абэцыі сказала загадным тонам:

— Прыём скончаны!

У тую ж самую хвіліну ўсе жар-птушкі адначасова пагаслі і навокал запанавала цемра. Толькі каралеўская выспа, адплываючы ад берагу, блішчала блакітным святлом.

Абэкі акружылі падарожнікаў і па шырокім калідоры, выкладзеным пліткамі з бурштыну, правялі іх у кірунку Кітовай Мяжы.

Грукат бочак з атраманціцавай вадкасцю разлятаўся на ўсе бакі магутным рэхам так, што было цяжка размаўляць. Таму і казконы, і абэкі ішлі моўчкі, занятыя сваімі думкамі.

Але самым задуменным быў доктар Клякс.

Ён нервова торгаў сябе за брыво і раз-пораз выкрыкваў абэцкія словы, зусім не звязаныя паміж сабой:

— Абба — ababa — аба — бба!

Абэкі, каб не перашкаджаць яго мудраванням, тупацелі трохі наводдаль і шэптам перамаўляліся паміж сабой. Калі праз пару гадзін крокам ля выйсця з калідора замаячыла чырвонае святло, адзін абэк выбег наперад, жэстам затрымаў казконаў і сказаў:

— За гэтым мурам заканчваецца нашае ўладаранне. Праз імгненне вы пакінеце Абэцыю. Ад імя майго народа развітваюся з вамі і зычу далейшых удалых і цікавых прыгодаў. Для нас было вялікім шчасцем прыняць у сябе такога знакамітага вучонага як доктар Клякс, слава пра якога дайшла нават да нас. Дзякуючы яму вы атрымалі гонар паглядзець на вялікую каралеву Абу. Ніхто з чужаземцаў дагэтуль не бачыў яе. Вы першыя даведаліся пра яе таямніцу. Але вы павінны сцерці яе са сваёй памяці, бо інакш вы заблукаеце і ўжо ніколі не трапіце на радзіму. А цяпер хадзем за мной.

Пасля гэтых словаў абэк падышоў да муру, якім заканчваўся калідор, і караскаючыся на дзвюх руках, чатырма астатнімі адначасова пакруціў бурштынавыя дыскі, асвечаныя чырвоным святлом.

[Чацвёрты раздзел («На шляху да вострава Вынаходцаў») расказвае пра далейшае падарожжа доктара Клякса ў пошуках атраманту. Экіпаж трапляе на выспу, дзе робяцца ўсе вядомыя чалавецтву вынаходніцтвы. Самі жыхары называюць сваю выспу Патэнтоніяй.]

Раздзел пяты. Патэнтонія

Не паспелі яшчэ казконы добра разгледзець станцыю і пасажыраў, як столь і сцены Сталёвай Стралы нечакана падняліся ўгару, а ніжняя платформа, разам з фатэлямі і ўсім іншым змесцівам тарпеды, рушыла наперад. Пачуліся гукі сігналаў, пліты рассунуліся, ад-

крываючы шырокі тунель, які паглынуў падарожных. Але праз хвіліну платформа выплыла вонкі з вакзала. Яна шпарка рухалася па вуліцы, на якой таксама было што паглядзець. Высока над дарогай на сталёвых кладках і скляпеннях уздымаліся дамы патэнтонцаў, а ўнізе аўтаматычна рухаліся восем ходнікаў, кожны з рознай хуткасцю. Унутраныя ходнікі былі прызначаныя для руху пехам, вонкавыя, нашмат шырэйшыя, служылі для транспарту. Платформа казконаў перамяшчалася на правым краі дарогі, побач рухаліся і жыхары гэтага механізаванага горада, і кожны з іх стаяў на вялікім ступаку сваёй адзінай нагі. Суседні ходнік рухаўся амаль з такой самай хуткасцю, як і платформа казконаў, таму яны маглі са сваіх фатэляў разглядаць тутэйшых.

Патэнтонцы вылучаліся толькі тым, што ў іх была адна нага, аднак яны былі вышэйшымі за казконаў на тры галавы. Таксама ў іх былі надзвычай доўгія і дужа рухавыя насы, нібыта нюх быў самым галоўным пачуццём гэтых істот. Мужчыны ў іх зусім лысыя, а ў жанчын на палове галавы раслі рудыя валасы, заплеценыя ў тры кароткія коскі. Дзеці вонкава нічым не адрозніваліся ад дарослых.

Патэнтонцы апраналіся проста і аднолькава: скураная куртка, доўгія ваўняныя панчохі і вялікія рознакаляровыя палярыны. Агромністыя ступакі былі абутыя ў гамашы на двайных спружынавых падэшвах, дзякуючы якім можна было скакаць у вышыню на некалькі метраў з лёгкасцю konікаў і рухацца з хуткасцю чатырыста міляў за гадзіну.

Ходнікі ніколі не спыняліся, таму, каб сысці з іх, патэнтонцы адным спрытным скокам траплялі на пероны побач з дарогай. Такім жа самым чынам яны саскоквалі з перонаў на ходнікі.

З левага боку дарогі бег самы хуткі ходнік, які нёс на сабе розныя машыны ў форме цыгар, шароў і пляскатых гуркоў. У гэтых машын не было колаў, толькі доўгія, шырокія полазы, падобныя да лыжаў.

Шарападобныя машыны ўяўлялі сабой двухмясцовыя свідралёты з тонкага, лёгкага металу, яны былі празрыстыя, як шкло. Іх назва ўтварылася ад мачты ў форме свярдзёлка, якая тырчала пасярэдзіне машыны, атамны рухавік круціў яе з хуткасцю сто тысяч абаротаў за секунду. А ў неба свідралёты падымалі пляскатыя надрэзы на свярдзёлку, які быў замест прапелера. Калі правільна кіраваць рэгулятарам, машына можа нерухома вісець у паветры або лятаць, як самалёт. Хмары свідралётаў, якія кружляюць у небе, знізу нагадвалі мыльныя бурбалкі. Іншы, наземна-водны, транспарт перамяшчаўся з дапамогай шруба, які быў прымацаваны спераду, на самым носе. Такія машыны маглі рухацца па любой паверхні, бо прымацаваныя знізу полазы былі ім замест чыгуначных рэек. Развіваючы вялізную хуткасць, шрубусы пераскоквалі праз няроўнасці, ледзь-ледзь дакранаючыся полазамі да зямлі.

Казконы разглядалі ўсё, шырока раскрыўшы рот, і раз-пораз здзіўлена ўскрыквалі, а доктар Клякс распытваў мінакоў-патэнтонцаў пра ўсялякія падрабязнасці, што датычыліся канструкцыі свідралётаў і шрубусаў. Размаўлялі яны па-казконску, а калі гаварыць пра мясцовую мову, то яе амаль нідзе не было чуваць, бо паміж сабой патэнтонцы зносіліся зусім іншым чынам. У іх на насах былі акуляры, шкельцы якіх былі падобныя да маленькіх экранаў. На іх адлюстроўваліся думкі патэнтонцаў у выглядзе рухомых карцінак, таму абменьвацца словамі не было патрэбы. Доктар Клякс абяцаў таварышам па падарожжы, што ён дастане для іх гэткія акуляры.

— Але вы павінны памятаць, — дадаў доктар Клякс, — што патэнтонцы не маюць думак, якія хочуць схаваць ад іншых. Я баюся, што многія з вас лепш адмовяцца ад цудоўных акуляраў, чым выдадуць свае думкі. Мы вылеплены з іншай гліны, і не ўсе тутэйшыя вынаходніцтвы будуць для нас прыдатнымі.

На рухомых ходніках з'яўляліся ўсё новыя і новыя постаці патэнтонскіх аднаногіх волатаў. Некаторыя

з іх, каб паскорыцца, скакалі на сваіх спружыністых падэшвах па ходзе руху і знікалі, як блохі. Дзеці ў дарозе сядзелі на складных зэдліках. Свідралёты падымаліся і прызямляліся, каб заправіцца палівам з усталяваных уздоўж ходніка бакаў. Платформа казконаў рухалася наперад, без перашкодаў мінаючы дзіўныя металічныя рыштаванні. Немагчыма было ўбачыць уласна гарадское жыццё, бо жылыя дамы і вуліцы месціліся дужа высока. Урэшце яны даехалі. Платформа паднялася ўверх. Яе адначасова схапілі чатыры сталёвыя клямары і адправілі на верх вялізнага будынка. Казконы апынуліся ля ўваходу на плошчу, дзе сабраўся натоўп патэнтонцаў прывітаць доктара Клякса.

Плошча была забрукаваная пліткамі з матавага шкла. З такіх самых плітак былі збудаваныя шматпавярховыя дамы, якія звужаліся ўверсе і заканчваліся абаротнымі вежамі. Да вежаў былі прымацаваныя ўвагнутыя шчыты, якія паглыналі сонечныя прамяні і ператваралі іх у цяпло, прыдатнае не толькі для ацяплення памяшканняў, але і для падагрэву паветра звонку. Дзякуючы механізму сонечных шчытоў і сістэме электрычных халадзільняў, патэнтонцы ўмелі падтрымліваць аднолькавую тэмпературу ў сваіх гарадах у любую паравіну года. Гэта было важна хаця б з таго гледзішча, што ў патэнтонцаў былі вельмі вялікія насы, і таму нават пры невялічкім ветрыку яны захворвалі на насмарк і так гучна чхалі, нібыта гралі на трубах.

Плошчу пераразала шырокая вуліца, шматлікія адгалінаванні якой былі бачныя здалёк. Па-над плошчай ра***і***ліся свідралёты, прычэпленыя да балконаў дамоў, як паветраныя шарыкі. Жыхары горада высыпалі на балконы, трымаючы каля вуснаў маленькія каўчукавыя рэпрадуктары. Сабраныя на плошчы патэнтонцы былі ва ўрачыстых спічастых каптурах, на канцы якіх былі маленькія антэнкі, падобныя да гузікаў. Адзін з іх, з яшчэ даўжэйшым носам, падышоў да доктара Клякса, хутчэй нават дробненька падскакаў, нізка схіліўся

і, па патэнтонскім звычаі, пацалаваў яго ў вуха. Гэта азначала вялікую пашану, на што доктар Клякс адказаў гэтак жа, але пры тым мусіў моцна падскочыць, бо патэнтонец быў вышэйшым за яго на добрыя чатыры галавы. Прывітанне з астатнімі патэнтонцамі было менш урачыстым і абмежавалася ўзаемным цяганнем за вушы. Петраку дужа спадабаўся гэты звычай, бо ён упершыню ў жыцці мог торгаць кагосьці за вушы так, як калісьці гэта з ім рабілі маракі. Праўда, тады гэта не было знакам пашаны.

Пасля прывітальнай часткі, падчас якой натоўп сыграў на насах «Марш Вынаходцаў», патэнтонец прыклаў да вуснаў сетку з шклянога дроту, памерам з кішэнны гадзіннік, і распачаў прамову. Гэтая сетка была незвычайным вынаходніцтвам. Яна ператварала патэнтонскую мову ў любую іншую, якую хочаш. Гэткім чынам патэнтонскую прамову казконы пачулі па-казконску.

— Шаноўны госць, — сказаў моўца, звяртаючыся да доктара Клякса. — Адважныя падарожнікі! Скажу напачатку, што я — Галоўны Механік, у вашай краіне гэта адпавядае пасадзе Вялікага Бая. Тры гады таму, калі Дом Патэнтаў засведчыў, што я зрабіў больш за ўсіх вынаходніцтваў, я атрымаў уладу з рук майго папярэдніка, Патэнтонія XXVIII, і цяпер я займаю сваю пасаду пад іменем Патэнтонія XXIX. Калі нехта з маіх землякоў апярэдзіць мяне па колькасці вынаходніцтваў, я перадам яму ўладу як свайму наступніку. Гэта закон нашай краіны.

Пасля гэтых словаў сабраныя на плошчы патэнтонцы закрычалі хорам:

— Элла мэлла Патэнтоній адарэлла! — што павінна было значыць па-патэнтонску: «Няхай жыве Патэнтоній XXIX!»

Моўца ж працягваў далей:

— Гэта вялікі гонар для мяне — прывітаць у нашай краіне такога вучонага як Арсень Клякс, якому я абавязаны ідэямі многіх нашых вынаходніцтваў. Гэтыя

ідэі не маглі быць увасобленыя ў жыццё на радзіме доктара Клякса, бо там не было патрэбных матэрыялаў і тэхнічных прыладаў, але схемы і апісанні, якія сведчылі пра геній гэтага вучонага, трапілі да нас і дазволілі нам рэалізаваць шмат важных вынаходніцтваў на карысць нашай дзяржавы.

У гэтым месцы Галоўны Механік нізка схіліўся, яшчэ раз пацалаваў доктара Клякса ў вуха і працягнуў далей:

— Дазволь мне, шаноўны госцю, назваць тыя вынаходніцтвы, якімі мы абавязаны табе. Найперш — павелічальная помпа. Дзякуючы ёй мы змаглі павялічыць наш рост на траціну ад сапраўднага. Я хацеў бы прадэманстраваць тут гэтае вынаходніцтва.

Гаворачы гэта, патэнтонец дастаў з кішэні палярыны помпу, якая нагадвала звычайную маслёнку, прыклаў ейны канец да вуха доктара Клякса і некалькі разоў націснуў на донца. У тую ж хвіліну доктар Клякс пачаў расці на вачах і праз некалькі секунд быў ростам з патэнтонцаў. Гэта напраўду ўражвала. Казконы з зайздрасцю пазіралі на доктара Клякса, які зрабіўся амаль што волатам. Яны тут жа акружылі Галоўнага Механіка і нахабна падставілі вушы, дамагаючыся таго ж самага. Толькі сляпы стырнавы стаяў наводдаль, бо не дужа цяміў, у чым там справа.

Галоўны Механік зразумеў, што стырнавы невідушчы, і спрытным рухам па-над галовамі маракоў надзеў яму на нос пенснэ з прызматычнымі шкельцамі. Цяжка апісаць радасць стырнавога, які раптам пачаў бачыць і дужа здзіўлена азіраўся навокал. Яшчэ больш ён уразіўся, калі патэнтонец прыклаў да ягонага вуха помпачку і павялічыў яго. Яго шчасце было проста бязмежным. А астатніх казконаў Галоўны Механік мякка, але ўпэўнена адсунуў рукой, пасля чаго зноў паднёс да вуснаў сетку і працягваў перарваную прамову:

— Наступнае адкрыццё, заснаванае на ідэі доктара Клякса, — гэта ключык, які адчыняе ўсе замкі, затым

куфэрачак для агеньчыкаў свечак, самаграйныя масты, супрацьнасмаркавыя аўтаматы і шмат усялякіх іншых рэчаў. Адзінае, што мы не змаглі здзейсніць, — гэта вытворчасць пігулак для росту валасоў, бо ў нас няма адпаведных вітамінных фарбавальнікаў. Нашая хімічная прамысловасць, на жаль, не паспявае за тэхнічным праграэсам, які ўжо не мае ад нас ніякіх таямніц.

— Пігулкі для росту валасоў? Калі ласка! — усклікнуў доктар Клякс і дастаў з кішэні футарал, з якім ніколі не расставаўся. — Калі ласка! У мяне іх шмат.

Гаворачы гэта, ён адкрыў футарал і пачаставаў пігулкамі патэнтонцаў, што стаялі паблізу. Праз хвілю футарал апусцеў. А ў тых, хто паспеў пачаставацца пігулкамі доктара Клякса, адразу паказаліся з-пад каптуроў буйныя кудзеры. Затым хор сыграў на насах кантату, напісаную ў гонар доктара Клякса.

Але прамова патэнтонца, відавочна, яшчэ не скончылася, бо ён даў знак сцішыцца, а тады працягваў:

— У нашай краіне вы не знойдзеце гульняў ці забаваў, бо ўвесь свой час мы прысвячаем працы. Затое вы ўбачыце цікавыя рэчы, а некаторыя з іх нават зможаце забраць з сабой у родную Казканію. Вы — нашыя госці, аднак ваша гасцяванне не можа быць даўжэйшым за адны содні, бо нам нельга адрывацца ад нашых машын. Гэта закон нашай краіны.

«Баяцца, што падгледзім за імі», — падумаў Пятрок.

Як толькі Галоўны Механік скончыў прамову, усе ягоныя падуладныя прыклалі да вуснаў сеткі і хорам закрычалі:

— Няхай жыве Патэнтоній XXIX! Няхай жыве Арсень Клякс!

Пасля гэтага яны яшчэ раз сыгралі на насах развітальную кантату. Калі сцішыліся апошнія ноты песні, слова ўзяў доктар Клякс і каротка падзякаваў за сардэчны прыём. Ён гаварыў па-казконску, але патэнтонцы прыклалі да вушэй каўчуковыя рэпрадуктары, якія адразу перакладалі яго словы на патэнтонскую мову.

[У наступных раздзелах вядзецца пра далейшыя прыгоды ў Патэнтоніі, аб бітве з саранчой, якая адбылася ля архіпелага Граматычных выспаў (адтуль на ўвесь свет разыходзяцца законы і правілы напісання словаў); вандроўнікі траплялі на выспу Металафагаў (якія з'елі металічныя свідралёты казконаў), у Макаронію (жыхары якой не ядуць нічога, апрача супу з макаронай); адтуль яны ў бочцы падарожнічалі да Аптэкарскага мыса, дзе доктар Клякс сустрэў свайго даўняга вучня Асташа, які і раней рабіў шмат непрыемнасцяў свайму настаўніку. У дарозе доктар Клякс пастаянна губляў некага з экіпажа, ажно ўрэшце застаўся адзін.]

Раздзел трынаццаты. Нібыцыя

Краіну, у якой высадзіўся наш вучоны, насялялі чалавечыя істоты, але ўпершыню здарылася такое, каб доктар Клякс крочыў незаўважаным, не выклікаючы цікавасці ані сваёй незвычайнай фігурай, ані дзіўнай вопраткай.

Жыхары горада хадзілі парамі і блазнавата ўсміхаліся. Яны былі ў каляровых хітонах — такіх бліскучых і лёгкіх, што іхнія целы здаваліся празрыстымі. Твары гэтых дзіўных істотаў таксама мелі нейкія няўлоўныя рысы і здавалася, нібыта на іх не было нічога, апрача ўсмешкі.

Дамы стаялі ўздоўж вуліц, але складаліся выключна з вокнаў і балконаў.

На кветніках расло мноства стракатых красак. Доктар Клякс сарваў адну з іх і адразу ж заўважыў, што кветка страціла колер і пах, яе нават складана было адчуць дотыкам пальцаў.

Істоты з усмешкамі рухаліся па вуліцах. Некаторыя працавалі. Але тое, што яны рабілі, — было няўлоўным для вока. Яны забівалі нябачныя цвікі, пілавалі дрэвы,

хаця ані пілы, ані дрэва не было відаць. У пэўны момант вуліцу перасек нейкі вершнік, разнёсся нават стукат капытоў, але каня не было бачна.

Доктар Клякс доўга з цікаўнасцю назіраў за ўсім гэтым. Урэшце ён страціў цярплівасць і падышоў да аднаго з мінакоў.

— Скажыце, калі ласка, дзе я? Як называецца гэтая краіна?

Мінак акінуў яго блазнаватай усмешкай і паварушыў вуснамі, нібыта нешта казаў, але ягоны голас быў бязгучны, а сказы складаліся з бясформенных, як подых, словаў.

Доктар Клякс, які ніколі не губляў клёку, спрытна вышчыкнуў адну валасіну са сваёй барады і абкруціў яе вакол вуха. Недачутыя гукі ўдараліся ў волас, як у антэну, і такім чынам узмоцненыя, даляталі да барабанных перапонак доктара Клякса.

Цяпер размова пайшла складней, а аповед мінака стаўся зразумелым.

— Шаноўны чужаземец, — казаў ён з блазнаватай усмешкай. — Нашая краіна называецца Нібыцыя. Ты, відаць, заўважыў, што ў нас усё нібыта адбываецца. Мы паходзім з казкі, якой яшчэ ніхто не напісаў. Таму ў нас нібыта ёсць нашыя дамы, вуліцы і кветкі. Мы таксама нібыта ёсць. Насамрэч нас яшчэ не існуе. Толькі калісьці ў будучыні нейкі казачнік прыдумае нас. Мы заўжды ўсміхаемся, бо нашыя праблемы і турботы таксама толькі нібыта ёсць. Мы не ведаем ані сапраўднага суму, ані сапраўднай радасці. Мы не адчуваем сапраўднага болю. Нас можна драпаць, калоць, шчыкаць, а мы будзем толькі ўсміхацца. Такая ў нас Нібыцыя і такія мы нібыты. Усё толькі нібыта.

— Выбачаюся, — перапыніў яго доктар Клякс, які ўжо даўно быў галодны. — А як вы ясце?

— Вельмі проста, — адказаў нібыт і даў нейкі знак жанчыне, што праходзіла міма. Яна зайшла ў дом і неўзабаве вярнулася з талеркай, на якой дыміўся апе-

тытны біфштэкс, абкладзены смажанымі бульбінкамі і гароднінай.

— Біфштэкс з паляндвіцы — гэта нашая ўлюбёная страва, — працягваў нібыт. — Частуйся, шаноўны чужаземец.

Доктар Клякс ахвоча ўзяўся за ежу, ён з'еў усё, што было на талерцы, але ў страўніку заставалася пуста. Яму здавалася, што ён праглынуў паветра, і толькі на вуснах застаўся смак цудоўнай ежы. Нібыта-бефштэкс не меў у сабе нічога, апрача смаку. Гэта яшчэ больш раздражніла голад доктара Клякса, але ён узяў сябе ў рукі і ўдаў, нібы наеўся.

Раптам удалечыні ён заўважыў іншую жанчыну, якая несла пукатую бутлю, поўную нейкай чорнай вадкасці.

— Што нясе гэтая жанчына? — закрычаў ён, не ў стане апанаваць сваёй ўзрушанасці. — Прашу цябе, скажы, што яна нясе?

— Эх, ну гэта проста атрамант, — адказаў нібыт. — Няўжо цябе цікавіць атрамант, шаноўны чужаземец?

Доктар Клякс стралой кінуўся па-над галовамі мінакоў, выхапіў з рук жанчыны бутлю і апусціў палец у чорную вадкасць. На пальцы не засталося ані следу атраманту. Тады доктар Клякс нахіліў бутэльку і выліў крыху сабе на руку. Рука засталася чыстай і сухой.

— Халера яго бяры, гэткі атрамант! — зароў доктар Клякс і грымнуў бутлю аб зямлю. Атрамант распырскаўся ва ўсе бакі, але слядоў не было ні на зямлі, ні на вопратцы мінакоў. Нават пабітае шкло ў бутэльцы выпарылася і знікла.

Нібыт падышоў да доктара Клякса.

— Ты забыўся, што знаходзішся ў Нібыцыі, — сказаў ён з блазнаватай усмешкай. — Бо гэта таксама нібыта-атрамант.

Вялікі вучоны маўчаў. Вакол парамі хадзілі мінакі, не звяртаючы на яго ўвагі. Яны нават не заўважылі ні ягонага выбуху гневу, ні прыкрага выпадку з атрамантам. Усе блазнавата ўсміхаліся, нібыта хацелі сказаць:

— Тут жа ўсё толькі нібыта.

Калі праз нейкі час доктар Клякс ачомаўся, знаёмы нібыт ужо сышоў, а хутчэй — распусціўся ў натоўпе. Зрэшты, і натоўп распускаўся ў блакітным тумане прыцемкаў, і толькі дзе-нідзе яшчэ мільгалі блазнаватыя ўсмешкі.

Доктар Клякс шпаркім крокам рушыў наперад, бо прагнуў хутчэй пакінуць гэтую няісную краіну. Ён павярнуў управа, але выявілася, што ідзе ўлева. А калі надумаў ісці ўлева, апынулася, што звярнуў управа. Ён блукаў па вуліцах, якія былі ні паралельныя, ні перпендыкулярныя. Ён кружыў па плошчах, што віселі ў паветры, як масты, раз-пораз вяртаўся на тое ж самае месца, з якога распачаў вандроўку, але знаёмыя вуліцы кожны раз выглядалі па-іншаму.

Барада доктара Клякса неспакойна варушылася, памыляючыся з кірункам. У прыцемках дзе-нідзе рухаліся цені нябачных постацяў. Лямпы, запаленыя ў вокнах, паблісквалі, але святла ад іх не было.

Доктар Клякс усё хутчэйшым крокам перабягаў завілістыя вуліцы, мінаў таямнічыя пераходы, прабіраўся ў аркі няісных дамоў і не мог знайсці выйсця з гэтага дзіўнага горада. Ён стомлена соп, але не губляў надзеі, што ўрэшце яму ўдасца трапіць у якую-небудзь сапраўдную краіну.

Неяк, калі ён у глыбокім задуменні стаяў на адной назе, з суседняга завулку выбег сабака, які насамрэч не быў сабакам — усяго толькі абрысы сабакі. Ён нагадваў ці то пудзеля, ці то таксу, але ў той жа час мог быць і шпіцам, хаця хвост у яго быў кароткі, як у фокстэр’ера.

Сабака падышоў да доктара Клякса, нейкі час абнюхваў яго з усіх бакоў, а пасля, прыязна віхляючы хвастом, пачаў церціся аб яго ногі. Наш вучоны сказаў некалькі словаў па-сабачы і нават прыязна гаўкнуў, як гэта звычайна робяць дварнякі, калі сустрэнуць якога-небудзь незнаёмца.

Сабака, які насамрэч не быў сабакам, двойчы бязгучна гаўкнуў.

Было зразумела, што сабачы характар не дазваляе яму быць абыякавым да чалавека. Ён радасна падскокваў, адбягаў і вяртаўся, прынюхваўся, віхляў хвосцікам і ўсяляк спрабаваў паказаць сваё задавальненне. Гэты нібыцкі сабака, які толькі нібы існаваў, відавочна, меў сапраўднае сабачае сэрца, бо лашчыўся да доктара Клякса, паказваючы гэтым сваю прывязанасць і вернасць, якой не было каму падарыць.

Доктар Клякс прысеў, дазваляючы лізнуць сябе ў твар, хаця і не адчуваў, як сабака яго ліжа. Ён гладзіў сабаку па галаве, толькі здагадваючыся, што дакранаецца да мяккай поўсці і вільготнага носа.

Пасля ўзаемных сардэчных прывітанняў нібыцкі сабака, які толькі нібыта быў сабакам, даў зразумець доктару Кляксу, каб той ішоў за ім. Дарога вяла праз лабірынт вулак, то ў адзін бок, то ў другі, з гары і пад гару, туды і сюды.

Доктар Клякс даверліва крочыў за сваім праваднікам, ажно ўрэшце апынуўся ў старым, закінутым парку. Аднак дзіўныя расліны і рэдкія віды дрэваў здаваліся зусім сапраўднымі. Прадзіраючыся скрозь буйныя нетры, наш вучоны радасна апякаў сабе рукі аб крапіву і разумеў, што пакінуў ужо межы Нібыцыі і зноў вярнуўся ў сапраўдны свет. Тады ж ён заўважыў, што яго чатырохногі праваднік знік. Толькі ўдалечыні было чуваць, як шумеў вецер, які нагадваў жаласнае сабачае гаўканне.

— Бывай, сабачка, — сумна прашаптаў доктар Клякс, узгадаўшы свайго пудзеля, якога страціў два гады таму. Ён нават быў падумаў, што гэта цень яго вернага сабакі прыбег з таго свету, каб правесці свайго былога гаспадара з Нібыцыі.

У парку два шпакі вялі паміж сабой гутарку, якая зацікавіла доктара Кляксa:

— Пазнаеш гэтага барадача? — спытаў адзін.

— Пазнаю, — адказаў другі. — Памятаю, як ён год таму сядаў на карабель, каб прывезці атрамант.

— Тра-тра-трамант! — закрычала сарока і паляцела да высокага муру, вежачкі якога вымалёўваліся ўдалечыні.

«Там будзе выйсце», — падумаў доктар Клякс і прыспешыў крок, чапляючыся барадой за кусты барбарысу і глогу.

І сапраўды, у муры, які цягнуўся ўздоўж парку, была безліч брамак з жалезнымі ліштвамі. На кожнай брамцы вісела струхлелая таблічка з заржавелым надпісам.

Доктар Клякс, напружыўшы зрок, узяўся чытаць надпісы. На іх былі знаёмыя яму геаграфічныя назвы. Некаторыя з іх ён прамаўляў голасна і выразна:

КАЗКАНІЯ
АБЭЦЫЯ
ПАТЭНТОНІЯ
ГРАМАТЫЧНЫЯ ВЫСПЫ
КРАІНА МЕТАЛАФАГАЎ
МАКАРОНІЯ
АПТЭКАРСКІ МЫС

«Усё гэта ўжо засталося ў мінулым», — падумаў ён і хутка пачаў пераглядаць бяздонныя кішэні сваіх нагавіцаў.

— Вось ён! — весела ўскрыкнуў доктар Клякс, дастаючы ўніверсальны срэбны ключык.

Ён падбег да брамкі з надпісам «Казканія». Ключык пасаваў. Іржавы замок заскрыгатаў, рыпнулі завесы, пасыпалася тынкоўка, і брамка падалася. Доктар Клякс з усяе моцы пхнуў яе. Перад яго вачыма ўзнік знаёмы горад, а пасярэдзіне — высокая гара Казкун.

Доктар Клякс з палёгкай уздыхнуў, зачыніў за сабой брамку і рушыў да мармуровых сходаў. Пераскокваючы праз некалькі прыступак, ён забег на самы пік гары і спыніўся ля брамы палаца Вялікага Бая. З тэрасы адкрываўся від на расквечаны Легендарск. З далечыні даносіўся спеў казконскіх дзяўчат і гукі цымбаялаў.

Але доктар Клякс нічога не бачыў і не чуў. Ён увайшоў у палац і мінуў дваццаць сем залаў, у якіх засядалі баймістры і іншыя дзяржаўныя саноўнікі. Аднак ён нікога не заўважаў і не адказваў на прывітанні. Ягоны твар быў надзвычай напяты, а ў галаве з'яўляліся чорныя думкі, якія пераліваліся ў сэрца, пранікалі ў кроў і напаўнялі ўсю істоту.

У Чорнай зале ён нерухома стаў, сіламоц стрымаў дыханне і ўжыў знакамітую методыку доктара Пай-Хі-Во, якая называецца «Спіральны заварот пупка». Дзякуючы гэтаму складанаму практыкаванню ён цалкам перамяніўся ўнутрана і адначасова пераўтварыўся вонкава. Такое можна рабіць толькі ў скрайніх выпадках.

Так-так, мае даражэнькія! Гэты вялікі чалавек быў здольны да вялікай самаахвярнасці, асабліва калі ў гульню ўступалі гонар і пачуццё абавязку.

Дык вось, калі доктар Клякс урэшце трапіў у апошнюю залу і ўбачыў люстэрка на супрацьлеглым баку, падышоў да яго, стаў на адной назе і паглядзеў на свой адбітак.

Адлюстраваннем была пукатая бутля з чорнай вадкасцю, заткнутая крышталёвым коркам у выглядзе галавы. Гэтая галава была як дзве кроплі вады падобнай да галавы доктара Клякса. Праз яе пранеслася толькі адна думка:

«Але ж я выканаў абяцанне! Мяне ніхто не зможа назваць Асташом Бурбалкай!»

Іншыя думкі былі ўжо лішнія, бо акурат у гэты момант Вялікі Бай пацягнуўся да бутэлькі, дастаў корак, апусціў залатое пяро ў атрамант і з вялікім стараннем пачаў каліграфічна выводзіць на прыгожай веленевай паперы назву сваёй новай казкі:

ПАДАРОЖЖЫ ДОКТАРА…

Аднак ён не скончыў, бо з пяра ўпала вялізная чорная клякса і расплылася на паперы.

Трэба было ўзяць наступны аркуш і пачаць наноў.

Пераклала з польскай Алена Пятровіч

Рэй Брэдберы

Найвышэйшая асалода

Двое мужчынаў сядзелі побач, моўчкі пахістваючыся ў такт колам электрычкі, што рухалася скрозь марознае снежаньскае сутонне, раз-пораз спыняючыся на станцыях. Калі дванаццаты прыпынак застаўся ззаду, старэйшы з мужчынаў выгукнуў: «Ідыёт! Ну ідыёт!»

— Што? — малодшы адарваў вочы ад «Таймс».

Старэйшы змрочна заківаў.

— Ты не бачыў ёлупня, што памкнуўся, спатыкаючыся, за паненкай з водарам «Шанэль»?

— Ах, за ёй? — Маладзён не ведаў, ці ўсміхацца яму, ці хмурыцца. — Я і сам аднойчы сігануў быў за ёй.

— І я… гадоў пяць таму, — хмыкнуў стары і заплюшчыў вочы.

Маладзён паглядзеў на старога як на сябра па няшчасці.

— І з табой адбылося тое самае, калі ты дайшоў да краю платформы?

— Бадай што так. А як было з табой?

— Я быў за дзесяць крокаў ад яе, калі да платформы падруліў ейны муж з плоймай дзяцей! Хлоп! Дзверы зачыніліся. Толькі і пабачыў у заднім шкле аўтамабіля ейную чэшырскую ўсмешку. Прачакаў з паўгадзіны, прамерз да касцей, пакуль прыйшла наступная электрычка. Далібог, гэта было мне навукай.

— Ды якая там навука, — суха запярэчыў стары. — Дурныя самцы! Усе мужыкі без вынятку. Трапечамся ў інстынктах, як тыя жабы паддоследныя: толькі ткні — затрымціць.

— Мой дзед заўсёды казаў: «Мужык топча як певень, а мазгоў — як у курыцы».

— Мудры ў цябе дзед. Але ты мне скажы, што ты думаеш пра яе цяпер?

— Пра яе? О, гэтая кабета любіць трымаць у трымценні. Яе, мусіць, цешыць думка, што спакуслівая гульня яе вачэй прымушае вар'яцець увесь вагон электрычкі. Для яе гэта найвышэйшая асалода, ці ж не так? Муж, дзеці, прывабная вопратка і касметыка — вось сакрэт поспеху, у якім яна запэўніваецца па пяць разоў на тыдзень у электрычцы. А калі шчыра, то і няма на што глядзець. Проста вельмі прыемна пахне.

— Лухта, — сказаў стары. — Папросту яна жанчына. Жанчыны ёсць жанчыны. А ўсе мужыкі — казлы. Калі гэта ўсвядоміш, тады ўтаймуеш уласную пажаду. Калі ж не, то не будзеш мець спакою гадоў да сямідзесяці, а то і болей. Між іншым, самакантроль напраўду неабходны ў падобных слізкіх сітуацыях. Але нават прыхільнікі гэтай непазбежнай, фундаментальнай ісціны часам не ў стане захаваць раўнавагу. Калі запытаць любога мужчыну, ці шчаслівы ён, то ён абавязкова падумае, што ты маеш на ўвазе, ці задаволены ён сваім сэксуальным жыццём. Здаволенасць — рай для мужыка. Я ведаў толькі аднаго, хто дасягнуў найвышэйшай асалоды, калі ўжо казаць тваімі словамі.

— Няўжо ж, — здзівіўся маладзён. Ягоныя вочы заіскрыліся. — Цікава.

— Ну, час, здаецца, яшчэ ёсць. Гэты хлопец — сапраўдны шчаслівчык, самы легкадумны распуснік, якіх я толькі бачыў. Цэлая калекцыя жонак і каханак, так бы мовіць, у асартыменце. І аніякіх згрызотаў сумлення, бяссонных начэй, скаргаў, пагрозаў і слёз.

— Неверагодна! — здзівіўся маладзён. — Нельга есці пампушкі і не таўсцець!

— А ён еў, есць і будзе есці! І аніякіх слядоў разгайданасці пасля ўсяночнай гайданкі на хвалях жарсці. Паспяховы бізнэсмэн. Апартаменты ў элітным раёне Нью-Ёрка, на паважнай вышыні ад гарадскога тлуму, да таго ж, уласны маёнтак у Бэкінгэме, дзе

ён па выходных пасе сваіх козачак. Шчаслівы фермер! Я сустрэў яго ўпершыню летась у ягонай нью-ёркскай кватэры, адразу пасля ягонага вяселля. На абедзе была ягоная жонка — шыкоўная жанчына: беласнежныя рукі, сакавітыя вусны, а цела — пульхная глеба — толькі каня запрагай. Не жанчына, а рог дастатку, кадушка спелых яблыкаў узімку! І шчасьлівы ўладальнік не мог стрымацца, каб не пахлопаць яе па клубах, калі яна праходзіла міма. Адыходзячы апоўначы, я спыніў сваю руку на шляху да кумпячка гэтай дароднай цёлачкі. Едучы ў ліфце ўніз, я адчуў п'янкі жар недзе ўсярэдзіне — і зарагатаў.

— Ну ў цябе і стыль, — вымавіў спадарожнік, цяжка дыхаючы.

— Кручуся ў рэкламным бізнэсе, — адказаў апавядальнік. — Але слухай далей. Я сустрэў яго зноў (назавем яго Сміт) пару тыдняў таму. Цалкам выпадкова на вечарынцы, куды мяне запрасіў адзін сябар. Калі я прыехаў у Бэкінгэм, аказалася, што вечарынка адбывалася акурат у Сміта! А каля яго, у цэнтры гасцёўні, красавалася смуглявая італійка, гэткая цемнаскурая пантэра, апранутая ва ўсе тоны і колеры шчодрай ураджайнай восені — ад залаціста-жоўтага да барвова-карычневага. У вясёлым тлуме я не расчуў ейнага імя. Пасля я заўважыў, як Сміт сціскае яе ў абдымках, быццам выціскае п'янкое віно з сагрэтых сонцам вінаградных гронак. Дурны ёлуп, падумаў я. Шчаслівы кабель, пазайздросціў я. Жонка ў горадзе, каханка за горадам. А ён выціскае віно — і не п'янее. Шыкоўна! Але я вырашыў не заставацца да канца віннага фэсту і незаўважна выслізнуў за дзверы.

— Мне ўжо не церпіцца ведаць развязку, — сказаў спадарожнік, спрабуючы адчыніць акно.

— Не перабівай, — сказаў апавядальнік. — На чым я там спыніўся?

— Як ён выціскаў віно.

— Ну, вось. Калі вечарынка скончылася, я дачуўся-такі, як завуць тую красуню-італійку. Місіс Сміт!

— Ён зноў ажаніўся?

— Наўрад ці. Не паспеў бы. Агаломшаны, я падумаў быў, што ў яго два колы сяброў. Адны ведаюць гарадскую жонку, а другія — загарадную каханку. Сміт не такі дурань, каб мець дзвюх жонак! Іншага тлумачэння быць не магло. Загадка!

— Далей, далей, — нецярпліва прыспешыў маладзён.

— Сміт тае начы быў у гуморы і падвёз мяне да чыгункі. Па дарозе ён у мяне спытаў:

— Як табе мае жонкі?

— Жонкі? А іх у цябе шмат? — здзівіўся я.

— Канешне, шмат! У мяне іх было каля дваццаці за апошнія тры гады, кожная наступная лепшая за папярэднюю. Калі хочаш — падлічы. Калі ласка!

Калі мы спыніліся ля чыгункі, ён дастаў таўшчэзны фотаальбом. Сміт гартаў фоткі і пільна ўзіраўся ў мой твар.

— Не, не, — смяяўся ён, — я не Сіняя Барада і няма ў мяне сутарэнняў, набітых маімі колішнімі прыгажунямі! Зірні ўважлівей!

Я разглядаў фотаздымкі — яны змяняліся, быццам у анімацыйным фільме. Бялявыя, чарнявыя, рыжа-кучаравыя, звычайныя і экзатычныя, неверагодна дзёрзкія і надзвычай пакорлівыя глядзелі на мяне то з хмурынкай, то з усмешкай. Мігценне фотаздымкаў загіпнатызавала мяне, пасля стала пераследаваць. У кожнай фотцы я бачыў нешта жахліва падобнае.

— Сміт, — сказаў я, — ты, відаць, надта багаты, калі ўтрымліваеш столькі жонак.

— Далібог, не багаты. Зірні яшчэ раз.

Я зноў прагартаў альбом — і разявіў рот. Я здагадаўся!

— Місіс Сміт, якую я бачыў сёння ўвечары, гэтая красуня-італійка і ёсць адзіна магчымая місіс Сміт, — сказаў я. — І ў той жа час, жанчына, якую я бачыў два тыдні таму ў Нью-Ёрку, таксама адзіна магчымая місіс Сміт. Значыць, абедзве жанчыны — гэта адна асоба!

— Малойца, — выгукнуў Сміт, здаволены маёй кемлівасцю.

— Неверагодна! — я не мог у гэта паверыць.

— Але, — прамовіў Сміт з асалодай. — Мая жонка — проста цуд. Яна была найлепшай драматычнай акторкай калі мы пазнаёміліся. Але я, па натуры эгаіст, паставіў пытанне рубам: або ты кідаеш сцэну, або я кідаю цябе. І яна абрала мяне! Бразнула дзвярыма тэатра і пусцілася за мной па цёмных алеях жыцця. Дзікая пантэра ператварылася ў хатнюю котку. Першыя шэсць месяцаў нашага шлюбу зямля не круцілася — яна неслася і трэслася ў шалёным рытме. Але я, па натуры бабздыр, зноў пачаў заглядацца на іншых жанчын, хістаўся паміж імі, як той ківач. А пасля стаў заўважаць, з якім сумам мая жонка заглядаецца на тэатральныя афішы. Неяк я заспеў яе за праглядам тэатральнай калонкі ў «New York Times». Яна плакала ў роспачы. Крызіс. Якім чынам можна было паяднаць такія магутныя амбіцыі, як таленавітая жарсная акторка і блудлівы марцовы кот?

— Неяк увечары, — працягваў Сміт, — я адчыніў акно і згледзеў апетытную пампушку, што праплывала пад вокнамі. У той самы момант у акно заляцела падхопленая ветрам старая тэатральная афіша і прызямлілася акурат на калені маёй жонкі. Гэтыя два імгненныя здарэнні разрубілі вузел нашых непаразуменняў і сталіся нечаканым адкрыццём найвышэйшай асалоды, якую толькі можна ўявіць.

Жонка раптам схапіла мяне за руку.

— Акторка я ці не акторка ўрэшце?

— Вядома, акторка!

— Вось і файна!

Яна выправіла мяне прэч з кватэры і загадала не вяртацца праз усе дваццаць чатыры гадзіны, пакуль яна займалася нейкімі таемнымі пераўтварэннямі. Калі назаўтра я вярнуўся дадому ў шарую гадзіну, як кажуць французы на сваёй цьмянай мове, жонкі не было. Цемнаскурая лацінаамерыканка працягнула мне руку і назвалася сяброўкай маёй жонкі. Яна кінулася на мяне з такой жарсцю, што ў мяне захрусцелі рэбры, і казытліва

пакусвала мае вушы, пакуль я не адштурхнуў яе і, у раптоўнай здагадцы, не ўскрыкнуў: «Гэта не сяброўка, а мая законная жонка!» І мы абое са смеху пакаціліся па падлозе. Але, гэта была мая жонка — толькі іншы макіяж, іншы стыль, іншыя манеры і інтанацыі.

— Мая акторка! — казаў я.

— Твая акторка! — смяялася яна. — Ты мне толькі скажы, якой я павінна быць, і я буду такой. Кармэн? Калі ласка, я буду Кармэн. Брунхільда? Чаму ж не? Я вывучу ролю, пераўвасоблюся, а калі табе надакучыць, сыграю новую ролю. Я пайшла на танцы. Я вучуся сядзець, стаяць, хадзіць на тысячы ладоў. Я таксама запісалася на курсы красамоўства і ў секцыю дзюдо.

— Божа мой, — здзівіўся я. — А гэта табе нашто?

— А вось нашто.

І так мяне кіданула, што я паляцеў дагары нагамі ў ложак.

— З гэтага дня, — сказаў Сміт, — пайшло салодкае, бесклапотнае, шчаслівае, размаітае… адным словам, не жыццё, а найвышэйшая асалода! Незлічоныя выдумкі маёй жонкі стварылі для мяне цэлую галерэю жанчын розных колераў, формаў, памераў і тэмпераментаў. Мая жонка, у пошуках сябе на адмысловай сцэне, нашай гасцёўні, і свайго гледача, мяне, стала для мяне найлепшай акторкай на зямлі. Ці не занадта для аднаго гледача? Не! Я, са сваімі перакідлівымі густамі, гатовы сустрэць яе ў любой ролі, якую б яна ні абрала. Мой талент аматара жанчын нарэшце з'яднаўся з яе шматбаковым геніем пераўвасаблення. Зняволены, я атрымаў волю — кахаючы яе, кахаць увесь свет. Гэта найвышэйшая асалода, павер мне, сябра, найвышэйшая асалода!

Наступіла хвіля цішыні.

Электрычка грукацела па рэйках у снежаньскім цемрыве.

Абодва спадарожнікі, стары і малады, задуменна сядзелі, асэнсоўваючы толькі што расказаную гісторыю.

Нарэшце маладзён зглытнуў і ўтрапёна заківаў.

— Твой сябар развязаў свае праблемы, гэта так.

— Ага.

Маладзён хвілінку падумаў і заўсміхаўся.

— У мяне таксама ёсць сябрук. У яго падобная сітуацыя, але іншая. Назавем яго Квілан?

— Добра, — паспешліва адказаў стары, — толькі хутка, а то я зараз выходжу.

— Аднаго разу, — пачаў маладзён, — я бачыў Квілана ў бары з казачнай рудавалосай красуняй. Натоўп расступаўся перад ёй, як мора перад Майсеем. «Проста цуд!» — падумаў я, акрылены. Праз тыдзень я сустрэў Квілана ў Грынвічы, з ім была маленькая тоўстая кабета ягонага ўзросту, гадоў каля трыццаці двух, але такая недагледжаная, што выглядала старэйшай за яго. Рохля дый годзе, як сказалі б ангельцы, таўсматая, насатая, няўмелы макіяж, спушчаныя панчохі, валасы што павуціна, але такая ціхая і слухмяная, нібыта для яе найвышэйшай асалодай было ісці поруч з ім і маўчаць. «Авохці мне! — падумаў я, — вось гэта і ёсць ягоная бедная жонка, што багоміць зямлю, па якой ходзяць ягоныя ногі. А вольнымі гадзінамі ён забаўляецца з чароўнай рудавалосай красуняй. Які сум! Які сорам!» І я пайшоў сваёй дарогай.

Праз месяц я зноў сустрэў Квілана, калі той хацеў быў занырнуць у адзін з пад’ездаў на Мак-Дугал-стрыт. «О, Божа! — гукнуў ён, спатнелы ад хвалявання. — Маўчы! Не выдавай мяне маёй жонцы!» Я гатоў быў паабяцаць маўчаць, калі раптам аднекуль зверху Квілана паклікаў жаночы голас. Я ўзняў вочы і аслупянеў. З акна выглядала тая самая маленькая таўсматая кабета!!! Усё раптам стала на свае месцы. Рудавалосая красуня — ягоная жонка! Бліскучая інтэлектуалка, яна і танцавала, і спявала, і тактоўна ўмела падтрымаць гутарку. Тысячарукая багіня Шыва, найлепшы ручнік, калі б то ні было вытканы смяротнай рукой! І ўсё ж яна надакучыла.

І мой сябра Квілан мусіў здымаць гэты катушок на паддашку, дзе два разы на тыдзень ён мог спакойна пасядзець і памаўчаць ці прагуляцца па цьмяных завулках з гэтай добрай, цёплай, хатняй, утульнай, маўклівай торбачкай, якая была яму зусім не жонкай, як я раней думаў, але каханкай!

Я паглядзеў на Квілана і на ягоную дародную сяброўку ў акне і паціснуў яму руку з нейкай новай цеплынёй і разуменнем.

— Ні слова, будзь пэўны, — сказаў я.

Апошні раз я іх бачыў у кулінарыі, Квілана і ягоную каханку, яны сядзелі моўчкі, трымаліся за рукі, пяшчотна глядзелі адно на аднаго і елі бутэрброды з вяндлінкай. Па-мойму, і ён знайшоў для сябе найвышэйшую ў свеце асалоду.

Электрычка затрубіла, засвісцела і запаволілася. Абодва мужчыны, падымаючыся, спыніліся і зірнулі адзін на аднаго ў здзіўленні. І адначасова выгукнулі:

— Ты выходзіш тут?

Абодва кіўнулі і заўсміхаліся.

Яны моўчкі прайшлі да выйсця і, калі электрычка спынілася пасярод золкай снежаньскай ночы, выйшлі і парукаліся.

— Шчасліва, перадавай прывітанне містэру Сміту.

— І ты маё містэру Квілану!

Два сігналы аўтамабіля пачуліся з абодвух бакоў станцыі. Абодва мужчыны паглядзелі на адну з машын. У ёй сядзела прыгожая жанчына. Абодва паглядзелі на другую. І ў ёй сядзела прыгожая жанчына.

Яны разышліся, азіраючыся крадком, як школьнікі, углядаючыся ў машыну, да якой набліжаўся колішні суразмоўца.

«Цікава, — падумаў стары, — гэтая панна ў машыне ягоная…»

«Цікава, — падумаў маладзён, — гэтая пані ў машыне ці не ягоная…»

Але абодва ўжо беглі да сваіх машын. Хлопнулі дзверы, як стрэльба ў апошняй дзеі.

Машыны паехалі. Станцыя апусцела. І снежань апусціў на дол сваю снежную заслону.

1963

Пераклала з ангельскай Паліна Маслянкова

Дар'я Вашкевіч

Гісторыі маленькіх смерцяў

* * *

Ён ёй: «Давай будзем кахаць адно аднаго да смерці!»

Яна яму: «Не, дзякуй!»

Ён: «Падумай толькі: у нас з табой наперадзе — вечнасць!..»

Яна: «Доўнт проміс мі форэва, джаст лав мі дэй бай дэй…» — ну, класіку спявае, з Сашы Рыбака.

Ён пайшоў і павесіўся. У іх ніколі не супадалі музычныя густы.

* * *

Верачка атруцілася, бо бацькі не набылі ёй скутэр.

Яна акуратна вывела «А вось атрымайце!» на снежнабелым хрусткім альбомным аркушы, выпіла 3 пакункі парацэтамолу, падумала і выпіла яшчэ два. Потым з'ела халодны пельмень, што самотна туліўся ў рондалі, пачысціла зубы, падфарбавала вусны драматычнай чырвонай памадай, апранула белую саколку з карункамі і прыгожа лягла на канапе.

Потым раптам узгадала, што яшчэ варта было б памыць валасы, але ўжо не паспела.

Так і памерла з нямытымі.

* * *

Вераніка працавала балярынаю ў Тэатры. Трэніравалася штодзень па 10 гадзінаў, сцірала, як водзіцца, да крыві пальцы на нагах і снедала аўсянкай на вадзе.

Бацька Веранікі быў галоўны дырыжор Тэатра, маці — памочнік рэжысёра. Яны абодва дужа ганарыліся дачкой, якая падавала неблагія надзеі.

Вераніка тым часам таемна марыла аб прафесіі кандытаркі. Ёй штоноч снілася, як яна залівае танюткімі нітачкамі карамелі амаль гатовы торт «Банофі», прапітвае каньяком бісквітнае печыва для цірамісу, узбівае вяршкі для фруктовага пірага і растапляе чорны шакалад для фандзю. Аднак ніколі ў сваіх снах Вераніка не каштавала гатовых дэсертаў.

Аднойчы Вераніка сасніла, што гатуе піроржныя «Бульба»: яна скручвала халодныя шарыкі ды ўкачвала іх у гарэхі ды цукар. Шарыкі атрымліваліся такімі шурпата-прыемнымі ды пругкімі, што Вераніка ўрэшце не вытрымала спакусы ды паклала адзін з іх у рот. Гэткае феерыі смаку Вераніка не памятала ад часоў дзяцінства: ноткі ванілі перапляталіся з араматам какавы, арэхаў і — зусім крышачку, ненавязліва — карыцы. Вераніка прыглынула шарык і ўзяла яшчэ адзін. Потым яшчэ. І яшчэ…

Бацькі знайшлі здранцвелую Вераніку зранку.

Паталагаанатам канстатаваў смерць ад завароту кішак. У страўніку Веранікі знайшлі рэшткі 48-мі піроржных «Бульба».

***

Пісьменнік Саша, насуперак модзе, быў філантропам: лёгка заводзіў знаёмствы, з гэткай жа лёгкасцю іх падтрымліваў і прывозіў сябрам з замежных паездак магнiцікі. Сябры яго любілі — за магнiцікі ў тым ліку. А яшчэ за тое, што Саша часцяком частаваў іх алкаголем.

Аднойчы Саша піў з немаладымі літаратурнымі крытыкамі ў бары «Кефір».

«Чулі? А Лёшка Грынько кніжку сваю апошнюю на амерыканскі грант надрукаваў. Няяя… Нешта зусім безгустоўны народ — амерыкосы, калі на такую бязглуз-

дзіцу бабло выдаткоўваюць…» — мовіў літкрытык Раевіч і задумліва перакуліў унутр сябе чарку.

«Не кажы, Рома,» — падтрымаў калегу літкрытык Кандрушэвіч і, хруснуўшы неабгрунтавана дарагім салёным агурком, дадаў: «Гаўно гэтая Амерыка!»

«Амерыку не трожце, сволачы!» — раптам схамянуўшыся, нема крыкнуў Саша, ударыў сябе кулаком у грудзі… пасля чаго згубіў раўнавагу і ляснуўся з высокага барнага зэдліка долу. Падчас падзення ён выцяўся скроняю аб востры край барнай стойкі ды вокамгненна сканаў.

Літаратурны бамонд быў глыбока ўзрушаны Сашавай смерцю. За спачын ягонай мяцежнай душы пілі тры з паловай месяцы.

***

Ніначцы жыццё абрыдла неяк нечакана і беспадставова, але моцна. Аднак, каб самой накласці на сябе рукі, Ніначка не адчувала патрэбнае смеласці. Таму яна вырашыла не валындацца з рознымі атрутамі-myламі-вяроўкамі, а проста выклікала таксоўку, пад’ехала на ёй да Цэнтральнага сквера і, абняўшы нагу бронзавага Голуба Міру, голасна і абыякава крыкнула: «Не!»

Спраўдзіўшы Ніначкіны чаканні, у ейны чэрап адразу ўпілася трапная куля. Было небалюча й хутка — як і марыла Ніначка. Праўда, балюча потым было ейным сваякам, але гэта не мае дачынення да Ніначкі, бо яна болей не жыве. І, магчыма, мае рацыю.

***

Адзначыўшыся на прахадной а 9:07 у панядзелак, працаўнік Бягомльскага заводу мясных ды кілбасных вырабаў Алег Макаранка хістка рушыў у цэх № 3. Алег быў не ў гуморы: усе ягоныя косткі нылі, галава гула стараславянскім звонам, у роце было нібыта напхана

паперы і да горла падступна падкатваў камяк. Аднак суровыя мужчыны проста так не здаюцца, таму, лаючыся і глытаючы «Мінскую-4», Алег закінуў у вялізны чан-мясарубку 35 кіло фаршу, каліва жэлаціну, 16 дробак цэлюлозы, 28 жменяў мукі, прыгаршчу крухмалу, тры пальцы селітры і заліў усё вадой (на вока). Потым Алега званітавала — акурат у варыва. Алег з палёгкаю абцёр вусны і, збольшага задаволены вынікам сваёй кулінарнай творчасці, абаперся на чан і неўпрыкмет прыснуў. Мясарубка працавала ў аўтаномным рэжыме: яна была кітайская і вельмі працаздольная.

Роўна праз тыдзень кавалак кілбасы «Сонечная» Бягомльскага заводу мясных ды кілбасных вырабаў ехаў у плацкартным вагоне цягніка «Полацк-Баранавічы». Чэрвеньскі дзень ззяў адчайна-сінім небам, мігцеў палявымі рамонкамі за акном і пасвістваў жвавым ветрам. Раптоўна ў летне-лянівай цішыні плацкарты прагучала бескампраміснае «Валя, наразай!»

У паветры бліснуў нож.

* * *

«…Госпадзе, ну што ж мне за дэбілы такія заўжды трапляюцца?..» — бедавала Душа, тушачы цыгарэту аб уласную падэшву і ў чарговы раз разгортваючы газету «З цела ў цела» на старонцы «Вакансіі».

Ася Волкава

Свабода

Свабода — гэта калі ведаеш,
Што за пачуццё асабістай выключнасці
Усё жыццё будзеш расплачвацца
Адзінотай.

Свабода — гэта калі кожны
Можа сказаць,
Што першы катрэн твайго верша —
Пафаснае фуфло.

Таму свабода — гэта калі кожны
Можа з гонарам прамовіць:
«Так, я підар!
Але і астатнія кандыдаты таксама!»

Дарэчы, свабода — гэта яшчэ і
Калі дзяўчына выкарыстоўвае
У сваіх вершах словы:
Підар, блядзь і піздзец.

Свабода — гэта ведаць, што
Праўда заўсёды адзіная,
Але ў кожнага яна
Свая, бо

Свабода — гэта пісаць верш пра свабоду
Свабодным вершам, і ведаць, што
Адзінае тваё наканаванне —
Публікаваць санэты пра каханне.

Верш пра хлебаробаў

Калі-небудзь я напішу
Верш пра хлебаробаў.
Там будзе рэалістычна выпісаны
Вобраз хлебароба,
Ягоныя пот і кроў,
Там будзе пра жытнёвы колас,
Матуліны рукі, дзяжу
І маленькае зярнятка, што стала хлебам.
Калі-небудзь я абавязкова
Напішу верш пра хлебаробаў.

Але мне, чамусьці,
Усё часцей і часцей
Думаецца пра тыя зярняты,
Што не здолелі прарасці.

Хтосьці ўвесну шчодра рассеяў
Тысячы тысяч зярнят.
З пяцісот адно не дало парастка.

І вось ляжыць яно ў зямлі,
І так яму горка і крыўдна,
Што яно пачынае плакаць.

Зерне плача.

На самоце я часта чую
Гэты плач.
Так плача безвыходнасць.
Безвыходнасць, абцяжараная зямлёю.

* * *

Ш. В.

Гэта як разношваць
Новыя балетныя тапачкі.

Зробленыя з натуральнай скуры,
Спачатку яны крышку цесныя
І муляюць вялікі палец.
Я намагаюся цярпець гэты тупы боль, бо ведаю:
Хутка скура пацягнецца,
І тапачкі будуць добра сядзець на назе.

Прыкладна такім жа чынам
Перажываецца і расстанне.

Парадаксальна, але пройдзе час,
І я завяду сабе
Іншыя балетныя тапачкі.

Побытавы постмадэрнізм

Кузьма Чорны аднойчы напісаў,
Што ведае:
«*Не можна так жыць,*
Абы жыць.
Трэба шукаць таго,
Каго трэба з замілаванасцю ведаць
І каго трэба ненавідзець».

Вось і некаторыя мае асабліва дасведчаныя сяброўкі
Кажуць, што файна было б
Мыць тваёй кашуляй падлогу.

Пакой

Седзячы ў супрацьлеглых кутах,
Мы спачатку моўчкі пазіраем адно на аднаго.
Праз нейкі час мы пачынаем звыкацца
З нашай прысутнацю,
Усё ж такі
Нам тут жыць разам…

А ўжо на другім тыдні
Мы пачынаем ссоўваць ложкі.
Спачатку так,
Каб было магчыма трымацца за рукі,
Але паступова мы прысоўваем нашыя ложкі
Адзін да аднаго вельмі шчыльна.
У хуткім часе мы можам заснуць
Толькі абняўшыся.
І чым далей,
Тым мацнешыя робяцца нашыя абдоймы.

Па начах я адчуваю,
Што мне цяжка дыхаць праз тое,
Што ты абдымаеш мяне вельмі моцна.
Потым высвятляецца,
Што не так ужо і проста вызваліцца,
А тым часам мне робіцца
Усё больш горача і ўсё цяжэй дыхаецца.

І вось я выбіраюся з ложка,
Іду на кухню і наталяю смагу тым, што ёсць:
Чырвоным віном з адкаркаванай пляшкі.
Проста так, з рыльца.
Босая, у адных майтках ды станіку
З бутэлькай віна ў руцэ я выходжу з пакоя,
Каб больш сюды ніколі не вярнуцца,
Замыкаючы за сабой усе магчымыя замкі.

Я выкідаю ключы.

На ўсялякі выпадак.

* * *

Бабуля расклала
Карты і распавяла,
Што бачыць полымя і мора.

Мужчына-мора
Такі шырокі і глыбокі,
Што яго нельга ані зразумець,
Ані абхапіць рукамі.
Толькі прайсціся басанож
Па ягоным беразе.

Мужчына-полымя
Нібыта перакідвае
У далонях сонечны шар,
А калі кранаецца скуры,
То робіцца горача.
У ім жыцця столькі,
Што можна задыхнуцца.

Бабуля яшчэ раз
Расклала карты і распавяла,
Што мора — гэта мая душа,
А полымя — плоць.

* * *

Што ні кажы,
А ацтэкі ведалі жыццё.

Нават іхні бог, што апякуецца творчасцю,
Сядзіць на троне з марыхуаны.
Час ад часу
Сваімі белымі тонкімі пальцамі

Адрывае каліўца,
Размінае яго,
Падносіць да носа,
Глыбока ўдыхае пах,
Кідае пакамечанае каліўца ў рот
І доўга ганяе яго языком
Ад шчакі да шчакі,
Хвіліну сядзіць задуменны,
Сплёўвае.

І так гэты ацтэкскі бог
Сядзіць усё сваё бясконцае жыццё:
Адрывае і сплёўвае,
Адрывае і сплёўвае…

* * *

Мужчыны-рамантыкі пахнуць дымам,
Бо кожнага разу, уцякаючы,
Яны пакідаюць за сабою папялішчы,
І калі кранучца скуры рамантыка языком,
Можна адчуць у роце смак попелу.

Мужчыны-курцы горкія на смак,
І калі пацалуеш такога мужчыну зраніцы,
Да вечара можна так і не пракаўтнуць
Гэтую горыч.

Адно паэты, ад Байрана
Да апошняга жывога постмадэрніста,
Пахнуць дымам, і пацалункі іх
Горкія на смак,
Бо паляць яны беспрабудна.
І той самай запалкай
Пакідаюць папялішчы рукапісаў.

Кацярына Глухоўская

* * *

Я напісала б табе ўсе пралескі ўвесну,
Вывела б сонца ў нябёсах нясталай рукой,
І па сумётах сняжынкам бы я балесна
Дзеля цябе вымалёўвала неспакой.
Я б напісала стосы з травой пажоўклай,
Лёгкі духмяны вянок на твае валасы,
Вербу з пухнатай прыгнутай крыху галоўкай,
Пошчак птушыны ды слуцкія паясы.
Я напісала б крыніцы і навальніцы,
Водар чаромхі, гронку рабін і бэз.
Усё, што пасля малітвы нам будзе сніцца,
Колкі бурштынавы і залаты агрэст.
І журавіны ў першае ліставеі,
На золкім золку світання як ззяе шаль,
Як у марозы чырвоны агніска грэе,
Зёлкі гарбаты як пахнуць летам амаль.
Я напісала б табе Раство і Вялікдзень,
Пух тапалёвы з дзіцячых тваіх алей.
Як хрыбусцяць старонкі, як ззяюць зарніцы,
Як ад усмешкі робіцца весялей.
Я напісала б табе на акне карункі,
Поплаў, дзе купкі красак, мноства буслоў.
Жыта на скрыпцы зямной нацягнула б стрункі,
Я напісала, колькі хапіла б слоў.
А не хапіла — выдумвала б іх па ходзе,
Душу пускала б коньмі ў святы мурог…
Усё пісала б, што ты б для мяне знаходзіў,
Каб не паспеў напісаць усё гэта Бог.

Мой распрануты дом

Мой распрануты дом нібы ляціць з абрыву.
Мой распрануты дом — прытулак розных моў.
Паспешлівасць як боль, прытрызненнае дзіва —
Мой распрануты дом заплюшчыў вокны зноў.
Мой распрануты дом шчыльней смыкае дзверы:
Яго душа і так працятая наскрозь.
Я не магу зайсці. Ён не дае мне веры,
І просіцца знутры знявечаная злосць.
Мой распрануты дом адмовіўся ад працы.
Не хочацца яму мяне перакладаць.
Не хоча разумець. Не хоча разбірацца.
Не хоча размаўляць. І нельга рады даць.
Мой распрануты дом губляецца між жыта,
Ці, мабыць, гэта я ўцякаю ад яго,
Бо падмануты дом даўно не мной абжыты
Ў туманах гарадскіх і прыгары снягоў…

*** * ***

Прысвяткі, Раство. Чакаем Бога.
Елкі пах і цеплыня ў душы.
Зорка ў небе першая дрыжыць,
Косы распускае з асцярогай.
Тонкім пальчыкам анёл-дзіця
Ўсё малюе маразы па шыбах.
Печаныя яблыкі і рыба,
На стале гарачая куцця…
Пухкі снег, святая завіруха:
Вецер учыняе небатрус.
Зноў па-беларуску нейкі блюз
Котка напявае пачне ля вуха…
Разам родным верыцца ў цуды:
Сябра зноў змагаецца са сном,
Каб такі заўважыць: за акном
Па сумётах Бог ідзе разуты.

Наканаванасць

Так трапяткі блакітны матылёк,
Святла размыты сонечным струменнем,
Да кветкі кволай хіліцца здалёк —
Крылатай, як і ён, між пустазеллем.
Дзе ніва патыхае цеплынёй,
І супакой у ласкавых хвалях ветру.
Лунае ён, празрыстасцю сваёй
Свабодны, непаўторны, непрыкметны.
Ледзь у танцы набліжаецца — і зноў
Ад летуцення быццам улятае.
Ён кліча кветку ў небасхіл з палёў,
Не ведае, што з кожным узмахам — далей.
І вось, самотна гінучы ў траве,
Імкнецца кветка ўвыш з апошняй сілы,
Нібы не разумее, што павек
Ёй суджана раслінай быць бяскрылай…

Нібы калыханка

Люлі-люлі.. Над калыскай
Навісае вечар нізка:
На маленькую галоўку
Сны ў вянок сплятае лоўка…

Люлі-люлі… У цёплым траўні
Забуяе разнатраўем…
Люлі-люлі… А зімою —
Кветкай зорнай над зямлёю…
Лета сонцам у рамонкі
Васілёк падорыць гонкі…

Як увосень вецер вее,
Вечар, з белай ліставеі

Лубін прынясі дахаты,
Верасы нарві на святы,
Толькі ў горкую часіну
Не заві ў вянок шыпшыну…

Іду з зімаў. Акраверш.

Іду па беразе вясны,
Дзе шлях і твой ляжыць таксама,
У беларускі край лясны

З малітвай аднаслоўнай: «Мама»…

З ігліцай у вачах сваіх
І галавою непакрытай
Мой бор чакаў мяне як мніх,
Але спеў ветру пазабыты
Ўжо ў спілаваных соснах сціх…

Пушчанскі спеў

Налібоцкая пушча, хваёвы лес,
Ты празрысты кляштар карабельных сосен.
Павучок на прадплечча бярозкі ўзлез,
Зачапіўшы за павуцінне восень.
Пералікам песень тваіх бароў
Нам лапоча струмень развітаннем познім.
І далёкі чуецца роў зуброў,
Які мы з сабою напэўна возьмем…

Ты штодня пісала наш дзіўны лёс:
І калісьці тут у тваім бярлогу
Нараджаўся ў люты зімы мароз
Сын мядзведжы, падобна да Сына Бога.

А вясною ён да Смаргонскіх груд
Бег спаткаць жыцця маладога волю —
І трапляў у мядзеведніцкі свет пакут,
Каб пад нечы бубен танчыць — ад болю…

Так і кожны, каму Госпад волю даў,
Не паспее з бярлога да неба выйсці,
Як патрапіць у яму, ды будзе там
На рашотцы распаленай абез выйсця.
І як вогнішча стане чырвоніць прут,
Закіпіць яго кроў і журба ашчэрам —
Але што можа ён, нараджоны тут
Меншым, чым мядзведнік ягоны, зверам?..

Налібоцкая пушча! Сцяжына вось,
Па якой і нам дападаць да пасткі.
Але ёсць справядлівасць, і вера ёсць,
І яшчэ не чуваць апраметнай ляскат.
Ды і што бы там далей ні было,
Мы паспелі зведаць дзень сонца летні,
Мы паспелі ўбачыць Хрыста святло —
І не выпаліць гэтага ў нас мядзведнік.

Павел Капанскі

* * *

я нібы бочка квасу
жоўтая з чырвонымі плямамі
адзіны аб’ект у сусвеце
на які не звяртае ўвагі
NASA

ля майго кранчыка
сядзіць прадавачка гадоў 19
яшчэ ўчора мроіла
пра лакальныя рэвалюцыі
на майданчыках

а сёння разлівае
мяне забрадзілага
ў страўнікі мінакоў
і не думае ні аб чым іншым

— мне, калі ласка, нуль пяць капанскага

ой, я б вам не раіла такое лайно
лепей лідскага ці спраўнага

ён жа, капанскі гэты,
амаль чвэрць веку ў бочцы
гадуецца
так паляжыць
пазней перакуліцца
а бочка з месца не рухаецца
стаіць тут, на францыска скарыны
зрошчаная сімпатыяй нейкай Марыны

што цяпер у Польшчы
а ведаеце што ён робіць
калі згадвае яе?..
правільна,… ыць…

а ведаеце, чаму я сяджу
і торгаю ягоны краньчык?

бо ён паабяцаў мне
наліць вершаў
у мой пластыкавы стаканчык…

* * *

я расхерачыў палову здароўя,
каб не трапіць у войска.
мяне размеркавалі ў школу:
я люблю свой лёс,
ён прыўкрасны.

я расхерачыў палову здароўя,
каб мець сацыяльныя льготы.
яшчэ пяць гадоў
выплачваць мне крэдыт
бабулі з вёскі,
што ўжо не існуе:
я люблю бабулю,
яна прыўкрасная.

я расхерачыў палову здароўя,
каб без хіміі лавіць глюкі.
і я пабачыў,
як насупраць школьных вокнаў
сцыць п’яны амарал:
я люблю пралетарыят,
ён прыўкрасны.

я расхерачыў палову здароўя.
а зараз шукаю таго,
хто расхерачыць мне другую,
каб яго палюбіць,
бо ён будзе яшчэ прыўкраснейшы.

* * *

я хачу напісаць цябе

не з усмешкай загадкавай
як у Моны Лізы

не з вачыма шырокімі
як маляваў Мадыльяні

проста тую частку цябе
якую можна абняць

адно калі
быць на адлегласці
і ні пазваніць
ні напісаць
нельга

* * *

адчыні вакно шырэй

я буду на іншым ложку
з іншай
але прадзьме нас
з табой

ты будзеш кашляць
і піць таблеткі майго суседа

я буду паліць кальян
і абдымаць іншую

і я буду піць тое
ад чаго ў цябе
баліць галава
з іншай

адчыні вакно шырэй

скажаш:
мне рана ўставаць
не кладзіся, адкажу
і тады можна будзе
адразу праз парк
за рукі
да парапета і назад

адчыні вакно шырэй

сачы
за маімі крокамі
ад цябе

я люблю білоруський рубль

я люблю білоруський рубль

він зробив так, що люди
схопилися та кинули їсти
але пити будуть
нейначе як ще забутися
що він існує?

я буду ставити поруч з молитвословом
білоруський рубль

бо він хутко буде
ніби святий
світити нам з неба

я буду робити
з білоруського рубля салати
різнокольорові, гарні
бо на продукти не вистачить

на бульбу можна забутися
на м’ясо можна забутися
можна забутися на ресторани
та кав’ярні
а на білоруский рубль забутися

неможливо
бо він маячить привідом
минулого щастя
минулої епохі
коли в Україні долар підскочив
а в нас все було заебця

я люблю білоруський рубль
бо завжди починаєш любити тих
хто біжить від тебе
аж дим піднімається
і горить все навколо

Камбой

— І што дзіўна, мама, толькі за ім, ні за кім іншым, чуеш? Толькі за ім дзверы не зачыняюцца. Кожнага разу я выхожу з-за прылаўку і самаруч зачыняю… зачыняю… зачыняю…

Лунала рэха па кухні, залятала ў духоўку, у імбрык, лядоўню і нарэшце ў фортачку акурат пад дождж.

— Мама, гэта як у кіно. А ў мяне нібы не «Бутэрбродная, а «Салун». А ён… ён сапраўдны *камбой*, мама. Сапраўдны Джон Уэйн. І ў яго быў конь. Кажу табе. Бо ён — вольная птушка, якая ляціць туды, дзе яшчэ няма лічыльнікаў вады.

Рэха прамакала пад дажджом і білася аб асфальт, злівалася з прыбардзюрнымі раўчукамі і напраўлялася ў каналізацыю.

— Ён ніколі мне нічога не кажа, ні табе феньк, ні хаў ар ю. Проста кладзе на прылавак грошы і ківае ў бок цыгарэт Мальбара і таннага джыну за трынаццаць тысяч. І сыходзіць. Адразу скразняк. Мама, камбоі, яны такія, яны робяць дзіркі, ад якіх паўсюль скразнякі. Я ведаю, я глядзела ў кіно.

А пакуль мама ківала ў такт доўгага і нуднага маналогу сваёй дачкі, рэха праходзіла ачышчальныя станцыі і плыло насустрач крану ў інтэрнаце для працаўнікоў водаканала. У пакой 414-б.

— Мама, калі ён прыдзе наступнага разу, я скажу наўпрост, што хачу быць з ім да апошняга селядца, што выпусціць Санта Брэмар. Так і скажу… скажу… скажу…

*

Раніцай вада з-пад крана ціхенечка галасіла «скажу… скажу…» і «зачыняю… зачыняю». Гэтымі двума словамі камбой шостага разраду ўмываў сваё шчаціннe і бяздумна глядзеў у нямытае люстра. Змена пачыналася а восьмай раніцы.

У маршрутцы ён не падымаў погляду ад падлогі. Як і ўсе іншыя: маладзён з начной дыскатэкі, які шкадаваў, што так і не трахнуў тую брунэтку, брыгадзір з лесапілкі, які думаў, каго б гэта з маладых стажораў паслаць па гарэлку на апахмел, і фізрук раённай школы, ад якога ўчора пайшла жонка да інфарматыка. Фізрук ведаў: такі цяпер час, кампутары і ўся херня. Камбой не думаў ні аб чым.

А потым нарады. Зноў Далёкія Пердзі. Другі тыдзень запар, як лічыльнікі, дык у Пердзях. Але няма чаго

рабіць, завадзі, Пятровіч, аварыйку колеру халоднага заходу, едзем.

А ў Далёкіх Пердзях ёсць «Бутэрбродная». Там, у гэтай самай «Бутэрброднай», ёсць тое, чаго няма амаль нідзе. «Мальбара». Дзверы там чамусьці паламаныя, ніколі не зачыняюцца. Галоўнае, ёсць дзе перад ад'ездам дадому жывіцельнай вадзіцы прыкупіць.

*

Мітрыдат Аркадзьевіч у першую чаргу пайшоў у магазін па алкагаль… зрабіў некалькі сумнеўных крокаў і згадаў, што, ядрыць яго па загрыўку, алкагаль забаронены ў сяле. Сам жа не так даўно падпісваў дэкрэт і сам жа даваў інтэрф'ю гэным «карыспедантам».

— Алкагаль у нас забаронены. Гэта, ядрыць… прабачце. Гэта новая праграма за цвярозы лад жыцця.

— Што, нельга піць увогуле? — пыталіся «карысныя педанты» і тыкалі ў нос камеру.

— Не, піць можна, але алкагаль у нас забаронены.

— І як вы гэта так зрабілі, цікава.

— Ну, як, гэна… спачатку забаранілі піць удзень, але потым пабачылі, што ўсе п'юць ноччу, таму і ноччу забаранілі піць.

— Добра, а калі тады можна піць?

— У прамежнасці паміж ноччу і днём.

— Прамежку?

— У прамежнасці, а што, у сталіцы сёння прамежак? У нас тут, ядрыць гэтыя букіністычныя лаўкі, праблема са слоўнікамі тлумачальнымі…

— А скажыце, калі ласка, які ж прамежак паміж ноччу і днём?

— Няма прамеж… ку. Я ж вам кажу, піць можна, але алкагаль у нас забаронены. Ну вы і педанты, ядрыць, ні халеры не карысныя.

Карыспеданты з'ехалі, а вось алкагаль з усіх прылаўкаў прапаў. А праграма за цвярозы лад жыцця пачыналася драматычна.

*

«І што, што я яму скажу? Няма джыну, прабачце? А каханне? На чым будаваць каханне, калі няма джыну? Што ж гэта за маць вашу да гары нагамі?!» — думала яна. А яшчэ думала пра тое, што не хапала, каб яшчэ прыйшоў столяр і дзверы парамантаваў. І нервова крэмзала на прабітых чэках асадкай незразумелыя малюнкі. Чэкам не баліць.

А камбой прыйшоў. Як заўсёды, за паўгадзіны да канца працоўнай змены. Пахмуры, стомлены, мокры ад дажджу, што бесперапынна шаптаў цэлы дзень апавяданні Хвылявога. І яшчэ нешта пра трагічную долю і непаразуменні паміж жыццём і мроямі.

Паклаў на прылавак грошы. Іх позіркі сустрэліся. Ейны казаў: «Я цябе кахаю». Ягоны: «Джын і Мальбара, калі ласка». А ўголас яна сказала:

— Джыну няма. Забаранілі.

— Як забаранілі?

— Дэкрэт сельсавета.

— Тады толькі Мальбара.

Каханне забралі з сабою пакрыўджаныя чэкі, якія паляцелі ў расчыненыя дзверы. Скразняк узяў іх у свае далоні, і яны хацелі спыніць камбоя, так падобнага на Джона Уэйна, але дождж прыбіў іх да асфальту, намачыў і затапіў кожнае слова, якое так і не было агучана.

Ён ад’язджаў туды, дзе яшчэ не было лічыльнікаў вады. Ад’язджаў на кані, колеру халоднага заходу. «Зачыняю… зачыняю…» — неслася недзе па каналізацыі. «Скажу… скажу…» — адбівалася ад рукамыйніка кожнай раніцы.

Наступнага ранку прыйшоў столяр і парамантаваў дзверы.

Нарадаў у Далёкіх Пердзяях больш не было…

Хуліа Картасар

Скрадзены дом

Мы любілі наш дом, бо ён быў прасторны ды старажытны (у нашыя дні такія старажытныя дамы часта разбіраюць, бо матэрыялы, з якіх яны збудаваныя, можна прадаць па дужа выгодных коштах). Апроч гэтага, у доме жылі ўзгадкі пра нашае дзяцінства ды пра нашых прадзедаў, дзеда па бацькоўскай лініі і бацькоў.

Мы з Ірэнэ прызвычаіліся жыць удваіх, хоць гэта выглядала на шаленства, бо ў доме без аніякіх праблемаў магло б пасяліцца чалавек восем. Устаючы а сёмай, мы разам прыбіралі дом — недзе да адзінаццатай, калі я пакідаў Ірэнэ дамываць апошнія пакоі ды йшоў у кухню. Снедалі мы апоўдні, заўжды у адзін і той жа час. Пасля сняданку нас не чакалі аніякія справы, акрамя мыцця посуду, таму мы елі дужа няспешліва, думаючы пра свой вялізны ціхі дом і пра тое, як нам самастойна ўдавалася падтрымліваць яго ў парадку. Часам у нас узнікала думка, што менавіта па віне дома ніхто з нас дваіх так і не ўзяў шлюбу. Ірэнэ без відавочных прычынаў адмовіла двум прэтэндэнтам на сваё сэрца, а мая Марыя Эстэр памерла яшчэ да таго, як мы з ёй паспелі заручыцца. Калі нам з Ірэнэ пераваліла за сорак, мы прыйшлі да маўклівай згоды, што, пэўна, нашае суіснаванне брата і сястры мусіць стацца лагічным завяршэннем і тупіковай галіною нашага роду, які пачаў сваё існаванне ў гэтым доме. Мы ўяўлялі, як аднойчы там памрэм: самотныя беспрытульныя кузэны, якія разабралі свой дом дазвання, каб разбагацець за кошт зямлі ды цэглы… Ці, як варыянт, мы маглі б уласнаручна разбурыць дом, пакуль яшчэ не было занадта позна.

Ірэнэ ад нараджэння была дужа рахманай і нікому ні ў чым не замінала. Пасля ранішняга прыбірання дома яна бавіла рэшту дня, седзячы на канапе ў сваёй спальні ды вяжучы. Не ведаю, чаму яна так шмат вязала. Мне падаецца, для жанчынаў гэты занятак стаўся цудоўнаю падставаю, каб нічога не рабіць. Аднак Ірэнэ ў гэтым сэнсе адрознівалася, яна заўжды вязала толькі патрэбныя рэчы: зімовыя швэдры, гольфы для мяне, пончa ды камізэлькі для сябе. Здаралася, звязаўшы якую камізэльку, Ірэнэ адразу ж яе распускала, калі ёй нешта ў гэтай камізэльцы не падабалася. Было прыемна дзівіцца на горку маткоў воўны ў кошыку, якія, нягледзячы на сваё адчайнае змаганне, праз некалькі гадзінаў гублялі форму. Па суботах я выпраўляўся ў цэнтр, каб набыць для Ірэнэ воўны. Яна давярала майму густу, ёй заўжды падабаліся колеры, якія я выбіраў, і мне ніколі не даводзілася вяртаць набытыя маткі. Я скарыстоўваў гэтыя шпацыры яшчэ і для таго, каб завітаць у бібліятэкі ды пацікавіцца, ці не з'явіліся якія навінкі з французскай літаратуры. Усё было беспаспяхова, бо з 1939 года да Аргенціны не даходзілі ніякія вартыя ўвагі кнігі.

Аднак жа я тут распавядаю зусім не пра сябе, а пра дом, пра дом ды Ірэнэ. Дык вось, я спрабаваў уявіць, што б рабіла Ірэнэ, калі б не займалася вязаннем. Напрыклад, кнігу можна перачытаць. Але немагчыма, распусціўшы гатовы швэдар, звязаць ягоную дакладную копію. Аднойчы ў ніжняй шуфлядцы камоды з камфоравага дрэва я знайшоў процьму хустак — блакітных, зялёных, лілёвых. Яны былі закіданыя нафталінам ды нагрувашчаныя ў кучу, як у галантэрэйным аддзеле. Я так і не наважыўся запытаць Ірэнэ, што яна збіралася з гэтымі хусткамі рабіць. Нам не трэба было зарабляць сабе на жыццё: штомесяц мы атрымлівалі прыбытак з гаспадаркі ў палях, нашыя капіталы раслі. Ірэнэ проста падабалася вязанне як такое, у яе гэта цудоўна атрымлівалася. Я мог гадзінамі назіраць за рукамі Ірэнэ, у якіх то ўздымаліся, то ападалі вострыя спіцы і якія тым самым нагадвалі

двух вожыкаў з пасярэбранымі голкамі. Я мог бясконца дзівіцца на клубкі воўны, што няспынна варушыліся ў адным ці двух кошыках на падлозе — тое выглядала прыгожа.

Важна таксама згадаць пра планіроўку дома. Страўня, зала з габеленамі, бібліятэка ды тры вялікія спальні месціліся ў дальняй частцы дома, вокны якой выходзілі на плошчу Радрыгеса Пэны. Толькі адзін калідор з масіўнымі дубовымі дзвярыма аддзяляў гэтую частку дома ад бліжняга крыла, у якім месціліся лазенка, кухня, нашыя спальні і гасцёўня, якая злучалася са спальнямі ды калідорам. Уваходзіць у дом трэба было праз вітальню, абкладзеную кафляй; адтуль кратаваная брамка вяла акурат у гасцёўню. Такім чынам, калі нехта заходзіў у дом праз вітальню, ён адчыняў кратаваную брамку і апынаўся ў гасцёўні, дзе паабапал знаходзіліся дзверы нашых з сястрой спальняў, а насупраць — калідор, які вёў у аддаленае крыло дома. Калі крочыць па калідоры, можна было трапіць да дубовых дзвярэй і, прайшоўшы праз іх, апынуцца ў другім крыле дома ці, крыху не дайшоўшы да дзвярэй, збочыць у вузенькі калідорчык, што вёў да кухні і лазенкі. Калі дубовыя дзверы былі адчыненыя, дом падаваўся дужа вялікім, калі ж яны былі зачыненыя, дом нагадваў адну з сучасных кватэраў-каморак, у якіх складана нават павярнуцца. Мы з Ірэнэ жылі менавіта ў гэтым, пярэднім, крыле дома і амаль ніколі не заходзілі за дубовыя дзверы — хіба каб там прыбраць (проста неверагодна, як хутка збіраецца на мэблі пыл!). Буэнас-Айрэс лічыцца чыстым горадам, але гэта тычыцца толькі ягоных жыхароў, і нічога іншага. У паветры заўжды поўна пяску, і дастаткова аднога павеву ветру, каб ён асеў на мармуровых кансолях ды забіўся паміж ромбікамі дыванкоў з макрамэ. Тая яшчэ работка запыласосіць увесь гэты пясок: ён разлятаецца ў паветры і праз імгненне зноўку асядае на мэблі ды піянінах.

Я заўжды буду дакладна памятаць, як гэта адбылося, бо ўсё здарылася хутка й без асаблівага шуму. Была

восьмая вечара, Ірэнэ вязала ў сваёй спальні, а мне раптоўна захацелася запарыць матэ. Я дайшоў па калідоры да прычыненых дубовых дзвярэй ды збочыў у калідор, што вёў да кухні, і раптам пачуў нейкія гукі, якія даносіліся ці то са страўні, ці то з бібліятэкі. Гукі былі неразборлівыя ды глухія, быццам нешта ўпала з крэсла на кілім ці як быццам нехта ціха шаптаўся. У той жа момант ці секундай пазней я пачуў, што гэтыя гукі набліжаюцца па калідоры ад тых дальніх пакояў да дубовых дзвярэй. Не губляючы ні секунды, я кінуўся да дзвярэй і рэзка іх зачыніў, наваліўшыся на іх усім целам. На шчасце, ключ быў з майго боку, а для вернасці я зачыніў дзверы яшчэ й на вялізную засаўку.

Затым я пайшоў у кухню і паставіў награвацца ваду для матэ. Калі я вярнуўся ў пакой з падносам, то паведаміў Ірэнэ:

— Мне давялося заблакаваць дубовыя дзверы ў калідоры: яны захапілі дальняе крыло дома.

Ірэнэ кінула вязаць ды паглядзела на мяне сваімі сумнымі стомленымі вачыма:

— Ты ўпэўнены?

Я кіўнуў.

— Ну, тады нам давядзецца жыць толькі ў гэтай частцы дома, — мовіла яна, зноўку беручы ў рукі спіцы.

Я дужа стараўся, запарваючы матэ, аднак Ірэнэ пакаштавала яго не адразу, бо вельмі паглыбілася ў вязанне. Я памятаю, яна вязала для мяне шэрую камізэльку, якая мне надта падабалася.

Першыя дні нам даводзілася цяжка, бо кожны з нас пакінуў у захопленай частцы дома шмат рэчаў, якія былі нам дарагія. Напрыклад, уся мая калекцыя французскай літаратуры засталася ў бібліятэцы; Ірэнэ часцяком узгадвала пра пляшку «Эсперэдыны»[1] шматгадовай вытрымкі. Даволі часта (аднак толькі цягам першых

[1] «Эсперэдына» — традыцыйны аргенцінскі аперэтыў з мятна-памаранчавым водарам.

некалькіх дзён) мы зачынялі якую-небудзь шуфляду камоды і, скрушна гледзячы адно на аднаго, казалі:

— Тут гэтага няма.

І была яшчэ адна — самая галоўная — рэч, якую мы згубілі з таго боку дзвярэй.

Аднак у сітуацыі, што склалася, былі і перавагі. Працэс прыбірання хаты скараціўся настолькі, што нават калі мы прачыналіся дужа позна — напрыклад, а палове на дзясятую — мы сканчвалі ўсе справы яшчэ да адзінаццатай. Ірэнэ прызвычаілася хадзіць са мной у кухню ды дапамагаць мне гатаваць сняданак. Паразважаўшы, мы вырашылі, што пакуль я гатую сняданак, Ірэнэ можа гатаваць халодныя закускі на вечар. Ідэя нам дужа спадабалася, бо нас заўжды прыгнятала неабходнасць штовечар выбірацца са сваіх спальняў ды брацца за гатаванне вячэры. Цяпер жа нам дастаткова было сесці за стол у спальні Ірэнэ ды частавацца ранішнімі нарыхтоўкамі — нас гэта цалкам задавальняла.

Яшчэ Ірэнэ была радая, што ў яе з'явілася болей часу для вязання. Я некаторы час бадзяўся без справы, узгадваючы свае кнігі, але, каб не засмучаць сястру, узяўся пераглядаць бацькаву калекцыю марак, што дапамагала мне забіваць час. Мы амаль увесь час бавілі разам, ва ўтульнай спальні Ірэнэ, дзе кожны з нас займаўся сваёй справай. Часам Ірэнэ казала:

— Паглядзі на гэтае вочка, якое ў мяне атрымалася. Яно не нагадвае табе па форме лісцік канюшыны?

А праз імгненьне ўжо я дэманстраваў Ірэнэ маленечкі папяровы квадрацік, каб яна ацаніла каштоўнасць якой-кольвечы маркі з выяваю Эйпэн-Мальмэдзі[1]. Нам жылося збольшага добра і пакрысе мы прызвычаіліся не думаць. Жыць не думаючы можна.

(Калі Ірэнэ пачынала размаўляць у сне, я вокамгненна прачынаўся. Я так і не здолеў прызвычаіцца да

[1] Эўпэн-Мальмэдзі — нямецкамоўны раён Бельгіі, які знаходзіцца на мяжы з Нямеччынай.

гэтага голасу, які нагадваў магнітафонны запіс ці клёкат папугая, голасу, што вырываўся наўпрост са сноў, а не з горла. Ірэнэ ў сваю чаргу казала, што мой сон складаецца з чаргі баталіяў з нябачнымі ворагамі, у выніку якіх нават часам звальвалася долу коўдра. Паміж нашымі спальнямі месцілася гасцёўня, аднак мы з сястрой штоноч чулі розныя гукі, якія разносіліся па доме: нечае дыханне, кашаль. Нас абодвух часцяком пачала наведваць бяссонніца, бо нам уяўлялася, як рука незнаёмца паварочвае ў замку ключ…

Не лічачы начных шолахаў, у доме панавала цішыня. Удзень дом гучаў роўным гудзеннем руцінных гаспадарчых справаў, металёвым дзіньканнем вязальных спіцаў ды шэптам старонак філатэлічнага альбома. Здаецца, я ўжо казаў, што дубовыя дзверы былі дужа масіўныя. У кухні ды ў лазенцы, якія непасрэдна злучаліся з захопленай часткай дома, мы заўжды размаўлялі грамчэй, а Ірэнэ часам спявала калыханкі. Любая кухня заўжды поўніцца бразгатаннем посуду ды шыбаў, таму іншым гукам у яе прабрацца цяжка. Мы вельмі рэдка дазвалялі маўчанню ўсталявацца ў кухні, аднак калі мы вярталіся ў свае спальні ці гасцёўню, дом апаноўвалі цішыня ды паўцемра і мы хадзілі ледзь не на дыбачках, каб не шумець. Мяркую, менавіта праз гэта я адразу прачынаўся, калі ўначы Ірэнэ пачынала размаўляць уголас.)

А потым адбылося амаль тое ж, што ўпершыню, — толькі з іншымі наступствамі. Увечары мне захацелася піць, і перад тым, як класціся спаць, я сказаў Ірэнэ, што пайду ў кухню глытнуць вады. Наблізіўшыся да дзвярэй спальні (Ірэнэ вязала ў пакоі), я пачуў гоман, які даносіўся з кухні. З кухні ці, можа, з лазенкі — не ведаю, бо заварот калідора прыглушаў гук. Ірэнэ заўважыла, як рэзка я прыпыніўся і, не прамовіўшы ані слова, падыйшла да мяне. Мы стаялі, прыслухоўваючыся да шуму і дакладна ўсведамляючы, што гукі даносяцца з гэтай часткі дома, з нашага боку дубовых дзвярэй —

з кухні ці з лазенкі, калі не з самога калідора, які вёў да нашых пакояў.

Мы не марудзілі ні секунды: я схапіў Ірэнэ за руку і, цягнучы яе за сабой, пабег да кратаванае брамкі, не абарочваючыся. Гукі за нашымі спінамі сталі грамчэйшымі, але па-ранейшаму былі крыху прыглушанымі. Я рэзка адчыніў дзверы, і мы апынуліся ў вітальні. Адсюль нічога не было чуваць.

— Яны захапілі і гэтую частку дома, — мовіла Ірэнэ. З ейных рук звісала вязанне, і ніткі ад яго цягнуліся пад кратаваную брамку, губляючыся за ёй. Калі я заўважыў, што клубкі засталіся з таго боку, то адразу ж распусціў вязанне.

— Ты паспела што-небудзь узяць? — задаў я бессэнсоўнае пытанне Ірэнэ.

— Не.

Мы апынуліся на вуліцы ў чым былі. Я ўзгадаў пра пятнаццаць тысячаў пэса, што захоўваліся ў маёй шафе, аднак ужо, безумоўна, было позна.

На маёй руцэ застаўся гадзіннік, таму я ўбачыў, што была адзінаццатая ночы. Я абняў за талію Ірэнэ (здаецца, яна плакала), і мы рушылі на вуліцу. Перад тым, як мы адышлі ад дома, мяне ахапіла шкадаванне. Я зачыніў уваходныя дзверы і выкінуў ключ у сцёкавую канаву: ніводнаму дурню ўсё адно не прыйшло б да галавы ў такі позні час абрабаваць і без таго скрадзены дом.

Пераклала з гішпанскай Дар’я Вашкевіч

Марыя Лапо

Двадцать дверей

грязные четверги непрощеные воскресенья
объявляю банный день чтоб отмыть свою совесть и прощением отмолиться
с половой тряпкой в зубах с саблей-шваброй наперевес
я уберу в этом доме все, что только может отсюда убраться
выброшу все к ебени матери

а у ебени у матери стол застелен скатертями
ебеня мать сидит, ждет погоды с моря
она со всеми в заговоре, а со мной в ссоре
я захожу — дочь:
— *на* тебе — меня! — подарочек.
расплатись, расплачись, расплачься за свои грехи
помнишь, сколько в молодости было чепухи-шелухи?
теперь трясись, когда я — молодая красивая не-ты,
заплетаю не в твои молодые косы твои банты
на тебе! эти шкафы сервелат и серванты и все ради чего
твоя жизнь рассыпана и растрачена, а моя — устроена, построена и тобой подстроена
ничего не хочу! пусть останутся голые стены
и только — к свету окна выбоина

приду к себе завалюсь на пол у меня банный день

приду завалюсь, в доме так чисто, что никто не заходит
ты в детстве сказала
хорошо бы засеять паркет газонной травой вдруг вырастет целый сад
вдруг вырастет? вдруг

затрещат половицы от прорезающихся лилий
сирень обовьет карнизы
из умывальника вместо воды посыплются лепестки
вместо газа из конфорок прыснут ландыши
стен не станет видно из-за плюща
из глаз моих брызнут маленькие божьи коровьи и струями стекут по подбородку
и между пальцами
и по щекам
такие маленькие
такие божьи
и птицы и запахи
и солнечный свист

может, оно так и было бы, мама
если бы не еще двадцать дверей —
двадцать дверей из моей комнаты, что ведут в другие

как только посевы поднимут спросонья головы — открываются все двадцать
и соседи машут жалобами, будто флагами, машут в один голос
они кричат, маршируя и ударяя сандалиями
в барабанные перепонки моих ушей
Это немыслимо!
и еще:
Это немыслимо!
а потом:
Это немыслимо!
и краснея я выдергиваю ростки из паркета
это все
твои дурацкие идеи, мама
моя доверчивость

придет жених, а у меня все вымыто, выметено, выскоблено
спросит где же сад обещанный в приданое где же твой

цветочный сад
скажу
милый, милый!
будем пока жить с сервантами и сервелатами
материно выкинули — свое наживем

после — и сад как-нибудь высадим, выносим, вырастим
дети устроят банный день — выкорчуют деревья к ебени
матери
а нам всего и останется
смотреть в небеса слушать голоса —
вот и весь смысл, все чудеса
приготовленные ко всему блюда, будем лежать
в саду на скатертях, ждать погоды с моря
со всеми в заговоре, с детьми в ссоре.
а вокруг —
и птицы и запахи
и солнечный свист
и маленькие божьи коровки пробегут по моим волосам
по твоим пальцам
такие маленькие
настоящие божьи
и стен не будет совсем — один песок
один сухой песок четыре метра над головой
а над ним — охапки цветов только для нас
только для нас
с любовью

* * *

Ариадна сама запуталась в своих нитках и в ярости их перерезала — даже те, которые были путеводными.

все нормальные крысы мечутся по лабиринту в поисках крошек батона.
а мы, как крысы-поисковики, — ищем выход, то и дело

натыкаясь на электрошокеры.
а потом отползаем в углы-тупики, чтобы прикладывать холодные слизистые друг друга к обожженным хвостам и лапам, представляя, что прикладываем влажные каштановые листья,
и зачинать новых крыс-поисковиков,
обреченных на безнадежные метания вместо боев за батон.

наши тела уже вконец прожжены.
они пропустили через себя столько ударов тока.
они, наверное, должны хоть чего-нибудь стоить?
да, они точно должны хоть чего-нибудь стоить.
хоть чего-нибудь
стоить.
но, боюсь, мы не узнаем их стоимости никогда.
потому что учуяв из-за каменных стен запах влажных каштановых листьев,
бросимся на очередной электрошокер,
как Гектор на Ахилла.
и, перед тем как получить свои последние 220, успеем подумать только:
крысы сдыхают.
кто-то же должен хотя бы в целях санитарии уносить их тела из лабиринта.

кто-то же должен в целях санитарии
вынести из лабиринта
хотя бы наши
тела.

* * *

мы окутаны, окунуты в ночь, как перьевые ручки в чернильницу,
ручкам завтра писать каракули на белой бумаге дня,
а пока они спят, окунувшись в чернила, — спят взахлеб,

захлебнувшись чернилами ночи.
я стою в полный рост на своем подоконнике — упорно-графично,
как актриса перед занавесом из желтых занавесок.
ночные странники принимают меня за статую,
но я не статуя: у меня зеленая гвоздика в петлице.
у меня — учетные записи по сбору конструктора города.
днем город-конструктор складывает из людей фигуры,
а ночью кто-то должен следить за тем, чтобы все детали были рассыпаны обратно в свои коробки.
я веду очень точный подсчет всех деталей, очень точный.
одной детали в конструкторе не хватает,
одной детали конструктору — не хватает.
когда ты приедешь, черт возьми, когда?!
в моем доме каждую ночь горит свет,
я стою на подоконнике в полный рост —
упрямолинейно.

Камамбер

когда-то у меня были тонкие скулы
и в венах моих пульсировали струи холодного сладкого молока —
пока я не выпила из твоих рук кислого тепла жизни
и не загустела, словно камамбер,
растекшись круглой аморфной головкой сыра
на черной шелковой простыни неба,
чтобы ночами с кисломолочной меланхолией заглядывать в твои окна
в надежде на то, что когда-нибудь ты бросишь якорь в облака,
поднимешься, выгрызешь тонкие прожилки
синей плесени в камамбере меня —

и холодное сладкое молоко потечет по моим венам снова.

Диптих (I)

Трамвай грохотал так, что у меня сердце едва не выпрыгнуло из груди.

Фонарь слабо потрескивал, мерцая синими искрами.
Повсюду туман, как застывшая манная каша.

Была такая давка, что никто не мог шевельнуться.
Я уткнулся в трамвае в волосы незнакомой женщины и заплакал.
И она не могла ни накричать на меня, ни двинуться с места.
У нее были длинные прекрасные коричневые волосы.
Я говорил:
жена уходит от меня — я выпиваю стакан молока.
у моих соседей сгорела квартира — я выпиваю стакан молока.
в Японии десять тысяч трупов — я выпиваю стакан молока.
Мисс,
это все,
что я могу сделать.

Дзень независимасти [канцэптуальная арфаграфія]

не парься:
ты видишь, сколько мужиков
готовы оплатить тебе выпивку.

пяць сукенак.
у маёй шафе віселі пяць сукенак.
пяць, як пальцаў на руцэ.
пяць, як вострых вяршыняў гранатава-чырвонай зоркі

на савецкай ёлцы.
пяць, як дваццаць пяць падзяліць на пяць.

у панядзелак я апранала паркалёвую ў хатнюю клетку,
у аўторак — белую з чырвонай атласнай істужкай,
у сераду — малахітавую з жоўтым,
у чацвер — белую,
у пятніцу — чорную.
у суботу я ірвала ўсе сукенкі на шматкі.
а ў нядзелю садзілася за кросны шыць новыя.

але бог забараніў працаваць у нядзелю — а я сядзела і непарушна шыла сабе новыя сукні, не звяртаючы ўвагі на тое, як іголка час ад часу ўзрывае белыя барозны з чырвонымі кроплямі пасеваў на маёй скуры, —
таму ён пакараў мяне тым, што паслаў мне пяцёх мужчынаў.

першым быў мой бацька, і кожны панядзелак я сустракалася з ім, каб атрымаць належныя аліменты, бо, згодна з артыкулам 92 кодэкса аб шлюбе і сям'і, гэты чалавек не меў іншага выйсця.
другім быў старшыня моладзевай партыі, з якім я сустракалася па аўторках, каб адкрыць танную візу ў еўропу, бо закон аб парадку выезду з рэспублікі не дазваляў адкрыць гэтую візу на тыя аліменты, якія я атрымлівала ад бацькі па панядзелках.
па серадах я бачылася з трэцім — перкусіяністам, што дапамагаў мне трапіць на імпрэзы па-за межамі рэспублікі — на тыя імпрэзы, якія грамадскі савет па маральнасці забараняў у межах нашай краіны.
да чацвёртага — доктара — я ездзіла па чацвяргах на кансультацыі наконт пазбаўлення ад нікатынавай, алкагольнай і харчовай залежнасцяў, бо міністэрства аховы здароўя Рэспублікі Беларусь хоць і гарантавала бясплатную медычную дапамогу кожнаму грамадзяніну Рэспублікі Беларусь, часцяком гэтая дапамога апыналася

дапамогай сярэднявечнаму чалавеку трапіць у іншасвет, каб пазбавіцца ад пакутаў гэтага.
у пятніцу да мяне завітваў апошні, інтарэсы і род прафесійнай дзейнасці якога мы ніколі не абмяркоўвалі, — але ён, апошні, нарэшце наладзіў мне хатні інтэрнэт, бо я стамілася хадзіць па кампутарных кавярнях, дзе, згодна з загадам прэзідэнта № 60 аб мерах па ўдасканаленні выкарыстання нацыянальнага сегмента сеткі інтэрнэт, патрабавалі пашпарт.

у суботу я ні з кім не сустракалася.
я жыла, таму што так было прынята.
прачыналася, закідвала ў плэйліст трэкі тома ўэйтса і плёскала некалькі кропляў каньяку ў ранішнюю каву.
а потым сыходзіла з дома і выкідала ключ ад кватэры ў сметніцу, ведаючы, што на ягоны выраб сыдзе не меней за содні, цягам якіх я буду хадзіць, спрабуючы беспадманна здабыць грошай, то бок — збіраючы бюракратычныя паперкі на грашовую дапамогу з нагоды пражывання ў чарнобыльскай зоне.
24 гадзіны служэння ўладам у чыстым выглядзе, уключаючы чаканне зялёнага колеру святлафора.
спыняцца было нельга, іначай можна было вельмі моцна задумацца і перастаць рухацца —
а я павінна была рухацца няспынна з нагоды патрэбы грошай на лазерную карэкцыю зроку, і чым хутчэй, тым лепей.

у гэтую ж суботу ўжо ад поўдня ўсё пайшло наперакасяк.
як звычайна, я не думаючы ўскочыла ў трамвай, не думаючы ўчапілася ў сацыяльную пятлю, якая звісала з поручня, і не думаючы ўтаропілася ў акно — не думаючы, у прыватнасці, пра жанчыну, якая расплюшчыла маё цела аб шкло і, натуральна, — пра кантралёра, які прымусіць мяне сысці на чарговым прыпынку, бо, згодна з правіламі праезду пасажыраў у грамадскім транспарце, распрацаванымі на аснове пастановы савета міністраў

№ 972 ад 30.06.2008, за праезд у грамадскім транспарце кожны грамадзянін павінен зрабіць унёсак колькасцю семсот рублёў.

і тут трамвай спыніўся.

— якое трасцы? — выдыхнула я, калі кіроўца нешта зашыпеў у гучнагаварыльнік і людзі мурашамі пасыпаліся з трамвая на вуліцу праз расчыненыя дзверы.

— у цэнтры горада дэманстрацыя, — сказала жанчына, што ўціснула мяне ў шкло, — рух спынены.

я набрала нумар бацькі, хоць была субота, а нашыя з ім сустрэчы даўно рэгламентаваныя строга па панядзелках.

— послушай, как мне добраться до плеханова?

— я на демонстрации.

— что ты там делаешь, чёрт возьми?

— не задавай идиотских вопросов: если я слечу с работы, то, боюсь, в ближайшее время нам уже не случится встречаться по понедельникам. к тому же есть на что посмотреть в…

галоўнае — своечасова націснуць чырвоную пімпачку, не даведаўшыся, на што можна паглядзець на дэманстрацыі.

але тэлефон ажыў зноўку, нервова пачало біцца яго электроннае сэрца.

— алё? вы ведаеце хлапца <… >?

— не ведаю, — кажу я, — а што з ім?

канешне, ведаю.

гэта той, з кім я сустракаюся штосераду, апранаючы малахітава-жоўтую сукенку.

аматар ірваць струны на гітары так, што яны разлятаюцца па ўсёй залі, уласны голас — так, што прабарытоненыя аскепкі гукаў таксама разлятаюцца — па ўсіх суседскіх фортках, уласныя пальцы — так, што разлятаюцца пырскі крыві, трапляючы на мае вусны, і я, зглытваючы ком у горле і прыціскаючы да рота даланю, моўчкі выходжу ў суседні пакой, бо не ведаю, што трэба казаць пасля такога гуказліцця, душазліцця, кровазліцця праз дотык да інструмента.

аматар зрываць бусы з маёй шыі, біць шкляныя вазы і тушыць цыгарэты ў мамiных вазонах з кветкамі падчас сварак.
— памёр сёння ўранні ад перадазіроўкі какаіну.
мільёны шкляных вазаў разбіліся аб сценкі маіх скроняў, і сотні нацягнутых струнаў паадляталі ад грыфа нервовай сістэмы.
суботні бюракратычны шопінг адмяняецца.
мне патрэбна таксоўка, каб дабрацца да доктара і мець з ім сур’ёзную размову.
я хачу, каб анатамаванне зрабіў ён.
я хачу, каб ён адказаў — ці столькі трэба зжэрці какаіну, каб выправіцца ў рай, ці столькі трэба зжэрці жыцця, каб апынуцца ў пекле.
мне патрэбна была таксоўка, каб дабрацца да доктара, але ў мяне ніколі не было ўласных грошай — акрамя адкладзеных на аперацыю — і я рашылася патэліць таму, з кім сустракалася па аўторках у белай сукенцы з атласнай чырвонай істужкай.
— паслухай, мілая, я страшэнна заняты, хаця б з тае прычыны, што знаходжуся зараз у аддзяленні з праваахоўнымі структурамі.
— ты можаш бавіць свой час меней аднастайна? мне патрэбна машына!
— а ты ўпэўненая ў тым, што табе патрэбна машына чалавека, на якога павесяць умоўны тэрмін за блазенскі сцяг, павешаны на скрыжаванні Камуністычнай і Свабоды нікому не вядомымі апантанымі падлеткамі?
паварочваюся: сто адсоткаў. на вышыні пяцідзесяці метраў лунае штандар.
— бог з табой, каханы. не затрымлівайся.
і аддаю апошнія грошы на таксоўку. мінус пяць долараў ЗША на аперацыю.

таксіст, гэты чароўны бяззубы дзяцюк, што зухавата круціць стырно, уключае радыё. салон пачынае поўніцца галасамі:

— …независимасци.
— а аткуда эта наша нацыанальная спакойнасць, стрэмление не ввязывацца ва всякие канфликты, сяргей макаравич, как вы шчытаеце?
я хапаюся за скроні.
— выключите, пожалуйста, приёмник, у меня раскалывается голова.
— панимаеце, макар сергеевич, я вам аб'исню, пачыму так праисходзит, —працягвае іншы радыёголас. — истарычэски наш народ — аграрная, крэсцьянская супольнасць, каторая палицикай не инцерэсуецца. так слажылась истарычэски.
— эй, вы слышите меня! — я пачынаю тармасіць кіроўцу, ледзь не выбіваючы стырно з ягоных рук. — астарожна, мадам!
— …паздравляю вас, дарагія саацечэ… — таксіст прыхапкам ляскае па ўсіх кнопках прыёмніка, і радыёгаласы затыкаюцца.
— что за день сегодня?! что вообще происходит? — у знясіленні я адкідваюся на сядзенне.
— севодня же дзень независимасци, — радасна паведамляе дзяцюк.
— остановитесь возле клиники.
клініка доктара.
з доктарам мы пазнаёміліся, калі мне паставілі паршывы дыягназ, і ніхто з лекараў не змог мяне вылечыць.
доктар таксама мяне не вылечыў.
лайно, а не доктар.
і вось я сяджу і тры гадзіны чакаю яго ў прыёмнай, таму што звычайны дзень, у які мы з ім сустракаемся — чацвер.
ён аперуе.
выратоўвае чалавечыя жыцці.
а я сяджу і прыкладаюся да бутэлькі каньяка ў яго чаканні.

— прывіт, — выходзіць з аперацыйнай, і па ягоным выглядзе зразумела, што ён дзівіцца, чаму на мне апранутая

не белая сукенка, а расцягнуты швэдар і старыя джынсы, — я жудасна галодны: увесь дзень у працы. зранку давялося праапераваць шаснаццацігадовае дзяўчо з кровазліццём у страўнік, а толькі што — нейкую бабцю з ракам прамой кішкі. дзе будзем вячэраць?
глытаючы каньяк, я думаю пра тое, што калі нарадзілася мая прамаці, ішла вайна, і да шаснаццаці гадоў прамаці ела толькі дзве стравы: згатаваны ў печы хлеб і суп са згатаваным у печы хлебам. таму зараз, са з'яўленнем грошай, яна есць з хлебам і пюрэ, і макарону — і таму ў яе таксама рак прамой кішкі.
калі нарадзілася мая пляменніца, вайны ўжо не было, і да шаснаццаці гадоў яе маці, у апазіцыю сваёй прамаці, карміла дзіця толькі адной стравай — карыснай для здароўя аўсянкай, таму з шаснаццаці гадоў мая пляменніца, выкінуўшы на сметнік усе скрынкі з аўсянкай, есць толькі ГМА з улюбёнымі E131, E142, E153, E210, E211-E216, E219, E230, E240, E249, E252, E280-E283. E33O, E954, E338-E341, E343, E450-E454, E461-E463, E465-E466 — і цалкам гэтым задаволеная, толькі што пакутуе два разы на год у перыяды абвастрэння хранічнага гастрыту, чарговае абвастрэнне якога таксама можа прывесці на аперацыйны стол майго доктара.
— nevermind, дарагі, — кажу я, разважаючы пра тое, якое прамежкавае звяно мы займаем паміж пакаленнем прамаці і пляменніцы і робячы стаўку на патэнцыйнае ўласнае захворванне. мы выходзім з лякарні і нарэшце апынаемся ў самым сэрцы шайтанскага балявання, на ўзровень якога не пацягне ніводнае з язычніцкіх святкаванняў. «народныя пацехі» — рэкламуе плакат, перацягнуты цераз усю плошчу. вакол блазны — без грыму, маскарадных масак і адзенняў, у сваім натуральным абліччы.
справа.
злева.
справа.
— я тут пасадзиу усе дзярэуя, усе дамы пастроиу, я прэдседацель этава дома! ну? севодня мой праздник, так ска-

зать! я тебе сейчас усё раскажу! — цягне мяне за руку мужчына досыць прадстаўнічага выгляду — і досыць прадстаўніча п’яны, але док мякка і рашуча вызваляе маё цела з ягоных лапаў.
— милая, дай руку. ну дай руку! — настойліва перахоплівае руку кабета, — я тебе всё расскажу! всё расскажу! загадай желание. ну загадай желание! ооо, жизнь твоя непростая, кругом завистники!
адбіваючыся, мы подбегам уцякаем у рэстарацыю, куды ўвальваемся, як у бамбасховішча.
— ты што, не хочаш есці? — трохі пазней пытаецца мой доктар, гледзячы, як апатычна я калупаю відэльцам сурвэтку.
я не хачу есці, а хачу сказаць:
«паслухай, док, сёння памёр мой мужчына, памёр ад перадозу, і я ведаю, чаму гэта адбылося: таму што ён быў чараўніком і з дапамогай цудадзейнага парашку захацеў выйсці з сістэмы, якая нас атачае і апафеоз святкавання якой адбываецца тут і зараз, калі мы з табой ямо жульен, а па рэстарацыі ходзяць міліцыянты і заглядаюць у кожны рондаль, — а за акном адбываюцца народныя пацехі. док, ты ж як ніхто іншы ведаеш, што нарката ды п’яныя буянствы — гэта горкі бунт самаразбурэння, але ўсё, чым адрозніваецца чалавек ад каменя, — дык толькі здольнасцю разбураць сябе і смяяцца з сябе. і гэты мой мужчына занадта доўга з сябе смяяўся, так доўга, што сёння гэта яго разбурыла».
але я кажу:
— перасолена, док.
здаецца, першым разам — на шчасце — зноўку пульсуе тэлефон.
— добры вечар, спадарыня <…>. вы ведаеце хлапца <…>?
— не, — кажу я, — а што з ім?
у адказ — прадыктаваны адрас.
устаю.
— пакуль, док. убачымся.

— няўжо ты з’явілася сёння проста так, без аніякай падставы?
— проста так.
ва ўчастку я пільна ўглядаюся ў фотаздымак неўрастэніка.
адзіночка.
аматар тыднямі нічога не есці і не спаць начамі.
аматар выпіваць увечары шклянку тэкілы ў дарагім бары, а заканчваць уранні ў выцвярэзніку пасля паўскрыні посттэкілавага пладова-ягаднага і апоўдні тэлефанаваць мне і абяцаць, што калі-небудзь ён з’едзе адсюль назаўжды і здыме сабе кватэру ў ісландыі або здыме свой касцюм і апране манаскія рызы ў кляштары Святой Барбары.
для яго я апранала і здымала па пятніцах маленькую чорную сукенку ў стылі како шанэль.
— суіцыд сёння ў пасляпаўднёвы час, — зацягваецца папіроскай лейтэнант і пранізліва глядзіць мне ў вочы.
— не, я не ведаю гэтага хлапца, — кажу я і выходжу на вуліцу.
наркаманы. аскеты. алкаголікі з душою манахаў. першымі выбываюць з гульні. на іх першых абвальваецца пінкфлойдаўская сцяна. «адкрый рот і скажы: аааа», — сістэма тыцкае ім пад нос лыжку з маннай кашай, а яны па-дзіцячы тупаюць ножкамі і машуць рукамі, марачы вярнуцца ў матчына ўлонне і стаць недасягальнымі для машыны кармлення маннай кашай.
сёння ў гэтае ўлонне вярнуліся двое.
5 сукенак — 2 сукенкі = 3 сукенкі
засталіся замураваныя ў сцяну бацька і доктар, якія лічаць манную кашу карыснай для здароўя. «і не дадумайцеся прамываць крупы перад гатаваннем! крый божа, вымыеце з іх усе вітаміны!» — крычаць яны і нецярпліва стукаюць лыжкамі па стале.
3 сукенкі = 2 сукенкі + …
засталіся змагары супраць адной сцяны за будаўніцтва іншай сцяны. мужчына, дзеля якога пашытая белая су-

кенка з чырвонай атласнай стужкай, апракідвае крэслы, залазіць на стол, складае рукі рупарам і прамаўляе: «спадарства! нас кормяць атрутай. смерць маннай кашы! я выбіраю груцу. будзьма з груцай».
…+1 сукенка
і інертная маса —
я.
+− ∞.
зноў гэты пракляты тэлефон. тэлефануе мой летуценнік, які не жадае маннай, а хоча груцы. тэлефануе з іншай краіны — створанай Быкавым і Караткевічам, краіны, якая існуе ў свядомасці купкі інтэлігенцыі і перадаецца ў спадчыну, тэлефануе мне сюды — у краіну, дзе пачынае накропваць дождж, дзе ў дапаўднёвы час паміраюць ад перадозу, папоўдні здзяйсняюцца суіцыды, а сялянская нацыя ў гармідары адзначае дзень незалежнасці ні ад чаго.
— мне не нужна свобода, — прамаўляю я ў слухаўку, яшчэ не пачуўшы з таго боку ні адзінага гука.
— што?
— я говорю, мне на хрен не нужна свобода. мне не нужно перекраивать мир по-своему, вымащивая благими намерениями дорогу в ад и изобретая очередное добро. полная фигня. мне плевать на свободу, потому что я знаю, что это такое. ты знаешь, что это такое? я знаю. свобода — это когда ты сам осознанно выбираешь несвободу. я хочу несвободы. я хочу вкалывать десять часов в день и ни о чём не думать, а потом возвращаться вечером домой — и снова ни о чём не думать — от усталости. чай. телек. двести вина. телек. не знаю. а потом я заработаю денег на то, чтобы съездить в амстердам, где все передвигаются на велосипедах и жуют желатиновый мармелад с марихуаной на ступеньках своего дома с видом на каналы, мерцающая голубая сетка которых пронзает весь город. или в париж — чтобы выпить кофе за сто евро на елисейских полях, глядя на триумфальную арку. я сделаю кучу фотографий.

привезу домой и буду всем хвастаться.
я буду очень счастлива.
мне плевать на свободу.
мне нужны свежие фрукты в холодильнике, тёплое одеяло, новый фен и бабки, за которые можно всё это купить.
і, прамовіўшы гэта, выкідаю тэлефон у сметніцу, як зрабіла зранку з ключом ад кватэры.
здымаю мокрыя ад дажджу туфлі.
заўтра нядзеля. працы няшмат: пашыць тры сукенкі — гэта вам не пяць.
аддалена чуецца святочны гоман. мокрыя іскры шыкоўнага, доўгачаканага і аплочанага працай грамадзянаў салюту сыплюцца на горад…

у гэты ж момант з нябёсаў абрынулася ўніз вада. мокрыя іскры шыкоўнага, доўгачаканага і нікім не аплочанага ліўня пасыпаліся на горад разам з каляровымі іскрамі феерверку.
вада плынямі абмывала мае костачкі, бруілася скрозь пальцы на нагах, суквецці ліпы чапляліся і ўвязалі ў спражках басаножак, фіялетавыя пялёсткі невядомых кветак, прынесеныя вадой, прыліпалі да каленак.
я стаяла, прыхінуўшыся спінай да дома парламента, заплюшчыўшы вочы, і адчувала, як ваніты падступаюць мне да горла.
я стаяла. самая залежная ў дзень незалежнасці.

Яблыкі
(з цыклу «Дыптых экзістэнцыі»)

а другой гадзіне ночы ты выходзіш з дома з непахіснай мэтаю набыць сабе яблык, які мае ў сабе неабходную для твайго арганізму порцыю хларагенавай кіслаты. але ж крамы зачыненыя, і на вуліцах пустэча. зяленіва купчастых драўняных кронаў плыве ў ночы, быццам рака, і запаленымі паходнямі самотных лодак успыхваюць

у гэтай бясконцай сусветнай рацэ пабляклыя ліхтары. ніводнага яблыневага дрэва.
ты, як утрапёны, выбягаеш на сустрэчную паласу дарожнага руху і спяшаешся ў апошні начны супермаркет, у нецярплівым памкненні чапляючы рукамі знічкі і зрываючы з неба лапікі аблокаў. проста перад табою разбіваюцца дзве машыны, і тады іншыя кіроўцы спыняюцца, цягнуцца па цыгарэты і глядзяць знізу ўверх праз апушчанае шкло на тое, як адчайна-прыгожа развяваюцца пасмы тваіх валасоў падчас таго, калі ты бяжыш па дахах аўтамабіляў, каб скараціць шлях да супермаркета.
але адначасна з тваім з’яўленнем мажны ахоўнік у лядашчай саўковай форме цынічна вывешвае на шкляныя дзверы шыльду з надпісам close, і ты прыгнечана спаўзаеш шчакой па шкле — як гупі, якую выкінулі з акварыума.
несправядліва вывіхнутыя суставы і нервы ў целе лёсу — цяпер для цябе ні чорта не знамянальнае адкрыццё. бо з несправядлівасцю ты ўпершыню самнасам сутыкнуўся, калі табе не было й дзесяці. гэтая выкшталцоная панна мела бездакорную асанку, даволі мілавідны тварык, халаднаватыя фіялкавыя вочы і парцалянавыя пальчыкі. па сумяшчальніцтве яна была галоўным лекарам хірургічнага аддзялення і выпадкова наблытала з дыягназам твайго бацькі, які цягам паўтара гадоў мусіў з язвай качацца па нікуды не вартых лякарнях, пакуль нарэшце не высветлілася, што аніякай язвы ў яго няма і ў паміне, а ўжо год як рак падстраўнікавай залозы.
але гэтыя дробязі былі высветленыя занадта позна. так позна, што пасля ўстанаўлення дыягназу твой бацька пражыў яшчэ тры месяцы. і ўсё, што захавалася ў тваёй памяці, — парцалянавыя пальцы несправядлівасці, якімі яна неахайна выпісвае фальшывыя дыягназы. а потым зашпільвае іх на табе маланкай. прышывае іх да цябе гузікам. прыколвае шпількай. прыбівае да твайго парогу, каб ты спатыкнуўся на іх на ўваходзе ў заўтрашні дзень.

падаецца, сёння выпіска дыягназаў адбываецца бесхалтурна, бо ты ўжо другі час валачэшся ўздоўж дарогі, а вакол — нікога, хто хоць бы мог на горшы выпадак падказаць адрас аптовага харчовага складу, які можна абакрасці.

як на ліха — ніводнага з тваіх хаўруснікаў, якія заўсёды з'яўляюцца з ніадкуль у самы непатрэбны момант і ніяк не займеюць звычкі апынацца ў патрэбным месцы ў патрэбны час.

і пры гэтым людзі ўвесь час знаходзяцца ў лічаных метрах ад цябе — у кожнай квадратнай клетцы мурашніка налепленых адзін на аднаго небасягаў. злева. справа. проста над галавой.

яны спяць пасля аднастайнага працоўнага дня, каб раніцаю, як і цягам усіх астатніх трохсот шасцідзесяці пяці дзён на год, узняцца з ложка, выпіць філіжанку таннай кавы, адчуць у роце хімічны смак мятнай пасты і накіравацца па завучаным маршруце; увечары вярнуцца назад, павячэраць на кухні з фіранкамі пабляклага яечнага колеру, аўтаматычна выканаць усе хатнія справы і зноў стомлена легчы ў ложак. мільёны жывых зомбі.

яны ўколваюць у свае вены наркатычныя рэчывы, нюхаюць, п'юць, паляць, глытаюць — каб на пэўны час выпасці з прыдуманага намі ўсімі сну рэальнасці і стаць німфамі, феямі, чараўнікамі, багамі, упівацца і плявацца сітуацыйнай магутнасцю. за што і расплочваюцца працягласцю жыцця свайго біялагічнага цела.

яны злучаюцца адно з адным у сваіх і чужых ложках — галоўным чынам умацоўваючы ілюзію таго, што да зарэзу некаму патрэбныя ў гэтым свеце.

яны набіваюць свае страўнікі тлушчамі, бялкамі і вугляводамі, седзячы перад тэлевізарам, каб ужо напэўна заглушыць смутак і душэўны голад.

яны паляць на дахах шматпавярховікаў і патасна цытуюць слынных філосафаў, марачы стаць вялікімі пераробшчыкамі свету, абмяркоўваюць недарэчныя праекты

і шчыра верац у іхняе здзяйсненне, каб з цягам часу забыцца пра гэта наогул, стаць вінцікам, уключыцца ў агульную сістэму і прачынацца_укалваць у офісе_выпіваць па выходных_набіваць свае страўнікі перад тэлевізарам.
а калі што здараецца не па накатанай
яны кажуць: сабака навальніцы разявіў сваю пашчу, мы чуем бразгат ягоных іклаў аб шыбы, слюна галоднай залевы першымі кроплямі дажджу пырскае з нябёсаў.
яны кажуць: неба рассечанае маланкаю на кавалкі, рака пад вокнамі выйшла з берагоў, хвалі лінулі ў пад'езд, падняліся да нашага паверха і вынеслі ўваходныя дзверы кватэры.
яны кажуць: вада ўзнялася да костачак. трэба тэрмінова будаваць каўчэг.
яны кажуць: стогны сталічнай хуткай дапамогі глухнуць у грукатах рогату грому. хуткая, едзьце хутчэй: мы папярхнуліся дрыжачымі дражэ дажджу.
ты кажаш: вартыя жалю. *парами тварей* у сытым сховішчы чакаць, пакуль скончыцца дождж.

падыходзячы да ўласнай кватэры, пабразгваючы ключамі ў руцэ, ты разумееш, што сам — яблык. яблык з тонкай бліскучай лупінай юнацтва, якую парадкам пакалашмаціць жыццё, пакуль канчаткова не зрэжа вострым нажом калатнечаў, каб пакінуць толькі сырую, але няспелую плоць, непазбежна асуджаную на засыханне часам. і не так ужо дрэнна, калі ў гэту плоць зрэдчас будуць утыркацца нечыя зубы — мажліва, нехта такім чынам атрымае неабходную дозу хларагенавай кіслаты. і ўжо зусім няблага, калі ўнутры плода апынецца развітая сарцавіна — з праросލым зернем. хто ведае.
можа, ты паспееш пасеяць гэтае зерне на аблоках, узлезшы наверх па канаце дажджу.
у замку ўваходных дзвярэй з пстрычкаю паварочваецца твой ключ, ты праходзіш на кухню проста ў ботах — схуднелы, прасмалены, у засмоктах, пакінутых

ненасытным начным ветрам, цягнучы за сабой шлейф вільготнай начной цемры, — расчыняеш лядоўню і выцягваеш яблык з ніжняй скрыні. круціш у руцэ. кладзеш на стол і разрубаеш нажом для рэзкі мяса — так, што частка зерня адлятае проста ў сцяну.
а потым клічаш любімага сабаку. ён і твае чарнічныя ночы разам хлебчуць фіялетавымі языкамі са сподка зорна-месячнае малако. пішуць сваю біблію. даюць усяму імёны.
зухавата чэшаш у яго за вухам.
запытваешся:
— Джым, хочаш яблычак?

Драты

Ад цябе да мяне працягнутыя драты галасоў.
— Алё!
Бачыш на іншым канцы электрычнай нітачкі мае думкі?
— Алё.
Думкі бягуць адна адной насустрач, вітаюцца ў межах дыхальнай трубкі дрота, сутыкаюцца, спрачаюцца, разбягаюцца ў розныя бакі, затойваюцца ў розных канцах — ля самых слухавак, а потым ізноў бягуць адна адной насустрач.
— Алё.
Мая думка цярпліва чакае ў пустэчы электрычнага дрота, пакуль твая выйдзе ёй насустрач,
…хоць ты размаўляеш са мной ужо паўгадзіны.

Культ кахання развенчаны

культ кахання канчаткова развенчаны.
статыстыка разводаў не дае падстаў для сумневу.
двое з пяцідзесяці адсоткаў, што некалі дзялілі ложак,
сёння дзеляць дзяцей і маёмасць.

культ кахання развенчаны.
але я вяртаюся ў пустую кватэру апоўначы
запальваю святло
уключаю сіда барэта
расчыняю лядоўню
дастаю з яе халодны персік
і разумею, што
мне хочацца раздзяліць яго з кімсьці —
з табой.

Боршч

учора ела боршч.
сяджу. белы стол. крэсла рыпіць. боршч у талерцы. чырвоны такі.
думаю: есці або не есці?
думаю: бля, а што яшчэ рабіць?
нядзеля.
няма чым заняцца.
трэба есці боршч.

ем боршч. гляджу тэлек. ем боршч. гляджу тэлек. гляджу тэлек. ем боршч.
а час не тое каб цягнецца —
зусім з месца не кранаецца.

расчыняю вокны, стаўлю рондаль з баршчом на тэлевізар, уцягваю на падваконне і асцярожна спіхваю ўсё гэта з сёмага паверха.
тыдышч.
рэвалюцыя.

варыянт развіцця падзеяў № 1.

заходжу на кухню. саджуся. белы стол. крэсла рыпіць. нядзеля.

прыходзіць юля. пытаецца:
— дзе наш тэлек?
я кажу:
— выкінула.
юля кажа:
— навошта?
я кажу:
— ён робіць маё жыццё бессэнсоўным.
яна кажа:
— дык ты ўладкуйся на працу, каб сэнс з'явіўся. заробіш шмат грошай.
я кажу:
— навошта?
яна кажа:
— не ведаю. набудзем бурак на новы боршч і новы тэлек.

варыянт развіцця падзеяў № 2.

заходжу на кухню. саджуся. белы стол. крэсла рыпіць. нядзеля.
прыходзіць юля. пытаецца:
— дзе наш тэлек?
я кажу:
— выкінула.
юля кажа:
— навошта?
я кажу:
— ён адбіраў у мяне час.
юля кажа:
— цяпер ён з'явіўся?
паўза.
я кажу:
— не ведаю. але мне падалося, што я здзейсніла рэвалюцыю.
юля кажа:

— а. рэвалюцыю. зразумела.
расчыняе лядоўню. запытваецца:
— дзе наш боршч?
я кажу:
— выкінула разам з тэлекам.
юля разварочваецца і сыходзіць.
я кажу:
— стой!
яна кажа:
— стаю.
я кажу:
— ведаеш, што самае крыўднае?
яна кажа:
— што?
я кажу:
— па-мойму, нічога не змянілася. час не йдзе.
яна кажа:
— не. ён ідзе. ён перастаў бы йсці толькі ў тым выпадку, калі б ты кульнулася замест тэлека.

Уладзь Лянкевіч

*

плач у сэрцы маім
знаёмыя словы круцяцца пад нагамі, як маленькі
сабачка, што хоча пагуляцца
здаецца, што ў гэтым свеце рухаюцца толькі мошкі,
а ўсё астатняе застыгла ў чаканні
я спрабую заглушыць цішыню, уключаючы музыку
гучней і гучней
безвынікова
тады я спрабую змагацца з цішынёй часам і хуткасцю
я ўключаю спачатку павольныя песні, потым
хутчэйшыя, і яшчэ хутчэй
яшчэ хутчэй

а цішыня — больш шчыльная, больш працяглая
яшчэ пусцейшая

каб прыцішыць яе — мыю валасы, а потым доўга
расчэсваю іх, мокры
марна

каб заглушыць цішыню, я разглядаю мапу ваколіцаў
горада, дзе цяпер жыву
каб заглушыць цішыню, я спрабаваў напівацца, а потым
наядаўся шакаладу
я спрабаваў заляпіць цішыні рот, вывучаючы іншыя
мовы
я спрабаваў заторкнуць ёй рот, уключыўшы ўсё святло
ў кватэры, нібыта я не адзін тут, маўляў, можа, пойдзеш
прагуляешся, ты ж бачыш: я не адзін (не павялася,
халера)

я спрабаваў вырваць ёй язык — удалося, але яна,
трасца, як пачала мычаць
давялося прышыць назад
я адціскаўся і разглядаў крошкі, маленькія нітачкі,
часцінкі паперак і валасінкі, драбязу
якая вырастае на дыване, калі доўга не прыбірацца
я пстрыкаў асадкай, покуль тая не зламалася
я перамалёўваў абрысы краіны з мапы на прасвет,
праз шкло, як у дзяцінстве
я расчыняў вокны і спадзяваўся, што скразняк
прыглушыць цішу, але прахалода заходзіла і бралася
падпяваць, падвываць, падтакваць цішыні
тады я зачыняў вокны, замыкаў дзверы і накручваў
батарэю так, што цяпло перарастала
ў спёку

вось яно
гук паведамлення з далёкага горада прымусіў яе
змоўкнуць
гэта ты — на хвіліну ці дзве
і цяпер, калі цішыня вярнулася, у ёй адчуваецца твой
прысмак

*

калі мы пакрыўдзілі змей першы раз
яны выдумалі нам нітку
мы меркавалі: от бязглуздыя, дарунак за крыўду
а яны думалі: цяпер як ні круці будуць нас помніць

калі мы пакрыўдзілі змей другі раз
яны падаравалі нам валасы
мы меркавалі: от дзе дурні, нам цёпла
яны думалі: мы з іх выпаўзаем

калі мы пакрыўдзілі змей трэці раз
атрымалі пальцы
от ёлупні, мы можам іх злавіць
яны: цяпер кожны іхні рух — няўдалая спроба паўзці

мы папрасілі прабачэння
яны рассмяяліся
і падаліся ў бок меднай гары прыхапіўшы з сабой нашы языкі

нам засталося адно:
мы збіралі іх засохлых на сонцапёку і плялі кошыкі

*

незнарок стаўшы мне на нагу дзяўчына
якая прыносіла каву просіць мяне ўзаемна
ёй наступіць — наступаю. усіх рассмяшылі
кавярня сыходзіць за ёю пад'ехаў тралейбус

пыл на падлозе пакоя ў куце застыгне
бы тлушч на пакінутай пад нахілам патэльні
надышла паравіна з занадта зацёганым імем
што агаляе нешта ў тваім асабістым дрэве

з усіх нумароў памятаю адно кватэрны
і сцежку якая да дома вядзе ад прыпынку
званю ў дамафон: ало адчыняць не трэба
колісь табе наступіў цяпер наступі і ты мне

*

вароны крычаць галасамі капрызных дзяцей
вялікі сметнік кароны дрэў ровар
па лужынах у двары апісвае адно за адным
васьмёрка кола васьмёрка кола васьмёрка кола

варонкі й барозны дарожнага покрыва аб’язджае
начамі ад людзей пад*а*лей катаецца прывід ровара
па бульвары самі круцяцца руль і педалі
кола праколата кола праколата кола праколата

варан*ы* ровар здань мара прывід веласіпедны
абяцаны табе ў маленстве але не падораны
немаведама колькі ён ужо так ездзіць
вакол дома коламі вакол дома коламі вакол дома коламі

класічны выпадак

пакуль мяне не было ў пакой заляцела галубка
не ведаю якім ейнае заканчэнне але цельца
на паркеце шпалерах аконных рамах

узяў паперчыну нешта маркерам пазначана
паклаў ёю птушку ў пакет з супермаркета
выйшаў аддаў дзецям — пахавайце пад клёнам

сам назіраў з акна: толькі шуфлікам ямка —
на працэсію пачалі злятацца галубы з суседняга парку
і дзіцячых пляцовак лапаталі — у гармідары я перастаў
бачыць

назаўтра ўсё ўсеяна белымі пацеркамі перлінамі
ўпярэмешку з пер’ямі — галубы калі хавалі сваю
цароўну
выплёўвалі сэрцы пеючы вітальныя гімны хорам

сёння ноччу я сплю нехта поруч буркоча
нешта нутро топча і я гатовы табе сваё выплюнуць
градзінай дзічкай шарыкам для пінг-понга пакоцаным

а ты не бяры да галавы не пераймайся
у нас з галубамі па два так што яшчэ адно ў запасе

песня

прамільг*а*юць рэйкі нібы кінастужка
бліскавіцай дзеліць лінія шашу
не магу на месцы мне на месцы душна
крочу па каменні ўтвараю шум

кожны наступны горад які я наведваю
чапляецца за ногі сваімі карэннямі
кожны наступны горад які я наведваю
пачынаецца з апошняе літары папярэдняга

і ў гэтым цьмяным дзіўным падарожжы
неўпрыкмет з кішэні выпадае час
спадзяюся пошук не дарма быць можа
проста захапляе роля ўцекача

кожны наступны горад які я наведваю
чапляецца за ногі сваімі карэннямі
кожны наступны горад які я наведваю
пачынаецца з апошняе літары папярэдняга

прага

Дваццаць гадоў мінула — і вось, ляжу на кушэтцы
сябра-псіхааналітыка, што зламаў аб мяне
некалі швабру: «Ты тут ні пры чым. Я не веры́ў Светцы.
Дзеўкі няверныя. Здрада не абміне».
А. Хадановіч

Калі гэтым разам я разам з усімі
падаваў пашпарт у амбасаду на візу,
то не спадзяваўся, не планаваў нічога
і тым больш не пакаваў валізу.

Бо старонка была апошняя,
і не працавала ўжо сяброўка матчына там,
карацей, не было аніякага сэнсу
рыпацца і пагатоў збіраць чамадан.

Але нечакана займеў пропуск за мяжу,
на халяву з даволі стрэмным турам,
што быў зладжаны маладым літаратарам
ды іншым творчым натурам.

Сядаю ў аўтобус, а побач двое былых аднакласнікаў
часоў фоткі на пашпарце:
«здарова-здарова» — «мы збіраліся неяк,
чаго не адказваў, калі званіў Паша це?»

І ўсю дарогу ў два бакі пад шумавое суправаджэнне
паэтаў-пісьменнікаў,
гаманіў з тым, што дзеўку адбіў,
якой я спяваў пад гітару хіты з песеннікаў.

....

Па вяртанні, адным з вечароў, як калісь на школьніку,
ад вандроўкі ўражанні
я лузгаў і пераджоўваў разам з купленымі ў бабулькі
семкамі праажанымі.

Сулейман Дыяманка

Папяровы матылёк

Няхай ён выйшаў з маіх нататак і табе даспадобы надта

нават калі так — то гэта не мой верш а папяровы матылёк

Ён ляціць каля ці па-над барханам поўным кахання сярод пустыні

Манеры пісьмовых манеўраў ёсць тым чым яны ёсць

Па меры таго як атрамант сцякае з паперы ў прорву

водар словаў сцірае тое чым яны ёсць

Нібы далікатная кветка што няўмела махаючы пялёсткамі ўзляцела

Папяровы матылёк пракладае дарогу ад гарызонту

да свайго роднага нябеснага цела

Ён носіць на скуры ўласных крылаў маўклівую татушку

Такую ж хацелі б і птушкі лёгкіх паводзінаў сваякі таму што

Калодзеж адзінокіх грудзей не чакае дождж у адзін і той жа дзень

Калі клёкат вады — клёк адновіць усё

Ачысціць акіянскі пясок трысцё і салёную сумесь сліны й слёз

Каб зрабіць крок у несмяротнасць папяровы матылёк

заплаціў аброк уласным жыццём

Няхай ён выйшаў з маіх нататак і табе даспадобы надта

нават калі так — то гэта не мой верш

Ён стаў нечым такім неадчэпным што навідавоку
але не заўжды дарэчы

Адбіткам унутры янтару вобраз якога аўтару падарыў
майстра стары

Каб утапічныя фразы адразу праціналі мёртвыя вуглы

звужаючы іх паціху каб

Кожная вайна аднойчы знікла на дне пацыфіка

Няхай ён выйшаў з маіх нататак і табе даспадобы надта

нават калі так — то гэта не мой верш а папяровы
матылёк

Пераклад з французскай Уладзя Лянкевіча

Анна Мананкова

* * *

Мои цыгане ступают от крыши к крыше.
В их ветхих котомках немного луны и моря.
Они страшатся как бури, так и затишья,
Но в полночь читают книги о Христофоре.
А думают о себе. Ибо путь их так же нездешен
И сны о грядущих странах так же невнятны.
Они рассыпают косточки от черешен,
Как будто и впрямь возможна дорога обратно.
Но в их языке нет слова для возвращенья.
Их карты — воздушные змеи и оригами.
Они не верят в станции назначенья,
И потому до сих пор на «вы» с поездами.
В их алгебре нету векторов. У глаголов
нет совершенного вида. Все пьесы — в четыре акта.
Все их серенады, романсы и баркаролы
Играются без реприз и финальных тактов.
Я думаю иногда, что они — это просто время:
Дни, минуты, часы, водяные струи.
Но только я попытаюсь вглядеться в шальное племя —
Мои цыгане бросаются врассыпную…
В их пестрых одеждах сверкают века и были,
В их бубнах танцуют звезды и плачет ветер.
Цыгане бредут по водам и славят штили
В надежде, что Бог когда-нибудь их заметит.

Лекарство от бессонницы

Летняя ночь предъявляет свои права
Луна, ухмыляясь в окна, мурлыкает хабанеру.
Сон, помахав лепестками роз, вылетает из рукава
Маленькой тучки и кружится, как химера.

А я возьму и придумаю целый безумный мир
В нем будут только слоны и бабочки
(максимум-антилопы),
А еще карусели, шары, бананы, большой пломбир
В виде Пизанской башни. И устрицы из Европы.

И слоны будут думать о самых простых вещах:
Поливать газоны, выращивать лук с морковью.
А бабочки будут кружиться в цветных полях
И взмахами крыльев стирать все грехи слоновьи.

И бабочек будет больше, чем звезд над морским песком,
Чем глупых китайцев под радужным небосводом.
И будут они резвиться в саду моем,
Пока горемыки-слоны проклинают свои невзгоды.

Но только однажды под золотой луной,
Слоны поднимут восстание в духе Брута.
И в полночь придут посоветоваться со мной,
Что лучше: сачки, кинжалы или цикута.

Они столпятся в комнате у дверей,
И так и застынут — одной разноцветной стаей
И будут стоять, как груда больших камней.
И вот тогда, наконец, я их пересчитаю.

А после ко мне вернется желанный сон,
Который расскажет, как летней ночной порою
Отряд угнетенных слонят возглавил розовый слон,
Затеял восстанье, сразился — и пал героем.

* * *

Слышишь? Это Щелкунчик карабкается по струнам
арфы; она ему показалась гигантским орехом.
Это значит: адажио, значит, задорным и юным
Воротился декабрь и разлился серебряным эхом.

Видишь? Что-то уже происходит. Занавес чуть трепещет
И дыханье Мышильды слышится где-то рядом.
Как сказал бы классик, в райке нетерпеливо плещут.
Значит, что-то не так. Нет, видимо, так и надо.

И вот, наконец, началось. Поднимают кулисы.
Нет, кажется, все-таки правда что-то не так.
Артисты сбились со счета, у них безумные лица,
И только за сценой худрук отбивает такт.

Принц запутался в парике, с парика посыпалась пудра
(Вот вам и танец снежинок, вот вам и все метели) —
Зацепился за бусы примы нежнейшего перламутра,
И они порвались на части и разлетелись.

И рассыпались, и угодили по носу Марфы —
Толстой флейтистки из Гродно, — и по очкам скрипача.
Закатились за сцену, зазвенели по струнам арфы —
Танец Феи Драже пришлось танцевать сейчас.

Дирижером какой-то лях.
                    Лев Лях, а так он вполне «тутэйшы».
Вот он чинно правит оркестром. Но что там за спор?
Из-за дырявых кулис внезапно врывается гейша
(Зачем? Ведь это китайский танец?),
                    спотыкается, бьет фарфор,

Задевает статисток, а те, сбиваясь с шагов ма-
шинально еще продолжают свой вальс цветов.
Из седьмого ряда партера зло ухмыляется Гофман
И гладит сову, украденную из часов.

Русский трепак — это Чайковский в погоне за дирижером
С мыслью о мести за фальшь (или роман с актрисой).
Галерка смотрит на них и возмущается хором —
И дирижер с Чайковским скрываются за кулисой.

Худрук, осознав, что балет не спасти уже
Забрался скорей в гримерку и смотрит телик,
Размышляя о том, что же нужно носить в душе,
Чтоб родить отряд полоумных танцующих карамелек.

Но спектакль продолжается. Плачет виолончель
(Или томно вздыхают дамы во мраке ложи?)
И звучат кастаньеты
(или чей-то мобильный выводит трель?),
Это значит, испанский танец еще возможен.

Что происходит здесь — объяснить бы мог только Гофман,
Но он слишком занят — кормит свою сову.
Жена дирижера от горя почти оглохла,
А тот, не веря, что правда действует наяву,

Сломал свою палочку, как разъяренный колдун — чик! —
И зал неспеша превращается в грецкий орех.
Спокойно. Это Щелкунчик. Просто Щелкунчик.
Значит, скоро ударят морозы и выпадет снег.

Віялета Пачкоўская

* * *

А лепшым быў той,
што кідаў манеты
жменямі ў стары аўтамат,
быццам залатыя зярняты.
І цэлыя вечары
расла, квітнела,
запаўняла сваім водарам
спачатку стромкія сходы,
пасля ўвесь старасвецкі шынок,
а ўрэшце ўвогуле адчыняла дзверы
і выходзіла ў густы берлінскі дождж
музыка.
Я прыходзіла толькі дзеля яго.
Замаўляла каву й каньяк
і разбівалася аб прывідныя мелі
яго чарадзейства.
Прыходзілі адныя і тыя ж,
між сабой не знаёмыя,
вымешвалі лыжкай сваю адзіноту,
і ніводзін не асмельваўся
зрабіць хоць крок
у бок бога і ягонага
музычнага аўтамата.
Ноч расла
ракавай пухлінай,
напірала на дзверы,
а крэслы прырасталі да людзей,
як нагавіцы да наркамана,
і множыліся каменныя глыбы,
і дым падаў снегам,

і бог ставіў рэчы,
якіх не было.
А потым…
А потым ён не памёр,
проста скончылася віза,
а лыжка сама залезла ў кішэнь,
быццам палец святога.
Так, на памяць.

* * *

Дождж за акном
абгрызае нечыя косткі
пускае слінкі да зямлі
а пасля шчанюком
ліжа рукі
цягне за ланцуг
тыркаецца мордай у кратавіны
разганяе мінакоў
і яшчэ добрую гадзіну
гуляецца з уласным адлюстраваннем
і бурбалкамі ў лужынах
кінуўшы мяне самотна стаяць
ля дзвярэй пад’езда
з грымасай здзіўлення
і змоклай торбай у руцэ

* * *

твае вусны — як комін над хатай маёй бабулі
толькі паліш часцей, чым яна ў печы
твае вусны — як слімак на старой слівіне
пяшчотныя і выкшталцоныя
валасы — як халодныя макароніны
звіваюцца долу, падаюць у міску

ты некалі будзеш з залысінай
як мой дзед, ты й цяпер да яго падобны:
стары грыб — худыя ногі, цыгарэта ў зубах
і выключны ўнутраны свет
толькі што не храпеш, але гэта
прыйдзе з часам
прасую твае майкі
гладжу тваю скуру
латаю кішэні, прышываю гузікі
я кожны дзень шчаслівая
бо ты штораніцы просіш есці
а ноччу абдымаеш у сне
я думаю, нам не будзе сумна на пенсіі
пры ўмове, што я не памру
раней ад смеху
а ты кінеш паліць і станеш есці суп
Бо шчасце — гэта ж як два пальцы

Смерць Дзеда Мароза

Дзед Мароз памёр.
Ф. Ніцшэ

Снег валіў за каўнер
Хоць быў толькі пачатак зімы
Ён ішоў і нервова паліў
Захінаючы вочы ссівелымі мокрымі патламі
«Што за трасца!»
Таксоўкі стабільна міналі старога
У недарэчным чырвоным
Паедзеным моллю плашчы
Дзед махаў ім кійком
Дзед кійком моцна грукаў у ходнік
Праклінаючы снежань
І снег, і бязглузды ў такое надвор’е Парыж
І бясконца падпальваў
Ужо мокры ўшчэнт недапалак

«Гэты горад мяне даканае
Гэты горад, халера, мяне ўсё ж даб’е»
У вітрынах — хваінкі
І бляск перламутравых зорак
І бялізна з карункамі
Быццам з узораў на шкле
А стары ўхапіўся за слуп
І паволі спаўзае
У агідную мокрую вату
«Усё. канец. хто цяпер павіншуе дзяцей?..»
Падарункі на бруку ў брудзе
Хтось кліча паліцыю
Нехта са скрынкай падпахай
Дварамі ўцякае дамоў
А алені са скрыллем
Уздымаюць уверх чалавека
Што ўсяго 20 дзён не дажыў
Да ўласных Народзінаў

* * *

А ў Галандыі… А ў Галандыі харашо
там алычовае марозіва і дождж прайшоў
там можна гуляць басанож удваіх да ранку
або разгадваць пад ліхтаром крыжаванку
там можна карміць галубоў і паіць галубых
там можна смяяцца і біць гапату пад дых
А ў Галандыі… так, там так харашо!
колькі ўсяго ўбачыш, зайшоўшы ў кафэ-шоп!..

Антон Рудак

раманс

а цягнікі спяшаюцца і пралятаюць станцыю,
горад маўчыць насцярожана і назірае з маста.
помніш, як першыя месяцы ён сустракаў іх танцамі,
потым праводзіў песнямі, потым зусім перастаў.

даверасьнёўская лірыка не дажыве да кастрычніка,
коратка ў прозу пастрыгшыся
сухім каляндарным лістом.
стане мінулае выракам, добрае зробіцца рызыкай —
прымеш усё, як звыклае, будзеш пісаць у стол.

з гэткай кепскаю звычкаю лёгка зрабіцца цынікам —
зрэшты, цурацца нечага — гэта цынічна не менш.
кінеш выходзіць на вуліцу. вуліца стане засмечанай.
ты задаволішся вынікам, вершык няўцешны складзеш.

восеньскія вакацыі пройдуць у паняверцы.
у небе бездапаможна лётаў апошні анёл.
помніш, як перад старасцю ён ратаваў іх смерцю.
потым не атрымалася. потым і сам памёр.

Мова дажджу

Засынае зямля, і калючымі пальцамі вуліцы кратае снег,
Завіруха, сляды замятаючы, ходзіць па краі —
Дарагая мая, ты не станеш чакаць мяне далей,
як чакала раней,
Я падумаў аб тым, і цябе назусім адпускаю.

І адкінуў сум назаўсёды, пазбыўшыся гора,
Месяц і зоры ззялі ўваччу…
Вершалінаў шум астравоў забытага мора
Назовы паўторыць на мове дажджу.

Не пазначаны на чарцяжы, асцярожна ступаю па краі ляза
І губляць не жадаю гісторыяй дадзены шанец:
Я прызнаўся даўно, што мужык,
але гэта няблага было б даказаць —
Я спяшаюся йсці да сваіх, што памоўклі ў адчаі,

Што ніколі ўжо не ўцячы ім з замкнёнага кола —
Холадам золак значыць мяжу.
Ім служылі мшу і спявалі на небе анёлы,
І плакалі ўголас на мове дажджу.

…Апускаем дэталі: і спеў кулямёта,
і шротам прастрэлены сцяг,
І над полем апошняй атакі дрыготкае рэха,
Дзе яны паміралі між сініх сумётаў і штосьці гукалі ў абсяг,
І чакалі яго да сябе…
Але ён не паехаў.

Пахаваліся птушкі й звяры ў патаемныя сховы,
Сціхлі дубровы, і вецер пачуў
Скрозь палёў імжу і заслону завеі кляновай
Апошнія словы на мове дажджу.

Купалле

Ноч месяцовая, хутар стары,
Месца ліхое, прывідаў схоў,
Поле, і гэткія ж хутары —
І ні душы на вёрсты наўкол.
Моўчкі стаіць на мяжы Марыя.
Хтосьці гаворыць — але не анёл:

…Пабачыш — да неба ўздымецца дым,
Пачуеш — ля рэк завіруе агонь,
І будзе вайна чатыры гады,
А разам — шэсць год вайны ўсяго.
І возьмуць мужа твайго ў палон —
Але ён прыйдзе да родных мясцін,
І будзеце доўга, да скону дзён
Дом даглядаць і дзяцей расціць.

А заўтра не кроплі чароўнай расы —
На лугі чалавечая выпадзе кроў:
Кветку сыдуць шукаць у лясы
Сотні і тысячы нашых братоў.
Сонца зайграе крывавай зарой,
Ворагам нашым прарочачы скон —
Будзем мы горшыя ад звяроў,
Але абаронім край бацькоў…

Ціха ў полі. Заклятае месца
Спіць і хавае скарб залаты.
Хцівыя пчолы джалы жалезныя
Зранку абрынуць на гарады —
Гэта ўсё заўтра. Хадзем, нявеста, —
Больш не глядзі туды.

Вецер накрые покрывам цемры,
Памяць навесіць свае замкі.
Годзе, Марыя. Выйдзі на бераг —
Дзеўкі пускаюць вянкі.

Краіна канюшыны

Сыпле залева картоплямі дробнымі,
Долу па вымаклых стрэхах бяжыць.
Дзіўна, але мы з табою падобныя,
Нібы дзве кроплі вады ў дажджы.

Нас раскідала абапал Еўропы,
Мы бачым аднолькава розныя сны,
Нашыя межы ляжаць між акопамі,
Як незагойныя раны вайны.

Войнамі, бойкамі, доўга, стагоддзямі,
Нішчылі нас, але нам цэлы час
Бокам усе перамогі выходзілі
І ратавалі паразы не раз.
Нашы дзяды — партызаны і волаты,
Нашая вера — агонь на вятры,
Нашай зямлі не набудзеш за золата,
Нашае неба — у нас унутры.

Краіна канюшыны, далінаў, яроў,
Ранішняй расы і тужлівых тумапоў.
Адрэналінам ты лінула ў кроў,
Клінам жураўліным пракурлыкала.
Краіна журавінаў, балотаў, імхоў,
Чыстых азярынаў і імклівых ручаёў.
Ад пупавіны да дамавіны —
Далёкая і блізкая, малая і вялікая.

дзень паэзіі

варшава, макотаў, вуліца польна,
побач поле — нібыта футбольнае.
пачатак матчу — а пятай увечары:
дэрбі, рашаючая сустрэча.

напад…
удар!
«свечка».

снайпер арбітрам на каланчы.
тры раны ў крыстыны ў левым плячы,

і немагчыма дапамагчы —
дарма:
ёй ужо сняцца ляхавічы.

потым
мінае
вечнасць,
і:

можна шукаць маладыя тэатры,
можна маліцца ў баніфратраў,
можна ў паліцыю трапіць за краты,
можна паліць і лаяцца матам,
можна чытаць верлібры дзяўчатам —
марна:
крыстыны няма там.

Паштоўка ад моладзі

Дарагі і любімы Валодзя, наш заўжды малады літаратар!
Гэты радасны дзень надыходзіць.
Размяняўшы дзявяты дзясятак,
Ты дагэтуль у нашым балоце — найзапатрабаваны аўтар.
(І гэтак будзе заўсёды, хто б і што там ні квакаў.)
З табою малююць коміксы і фільмы здымаюць на «кодаку»,
Табою нароўні з Астрожскім цяпер ганарыцца Ворша,
А Элвіс дагэтуль з гонарам у «Хрысце» паказвае зноску,
Дзе ты згадаў яго прозвішча (хаця й пераблытаў трошкі).

Быццам усё ты маеш: вуліцы, шыльды, помнікі,
Наш прэзідэнт штогадова цытуе цябе ў прамовах,
А міністар культуры раіць чытаць штодзённа, каб
Пераадолець дэпрэсію і дасягнуць гармоніі.
Што пажадаць — не ведаем: хочацца нечага новага,
Але ж адначасова і чаканага, і дарэчнага…
Жадаем табе паслядоўнікаў — такіх, як ты заслугоўваеш.
На гэтым дазволь завершыць, застаемся твае навечна:

Сева Будрыс, фасоўшчык-укладчык;
Мая Раўбіч, студэнтка гістфаку;
Стася Рэчыц, фатограф-фрылансер;
Юра Братчык, сістэмны адміністратар.

Уборкі

Абмінаючы шэры дом, недарэчны, цяжкі, груваcткі,
сонца звесілася ліхтаром са званіцы пажарнай часткі
і спынілася на мяжы недарэчных каменных джунгляў,
дзе хацінкі, як міражы, прытуліліся ўздоўж чыгункі,
дзе ўспамінаў і мараў схоў, дзе маўклівая яблынь варта,
дзе адбіткі дзіцячых сноў, не нанесеныя на карту,
дзе ў калодзежах спяць вякі, не прыдушаныя бетонам,
дзе завулкі і тупікі захавалі свае імёны,
дзе надзеі на лепшы збег не разбураныя дашчэнту,
дзе вяртаюцца да сябе дзеці горада без легендаў…

Дзень да вечара ціха мкне, сонца ў небе даўно заснула.
Вецер песні спявае мне між панішчаных часам вулак.

Сяброўцы

Сэрца тваё згубілася між скурчаных дрэваў на траўцы,
Вушы твае — у локшыне рачных заблытаных водарасцяў,
Вочы твае калючыя ляжаць засталіся на лаўцы
Каля стаптанае сцежкі няшчаснага парку ў Лошыцы,
Куды няможна вяртацца, каб зусім не звіхнуцца.

Што табе адказаць? Слухай, мая харошая,
У нас яшчэ шмат наперадзе і досыць нагодаў для працы,
Але куды мы прыедзем, калі не толькі пра Лошыцу —
Мы ўжо і пра Кунцаўшчыну пачалі забывацца —
Там людзям няма куды ехаць, і адпаведна — вяртацца.

А прагнучых маем процьму: усе ненавідзяць горад,
Мараць адсюль зваліць — пакарысталіся й годзе,
Дружным крокам на захад, сотнямі, нібы ў прорву, —
Горад не плача з гора і не ладзіць праводзінаў.
Ніхто з іх чамусьці не згодны аднойчы ўстаць пад бульдозер.

Давай сустрэнемся дзесьці ў транспарце ці на вуліцы —
Але дзея адбудзецца ў Менску, калі ты, вядома, не супраць
І не вызначыш іншае месца. Ды й калі, наогул, адбудзецца.
Магу прапанаваць пяць пераназваных вуліц.

Зубная карта горада

Малочныя гараджане ўсмоктваюць у кроў з малаком
Бяссонне, якое цурком павольна цячэ па венах,
І не разагнаць іх ні Ігаравым, ні нейкім іншым палком —
Нават палком міліцыі адмысловага прызначэння.

Карэнныя гараджане бароняць сваіх двароў
Ад недапалкаў, варонаў і неўладкаваных парковак.
Іх дзеці ніколі не ўведаюць, чаму ў іх бяссоная кроў,
З радзільні адразу трапляючы ў панэльны шматпавярховік.

І горад не спіць уночы — гуляе, пакуль малады,
Міргаючы ў цемры гарэзліва ілюмінацыяй вуліцаў,
Але ён таксама хоча, як іншыя гарады,
Каб урэшце ў яго прарэзаліся свае гараджане мудрасці.

калыханка

мы пахаваліся без навігатараў
безвынікова шукаць нас на картах
не варта там белыя плямы на тварах
не змыеш слязамі і непадпісаныя
вуліцы льюцца насустрач з экранаў
глядзяць віртуальныя вокны вачыма

іх зрэнкі напальвання колер фіранак
і белыя лініі промняў за імі
ужо немагчыма спыніць гэты момант
калі да свабоды яшчэ пару крокаў
але мы заўжды прачынаемся ўдома
няхай сабе позна і надта далёка
і нават аблокі паснулі па комінах
ціха навокал і ў гэтым спакоі
шэраму воку нічога новага
неба без колеру
гарадское

Марскія фігуры

Мора хвалюецца моўчкі, не заўважаючы нас —
Можа, прызнацца не хоча, тоячы долу адказ.
Ворагаў лютыя вочы цемраю зеўраюць. Праз
Іхныя цені мы крочым.
Мора хвалюецца — раз.

Мы разглядаем аблічы, стоеныя паміж хваль.
Мора спявае і кліча, усмоктвае, нібы дрыгва.
Выраз змяняе прывычна зморшчаны, змораны твар.
Гаснуць хвіліны, як знічкі.
Мора хвалюецца — два.

Нас абдымаюць за плечы злыя марскія вятры.
Казкі няма, каб адпрэчыць тое, што лёс нам адкрыў.
Час не цячэ і не лечыць, раны, нібыта віры.
Чуеш — наперадзе вечнасць.
Мора хвалюецца — тры.

Гэта нічога не значыць: проста ты мроіш і сам
Ведаеш, што не заплачаш — некалі, стоячы там.
І ты даеш безразважна ў чорныя хвалі нырца:
Проста, няспешна, не страшна —
Ліку не будзе канца.

Бабуля слухае музыку

Схавай бабулін пашпарт —
Няхай яна забудзе
Пра ўласныя гады.
Зрабі яе бязважкай,
Пераканай у цудзе,
Вярні яе туды,
Дзе школа-праца-танцы,
Дзве змены на заводзе
І дурасць-з-галавы,
Дзе дзеці падшыванцы,
Дзе муж яе, Валодзя,
Вясёлы і жывы.

У светлы край юнацтва
Ёй дзверы прыадчыняць
Скрыпічныя ключы —
Ты зможаш адшукаць іх
З закрытымі вачыма,
І песня загучыць
Пра восеньскае лісце,
Што ападае долу…
Хвалюешся дарма:
Яна і не пазнае,
Што гэта іншы голас —
Бо розніцы няма.

Бабуля праўду кажа,
Што новага пад сонцам
Не знойдзеш на зямлі,
І ёй з табою ў вашай
Агульнай маладосці
Няма чаго дзяліць.
Яна ўжо не такая,
Як іншыя старыя,

Суседкі са двара,
І болей не ўзгадае,
І зноўку не заные,
Што паміраць пара…

Кінь чытаць гэты чортаў верш.
Помні: аднойчы і ты памрэш:
У рэшце рэшт, паміраць не страшна.

Схавай
бабулін
пашпарт.

Пра дзеда, бабулю і танцы

Гэта была першая ў горадзе акцыя
«музыка замест бомбаў»:
Гэтаксама,
як некалі хрысціяне збіраліся ў катакомбах —
Варта было праставіць флян вартаўніку Пятровічу,
І вас ужо чакала зямля з ключамі ад бамбасховішча.

Дзверы жалезныя адмыкаліся:
унізе расшпільвалі гузікі,
Пілі віно і гулялі ў карты — а ўгары грала музыка.
Раён тады толькі яшчэ будаваўся,
але людзі здалёк прыходзілі,
А першым героем на гэтым дансе
быў мой дзядуля Валодзя.

Вова быў ва ўсім піянер, і, вядома ж, касіў пад Элвіса,
Год ён меў столькі, як я цяпер — тады яны і сустрэліся.
Дзед быў як я — цыбаты й худы, бабуля была прыгожая
(Тут можна было б напісаць «як ты»,
але гэта занадта пошла).

Словам, разлік быў марны,
без шанцаў на вынік — але на шчасце
Дзед быў нумар адзін па танцах —
не ў прыклад няўдзячным нашчадкам.
Гэтым, між іншага,
ён і скарыў сэрца красуні-камвольшчыцы.

Мараль тут простая будзе, сябры:
без усякага перабольшання
Можна з адказнасьцю заявіць,
сыходзячы з вышэйапісанага —
Калі б не рок-н-рол ды твіст, фіг нарадзілася б мама.
А значыць, і я таксама.

сон мілаша

па-над горадам зачараваным, нібыта ў сне
прамінаюць князі, імператары ды базілеўсы
пад нагамі няўрымсліва вілія ў невараць мкне
я стаю на руінах няспраўджанага каралеўства

у спрадвечных мурах ні царква, ні касцёл, ні турма
ні патоп, ні вайна, ні рэпрэсіі, ні рэвалюцыя
і нарэшце ніякага сцягу на вежы няма
толькі конікі на паплавах каля рэчкі пасуцца

вастрабрамская маці не хіліць чала ў журбе
прыціскаючы соннае места да сэрца далоньмі
усе дарогі на свеце нязменна вядуць да цябе
над табою кружляе пчала і грукоча пагоня

спі, маленькая, болей не прыйдзе жалезны ваўчок
калыханку табе я спяю, засынай у спакоі
я шапчу і міжволі прыслухваюся: па начох
хтосьці зноўку айчыну сваю называе літвою

Васіль Стус

Над восеньскім возерам

Шчарблёны стаў, асенні чорны стаў,
бы вугаль відзяжоў і крэмень крыку,
паблісквае вачыма Люцыфера.

П'янкая бездань лашчыцца да ног.

З яе ляціць крывава груганнё
таго, што будзе. Рвецца лёзакрыла
на голае галлё, шалёна мкнецца
да кволай сіні, танкагорлых соснаў
і да прапашчай галавы маёй.

Вачніцы хрыплыя з'ядналіся ў адзін
адбітак анямелы чарнастава,
насілу ўбіты ў чэрап.
Беспрытульны,
а адчуваеш скразнякі ў душы!?

Мне падаецца, што жыву не я,
а нехта іншы за мяне жыве на свеце
ў маім абліччы.
Ні вачэй, ні цела,
ні рук, ні ног, ні рота. Ачужэлы
ва ўласным целе і, кавалак болю,
самазамкнёны ў мораку завіс.
Ты з нараджэннем выгалеў хіба,
а не прырос да цела. Не дайшоў
да ўласнай плоці. Толькі падарожны

паміж сусветаў, поўзаеш на дне
чужога існавання.
Сто начэй
наперадзе і сто начэй мінула,
а паміж імі — лялечка нямая
да белага распечаная болем,
як кропка пекла, лаканічны крык
сусвету, як малы драбочак сонца,
адчужаны і заблуканы ў целе.
Ты для сябе чакаеш нараджэння,
а смерць ужо ўвайшла ў цябе даўно.

* * *

Адлюбілася.
Адверылася.
Аджадалася.
Дзень ураўнаважаны,
як вывернуты валун.
Паступова ператвараешся
ва ўласны архіў,
дарагі,
бы памерлы сваяк.
Начны ставок пад соснамі,
кнігі, самота —
болей не вярэдзяць.
Сусвет — мірыяды дасяжных мэтаў.
Прыхамаці — здзяйсняльныя.
Выцягні руку перад сабой —
стылымі пальцамі
адчуеш самога сябе.
Спакой
вылучаны.

Вяртанне

Перарэзанае святлом акно
вуліцы — белае па белым,
аж да болю.
Насып.
Далёкая шаша.
Машыны.
І неба вільготнае — над.
Шлях у сябе
вабіць (ужо закрыты),
адкрываецца (на развітанне).
Цемра.
Шукай.
Што там? Снег
борам — кукурузныя сцяблiны.
Світальныя таямніцы.
Тэрыкон.
Смярдзючая рака,
глыбінёю прапахлая.
Няхітрыя падарожжы
стаўком.
Дзіцячая павярхоўнасць,
невымоўная роднаснасць
з лёдам, з ветрам.
Душа, далей.
Колькі ні вяртайся,
чарада дарэмных спробаў —
вось яно, здзіўленае:
перарэзанае святлом акно
вуліцы — белае па белым.
Аж да болю.
Насып.
Далёкая шаша.
Машыны.
І неба вільготнае — над.

* * *

Я блукаў па горадзе майго юнацтва,
марна шукаючы ў новых кварталах
учорашнія дамы, скверы, сцяжыны,
знаёмую лепку на франтонах будынкаў,
геаграфія страчаная.
Горад папрыгажэў і вырас,
з'явіліся новыя бульвары, гатэлі, вуліцы,
помнікі, стадыёны, дрэвы,
толькі ніводнага знаёмага твару ў натоўпе,
ніводнага твару,
які нагадаў бы табе
загубленую маладосць.
Спадзяваўся сустрэць хаця б сябе
вось тут, дзе бруіцца фантан,
аблямаваны штучным мармурам.
Марна.
Няма.
Зніклы без вестак.
Узняліся ў неба лёгкія вышынныя будынкі,
і ты каля іх — маленькі-маленькі,
не разгледзець самому,
не тое што мінакам.
Спыніўшы таксі,
нейкі таксіст падышоў да фантана,
які апырскваў незнаёмую гнуткую тапольку,
вымыў рукі,
пасля, выцягнуўшы насоўку,
старанна выцер далоні,
сеў за стырно і памчаў,
падняўшы коламі пыл.
Гледзячы яму ўслед,
я ўпершыню ўсвядоміў: жыццё — не ўдалося.

* * *

Іх было двое — прыбіральніца й дворнік.
Яны сядзелі на Уладзіміраўскай горцы —
там, дзе бачны ўвесь Труханаў востраў,
Дарніца і нават бліжнія трамваі,
і жвава абмяркоўвалі залапаны артыкул
«Як мы рыхтуем пленум райкама».
Паміж імі ўспыхнула жвавая дыскусія,
у якім раёне горада
пленумы праводзяцца найлепей.
Дворнік быў настырны,
але прыбіральніца не здавалася:
па памяці яна цытавала Брэжнева.
Доказы яе, амаль неаспрэчныя,
такі рабілі ўражанне,
бо дворнік, колькі ні супраціўляўся,
а змушаны быў здацца.
Ён дастаў з кішэні
загорнуты ў газету сняданак —
цыбулю, хлеб, кавалак сала і бутэльку вады, —
шчодра распалавініў,
аддаўшы ёй большую частку
хлеба, цыбулі і нават сала.
Паеўшы і папіўшы,
прыбіральніца дастала з-за пазухі
запэцканы вузельчык,
высыпала ў жменю дробязь,
паднесла да вачэй
і ўзялася падлічваць навобмацак.
Напэўна, яна збіралася
разлічыцца за сняданак,
але дворнік зрабіў каралеўскі жэст:
маўляў, не трэба платы,
ён сёння частуе.

* * *

Вось вам сонца, сказаў чалавек з кукардай на фуражцы
і выцягнуў пятак, падобны да сонейка.
А вось вам дарога, ён ступіў колькі крокаў направа
і пазначыў мыском яе мяжу.
Каб вам было радасна — уключайце магнітафоны,
транзістары,
бярыце ў рукі бразготкі ды бубны,
грукайце, хоць бы і па галаве.
Каб не хацелася есці і піць —
слухайце лекцыі, папулярныя кінафільмы,
якім шчаслівым жыццём зажывяце,
калі трапіце ў нябеснае царства.
А каб не капаў за каўнер дождж,
памятайце,
што кожная залева
калі-небудзь скончаецца,
нават патоп.
Будзе холадна — спявайце гэтыя песні,
пры гэтым ён падаў скрутак
праштампаваных тэкстаў
(дазволена цэнзурай
для калектыўных спеваў
дваім, траім і болей спевакам).
Калі захочаце адпачыць —
вывучыце цікавую гульню пра вайну,
уявіце, што вас акружылі ворагі
і хочуць пазбавіць шчаслівага існавання.
Словам, страляйце, кідайцеся на амбразуры,
падайце пад танкі,
толькі не разбягайцеся, дадаў ён.
Дабрадзей наш, каму хочацца ўцячы з раю,
закрычалі мы ў адно горла,
углядаючыся ў вочы пад кукардай,
падобныя на дзве кропелькі ртуці.

* * *

Напярэдадні свята,
калі людзі кінуліся па крамах,
выносячы адтуль шпроты, смажаную рыбу,
вяндліну і гарэлку з перцам,
нейкі недарэка, абуты ў модныя чаравікі
(такія тыдзень таму якраз выставілі
ва ўнівермагу «Украіна» — дваццаць два
пяцьдзясят з дзіцячымі штанцамі васямнаццатага
памеру
ў нагрузку), абліўся чорт ведае чым
і падпаліў сябе.
О, ён гарэў, нібы парася, якое смажаць на прымусе, —
наляцеў на людзей, што культурна сабе стаялі
у чарзе па цытрыны.
Паразбягаліся ўсе як адзін:
ад яго так несла смажаным —
аж нос вараціла.
На шчасце, з'явіліся некалькі міліцыянтаў,
адразу закінулі яго ў машыну
і памчалі да сваіх на Лук'янаўку.
А ў чарзе мы дастаяліся. А як жа —
што за святочны стол без цытрынаў?

* * *

Я ішоў за трунай таварыша і думаў:
шанцуе ж людзям:
адкінуў капыты, і ніякіх табе клопатаў,
апошні раз блiснуў голымі сцёгнамі нябожчыка,
а свет няхай сабе ходзіць хоць бы на галаве.
Але як прыйшлі мы на могілкі,
убачылі столькі машын, фургонаў, катафалкаў —
не тое што падступіцца,
галаву няма дзе прасунуць.

Стаяла вялізная чарга па ямы.
Кожны прагнуў адхапіць кавалак зямлі
(давалі 1,5 на 2 метры ў адны рукі).
Наша чарга была васемсот шэсцьдзесят трэцяя.
Дзе там было яе дачакацца,
калі паналезла столькі гарлахватаў:
гэты інвалід першай групы,
у таго блат, у іншай малы на руках,
а той проста так — заліў вочы з самага ранку
і прэ куды ідзецца,
без розніцы, па бульбу ці па смерць.
Хацелі ўжо вяртацца дамоў ні з чым.
Думаю сабе — прыедзем назад,
я і скажу нябожчыку як на духу:
хопіць вылежвацца, уставай,
пацярпі колькі дзён, тры ці чатыры,
покуль гэты вал спадзе.
Але спяшацца — якога чорта.
Аж тут падкотвае да нас
баба з двума кошыкамі
(на могілках прадае гародніну).
Вам ямы трэ, пытаецца,
магу саступіць сваю,
рублёў за сто пяцьдзясят.
Можна адшукаць і танней,
але той ямы — адна назва,
а ў мяне проста табе пярына,
і паляжаць і выспацца,
аднаму ці, можа, з дзеўкай
(у бабы ўвесь металічны рот,
як той казаў, узброеная да зубоў).
Я адразу ж зразумеў — спекулянтка,
скупае ды перапрадае тут ямы,
але не таргуючыся
дастаў з кішэні грошы і аддаў —
на, каб ты зямлі сырой наелася.

*** * ***

Гэты карабель зрабілі з чалавечых целаў.
Усё што можна: палубу, трум, мачты
і нават машыннае аддзяленне.
Марока была з абшыўкай.
Найгорш трымалі ваду месцы,
дзе трапляліся чалавечыя галовы.
Калі ўтваралася моцная цеча,
дзірку затыкалі кімсьці з экіпажа.
У той час, калі рэшта
шукала шчаслівую прыстань
у адкрытым моры.

Мумія

I

Галава яго запоўненая ўспамінамі
(Вечнае пераЖоўванне той самай ісціны:
грымасы подласці, подласць подласці,
подласць подласці подласці).
Прагна прамаўляе старэчым ротам —
тое, што было ў 1968 годзе нашай эры,
адлюстроўвае, нібы ў мёртвай вадзе,
падзеі 1968 года перад Хрыстом.
Рухаецца, гледзячы ў азызлую ваду.
Прыйшоў, паглядзеў, зразумеў.
Зразумеў, прыйшоў, пабачыў.
Усё ўжо зразуметае,
прыйшоў, пабачыў,
ні халеры не зразумець.
Але — самасцвярджацца:
самасцверджанне нябожчыка,
рэанімацыя на ўзроўні нараджэння,
дэмакратыя могілак.

Вачэй — не трэба.
Ног — не трэба.
Высілкі — лішнія.
Лішняя галава
на рудыментарных плячах.
Цар прыроды, вянец яе,
большае, значыць, драбнее.

II

Знікненне — гаючае.
Акрыянне — самастрата.
Выспяванне — знішчэнне.
Завершанне — вар’яцтва.
Кампазіцыя многіх галоваў,
пастаўленых адна на адну
(першая спіць,
другая спіць,
трэцяя — спіць,
чацвёртая, пятая —
да бясконцасці! —
спяць)
Верхняя вартуе сон.

III

Кінеш камень —
разыходзяцца роўныя колы.
Ловіш колы —
яны зноў збягаюцца,
утвараюць падабенства
сціснутай спружыны.
Вымаеш камень —
толькі чорная дзірка.

Пераклаў з украінскай
Андрэй Вылінскі

Тон Тэлеген

Ад усяга сэрца

Святочныя апавяданні пра жывёлаў

* * *

Шэрая гусь ніколі не святкавала свайго Дня нараджэння. І нават не ведала, як гэта робіцца.

Аднаго ранку, калі ў гусі акурат быў Дзень нараджэння, сустрэла яна лебедзя. Гусь павіталася з ім і запытала, а ці не ведае ён, як святкуюцца Дні нараджэння.

Лебедзь крыху падумаў і адказаў:

— Трэба кагосьці запрасіць.

— І ўсё? — здзівілася гусь.

— І ўсё, — пацвердзіў лебедзь і паплыў далей, заглыбіўшыся ў думкі.

Шэрая гусь задуменна паглядзела яму ўслед. І адразу ж пачала рассылаць усім запрашэнні. Потым заплыла ў чарот і пачала чакаць. «А што яшчэ мне застаецца рабіць?» — думала яна.

Але хутка яна атрымала адказ:

Дарагая шэрая гусь!
Я прыйду. А які будзе торт?
Мядзведзь.

«Які будзе торт?» — задумалася гусь. Нічога такога лебедзь ёй не казаў. Сэрца гусі моцна забілася. «Значыць, павінен быць яшчэ і торт, — думала яна. — Дакладна павінен быць. І дзе я яго вазьму?»

Гусь вырашыла спытаць пра торт у паганкі, ці ў чаротніцы, ці ў крыжанкі, але нідзе нікога не знайшла. Усе сядзелі дома і рыхтаваліся да яе Дня нараджэння.

Прымяраліся капялюшыкі, запакоўваліся падарункі, развучваліся перад люстэркамі танцавальныя па.

Шэрая гусь знервавана плавала туды-сюды. «Торт, торт, дзе ўзяць торт?» — думала яна, аглядаючы возера, у якім жыла.

Раптам ёй у галаву прыйшла ідэя. Гусь паплыла да берага, з усяе моцы б'ючы хвастом па хвалях, пакуль не з'явіліся белыя пеністыя грабеньчыкі, а потым замяшала сваімі перапончатымі лапкамі водарасці і салодкі пясок са дна.

Усё возера пачало дыміцца і струменіць прыемныя пахі.

Тады гусь напісала мядзведзю маленькі лісцік:

Дарагі мядзведзь!
Будзе вадзяны торт.
Шэрая гусь.

Крыху пазней сабраліся госці — яны прыбывалі з неба, з ракі і з возера. Прыйшлі ўсе.

А наперадзе бег мядзведзь.

— А яго на ўсіх хопіць? — пракрычаў ён яшчэ здалёк.

— Хопіць! — пракрычала гусь у адказ. Яны выплыла ў цэнтр возера і шырокім жэстам абвяла ваду наўкола.

«Вось я і святкую свой Дзень нараджэння», — падумала яна і сама сабе кіўнула. А вакол ледзь заўважна плёскаў і пабліскваў у святле вечаровага сонца вадзяны торт.

* * *

Калі вавёрка яшчэ спала, вецер прынёс ёй ліст і прасунуў яго пад дзвярыма. Пачуўшы шолах паперы, вавёрка тут жа ўскочыла з ложка і ўскрыла пасланне. Гэта быў зусім маленькі шэры ліст з лёгкім саланаватым пахам.

І вось што прачытала ў ім вавёрка:

Дарагая вавёрка!

Запрашаю цябе на маё свята. Гэтае свята будзе зусім маленькае. Я не запрашаю нікога, апроч цябе. Прыходзь, калі ласка, зараз жа.

Мідыя.

Вавёрка хутка апранулася, схапіла гаршчочак з салёнымі букавымі арэшкамі і з усяе моцы пабегла на бераг. Там у бухце жыла мідыя.

Вавёрка пагрукала ў яе ракаўку.

— Ц-с-с-с! — прашаптаў хтосьці ўсярэдзіне.

— Гэта я, вавёрка, — ціха сказала вавёрка.

Мідыя прачыніла ракаўку і праз шчылінку зірнула на вавёрку.

— О! — сказала мідыя.

— Віншую! — прамовіла вавёрка. — У мяне ёсць для цябе падарунак.

— А пастаў яго сюды, — папрасіла мідыя.

Вавёрка прысела. Цёплая марская вада калыхалася вакол яе хваста, а побач пагойдвалася на хвалях мідыя.

Некаторы час яны маўчалі. Потым мідыя спытала:

— Табе ж падабаецца маё свята?

— Ага, — адказала вавёрка.

— Ведаеш, — прамовіла мідыя, — на вялікіх святах увесь час даводзіцца смяяцца.

— Угу, — пагадзілася вавёрка.

І зноў запанавала ціша.

Неўзабаве мідыя выцягнула з ракаўкі лакрычную цукерку.

— У мяне ёсць для цябе пачастунак, — сказала мідыя.

— Здорава, — узрадавалася вавёрка і засунула цукерку ў рот.

— Ведаеш, сёння ў мяне няма Дня нараджэння, — сказала мідыя яшчэ праз некалькі хвілін.

— Праўда? — здзівілася вавёрка.

— Праўда, — пацвердзіла мідыя. — Я ніколі не святкую Дзень нараджэння. Бо да яго трэба рыхтавацца.

— Ага, — пагадзілася вавёрка.

— Сёння ў мяне проста свята.

— А-а-а.

Потым надоўга запанавала цішыня. Мідыя неадрыўна глядзела на вавёрку, а вавёрка падстаўляла пыску сонечным праменьчыкам, якія адлюстроўваліся ад хваляў і гулялі ў лапту.

— Табе ўтульна? — спытала яна.

Мідыя кіўнула.

Бліжэй да вечара мідыя сказала:

— Ну, можаш ісці. Пакуль.

Яна зачыніла ракаўку і паплыла прэч.

— Вялікі дзякуй, — крыкнула ёй вавёрка, але мідыя ўжо не чула.

Задаволеная вавёрка марудна дашлёпала да берагу і пабрыла ўздоўж вады назад у лес.

* * *

У лесе, як заўсёды, надарылася вялізнае свята, і, як заўсёды, гэтае свята было найвялікшым святам усіх часоў. Яго ладзіў слон, і ўсе мусілі прыйсці туды пераапранутымі.

Вавёрка доўга думала, у каго ёй пераапрануцца, і ўрэшце вырашыла пайсці туды мурашом. Яна ведала самога мураша так добра, што лёгка магла ў яго пераапрануцца.

Калі вавёрка ўжо збіралася ўвайсці ў святочную залу, яе спыніў слон:

— Мураш, я пушчу цябе ў залу толькі тады, калі ты ў каго-небудзь пераапранешся.

— Але слон…

— Ніякіх «але»! Схадзі спачатку дадому і паклапаціся пра касцюм, у якім я цябе не пазнаю, а потым вяртайся. У нас тут, між іншага, ёсць смачныя цукровыя палачкі…

«Цукровыя палачкі, значыць», — падумала расчараваная вавёрка і пакрочыла дадому. Там яна села перад люстэркам і надоўга занурылася ў думкі. І вырашыла пераапрануцца ў асу. Яна часта сустракала асу на сваёй галінцы, разам з ёй зазірала ў кветкі і штоўразу любавалася шыкоўным асіным касцюмам у жоўта-чорную палоску. «Штосьці такое ў мяне ёсць», — падумала вавёрка. Так хутка, як толькі магла, вавёрка зрабіла прыўкрасны касцюм асы са смалы і некалькіх шкарлупінаў ад букавых арэшкаў.

Але яе зноў выправілі дадому.

— Аса, — сказаў слон, — я пушчу цябе ў залу толькі тады, калі ты ў каго-небудзь пераапранешся. Я вось нядаўна мураша таксама адправіў. А таму зрабіць для цябе выключэння не магу.

— Але…

— Мураш мне казаў тое самае! Але нічога ў яго не атрымалася! Гэта найвялікшае свята ўсіх часоў, і я не дазволю табе яго сапсаваць. Вось жа, прыйшла без касцюма! Ідзі і пераапраніся, а ў каго — няважна.

Засмучаная вавёрка зноў паплялася дадому. У яе не было ніякага жадання вяртацца на свята, да таго ж было ўжо позна, і ўсё самае смачнае даўно, мабыць, з’елі. Тут яна пачула ўдалечыні тупат лапак сараканожкі, але падумала, што гэта танчыць дажджавы чарвяк: «Каля самых сталоў, а на сталах — талеркі з тортам…» Яна прыспешыла крок, адначасова сцягваючы з сябе касцюм асы. Дома яна кінула ўбранне ў кут, абкруцілася сваім хвастом, з дапамогай смалы сваім жа вухам заляпіла вока і зноў выправілася на свята.

— Ого, — сказаў слон. — Паглядзім-паглядзім, хто гэта да нас прыйшоў!.. Неверагодна, проста неверагодна! Я не магу цябе пазнаць!

Пакуль слон вагаўся, хто б гэта мог пераапрануцца ў вавёрку — мураш ці аса, вавёрка ўжо з прыемнасцю каштавала першы кавалак арэхавага торта, а дажджавы чарвяк элегантна слізгаў па танцпляцоўцы.

* * *

На свяце насарога мядзведзь і мураш сядзелі адзін насупраць аднаго. А паміж імі стаяў торт. Мядзведзь размашыстым рухам падсунуў торт да сябе і пачаў яго есці. Праз хвілінку мураш папрасіў:

— А можна і мне кавалачак?

Мядзведзь, закінуўшы ў рот чарговы кавалак, зірнуў на мураша і паспрабаваў адказаць. Але рот у яго быў поўны, і таму ён узяў паперку і напісаў:

У мяне поўны рот торта. Што ты там сказаў?

Мураш закрычаў:

— Можна і мне кавалачак?!

Мядзведзь, не перастаючы жаваць, напісаў у адказ:

Калі ты хочаш нешта спытаць, напішы гэта на паперцы. Мае сківіцы занадта гучна трашчаць, і я амаль нічога не чую.

Мураш узяў паперку і нашкрэбаў:

Дык можна і мне кавалачак?

Мядзведзь, узяўшы яшчэ адзін велічэзны кавалак, крыху задумаўся і напісаў:

Кавалачак чаго?

Мураш зарыпеў зубамі і зноў узяўся за асадку:

Ці магу я ўрэшце атрымаць кавалачак гэтага торта?

Мядзведзь, які акурат засунуў у рот апошні кавалак, невыразна прамармытаў: «Ням-ням, смаката», дажаваў яго і крыкнуў насарогу:

— Гэй, а што гэта быў за торт?

— З салодкай травы.

— Ого, — прамармытаў мядзведзь, потым павярнуўся да мураша і здзіўлена спытаў. — А ты што, таксама хацеў паспрабаваць?

Але мураш ужо падняўся з-за стала і з панылым выглядам стаяў, апусціўшы галаву, у куце за галінкай вярбы.

Мядзведзь уздыхнуў і, крэкчучы, марудна споўз з крэсла.

* * *

На ўскрайку лесу, пад кустом ружаў, чмель адчыніў крамку. Крамка была зусім маленькая: ні табе вітрынаў, ні прылаўка. Але тавар для продажу быў — збольшага рэчы, якія амаль нікому і ніколі не былі патрэбныя: хваінкі, пушынкі, кропелькі вады, былінкі, кавалачкі букавай кары, падвялыя кветачкі скрыпню і некалькі пылінак. Калі хтосьці пытаў у чмяля, ці часта ў яго штонебудзь купляюць, ён адказваў: «Здараецца час ад часу…»

Аднойчы леапард ладзіў свята, на якое запрашаў толькі самых акуратных жывёлаў, а таму ні прусак, ні дажджавы чарвяк, ні авадзень, ні нават насарог альбо вавёрка з мурашом туды не трапілі. Затое трапілі аса, лебедзь, змяя-акулярніца, фламінга, стронга і конік.

Ужо з самага ранку конік стаяў перад люстэркам і старанна вывучаў сваё адлюстраванне: ці выглядае ён дастаткова акуратна? Ён папраўляў крыссё свайго пінжачка, захінаючы яго як мага шчыльней, адводзіў плечы крыху назад, раз-пораз чысціў вусікі і трэніраваў адпаведную выпадку ўсмешку.

— І ўсё ж, — казаў ён сабе, уяўляючы, як будзе заходзіць у дом леапарда, — і ўсё ж чагосьці мне не хапае, чагосьці такога высакароднага, такога…

Раптам ён зразумеў, чаго менавіта. Ён яшчэ раз агледзеў сябе, расчыніў шуфлядкі, перагледзеў шафы,

аблазіў усе вазы ў доме і правёў пальцам у кожным кутку. Але нідзе не было таго, што ён шукаў.

Тады ён выбег з дома і папрасіў дапамогі ў ластаўкі, якую леапард у апошнюю хвіліну таксама вырашыў запрасіць і якая цяпер прасавала свой касцюм. Але і ластаўка не змагла яму дапамагчы. Тады конік пабег да крамкі чмяля.

Запыхаўшыся, ускочыў ён у крамку.

— Мне патрэбная адна пылінка, — сказаў ён. Яго вусікі дрыжалі ад хвалявання.

— Пылінка, значыць… — задуменна прамовіў чмель. — Помніцца, дзесьці ў мяне тут ляжала адна…

Ён адвёў коніка ў кут крамкі, дзе за шыльдачкай «Не кашляць!» ляжалі пылінкі.

Конік уважліва агледзеў пылінкі і сказаў:

— Мне, безумоўна, хацелася б лягчэйшую пылінку, але што ёсць, тое ёсць, — бяру. Колькі з мяне?

— Хвілінaчку… — прамармытаў чмель. — Адзін, значыцца, капітал!

На свой вялікі жаль, конік не ведаў, колькі гэта — адзін капітал. Больш за тое, у яго ўвогуле нічога не было. «Але сёння вечарам, — падумаў ён, — я сустрэну столькі важных жывёлаў, што нехта напэўна будзе мець пры сабе пару-тройку капіталаў, адзін з якіх захоча падараваць мне».

— Заўтра ранкам я прынясу табе капітал, — паабяцаў конік чмялю.

— Цудоўна, — адказаў чмель і ад радасці праляцеў да столі і назад.

Конік забраў пылінку і пакінуў крамку.

Вечарам ён увайшоў у залу, дзе леапард ладзіў свята. Некаторы час пачакаў ля адчыненых дзвярэй, дазволіўшы сабе спачатку агледзець прысутных. Ён убачыў фламінга, які вельмі выхавана паглядаў у акно, убачыў газель, якая абмахвалася асінавым лістом, а таксама лебедзя, які занурыўся ў думкі і з усяе моцы там нырцаваў.

Леапард расшаркаўся з высакародным аленем і падышоў да коніка.

— О, конік! — сказаў ён, гасцінна працягваючы лапу. — Вітаю, вітаю!

Конік ледзь заўважна кіўнуў яму, схіліўшы галаву набок, а потым з мяккай і абаяльнай усмешкай лёгкім рухам строс з пляча пылінку.

* * *

Аднаго ранку вавёрка атрымала ліст:

Дарагая вавёрка!

Заўтра ў мяне Дзень нараджэння. Я буду адзначаць яго пісьмова. Даслаць табе майго пісьмовага торта?

Птушка-сакратар.

Вавёрка глыбока задумалася і напісала ў адказ:

Дарагая птушка-сакратар!

Абавязкова дашлі, але толькі дакладна пазнач, які ў яго смак.

Вавёрка.

Наступнага ранку вавёрка атрымала ад птушкі-сакратара ліст з дакладным апісаннем смаку торта.

Гэта быў вельмі тоўсты ліст, і ветру давялося дзьмуць з усяе моцы, каб праціснуць яго пад дзверы вавёркі.

Калі праз гадзіну вавёрка скончыла апошні аркуш, яна кіўнула і напісала птушцы-сакратару, што торт быў проста цудоўны. «Я смакавала кожнае слова, — пісала яна. — І асабліва мне спадабаліся печаныя каштаны, узятыя ў двукоссе».

Яна адправіла птушцы-сакратару падарунак — маленькі пісьмовы стол, а таксама цёплую зімовую шапку, якую сама звязала. Яна ведала, што птушка-сакратар больш за ўсё любіць пісьмовае жыццё.

Вечарам яны яшчэ станчылі вальс у лістах, але хутка ў іх зусім закруціліся галовы, таму яны адклалі асадкі.

Пакуль, вавёрка, падумала птушка-сакратар.

Пакуль, птушка-сакратар, падумала вавёрка.

* * *

Калі свята зебры было ў самым разгары, мышка паднялася, каб сказаць прамову. Жывёлы павіталі мышку такімі гучнымі апладысментамі, што вавёрка звалілася разам з крэслам. Тыя ж, хто ў гэты час спаў, прыснілі, што загрымеў гром, і хуценька пахаваліся ў бяспечных кутках сваіх сноў.

— Дарагія сябры! — пачала мышка.

Жывёлы зноў радасна павіталі мышку апладысментамі. Ніколі раней яна яшчэ не казала прамоваў. Але чамусьці (а чаму — невядома) лічылася, што прамаўляе яна надзвычай прыгожа.

Мышка папрасіла цішыні.

— Я вельмі засмучаная, — сказала яна.

І тут раптам на лясной палянцы, дзе сядзелі і ляжалі жывёлы, зрабілася вельмі ціха. Месяц ззяў з неба проста на зямлю і асвятляў устрывожаныя пыскі.

— Так, я вельмі засмучаная, — паўтарыла мышка, — бо хутка я скончу прамову. І тады ўсё, што я хацела яшчэ сказаць, застанецца нявыказаным.

— Ох, — уздыхнулі звяры. — Шкада…

— Для гэтага зусім не застанецца часу.

— А ты кажы бясконца! — закрычаў вожык.

— Бясконца — гэта колькі? — шэптам пацікавіўся чорны дрозд у голуба.

— Гэта да таго часу, пакуль будзе магчыма, — ціха адказаў голуб.

— Не, — запярэчыла мышка, — бо нават калі я буду казаць бясконца, я ўсё адно не змагу знайсці словаў, каб прамовіць усё, што я хачу прамовіць.

Хтосьці з жывёлаў апусціў галаву на талерку, хтосьці прыхінуўся да пляча свайго суседа. Ласось падплыў бліжэй да асятра, а слон прыціснуўся хобатам да лася.

— Дзякую за ўвагу, — ціха скончыла прамову мышка і, па-каралеўску махнуўшы правай лапкай, села на сваё месца.

І ўсе жывёлы пачалі з сумам думаць пра тыя прыўкрасныя рэчы, якія засталіся непрамоўленымі. З усіх бакоў чулася:

— Мышка і праўда цудоўна ўмее гаварыць!

— Якая прамова!

— Як кранальна!

— Прыгажосць!

І толькі жаўрук раптам залапатаў крыламі, узляцеў над сталом і ўскрыкнуў:

— Але ж яна нічога не сказала! Нічога!

Усе замаўчалі і паглядзелі на мышку. Але яна, спакойна грызучы кавалачак вытрыманага сыру, прамовіла:

— Я ж пра гэта і казала.

— Яна ж пра гэта і казала! — закрычалі ўсе жывёлы, злосна пазіраючы на жаўрука.

— Нічога! — працягваў крычаць жаўрук. — Нічога! Нічога! Яна не сказала зусім нічога!

Ён падымаўся ўсё вышэй і вышэй, пакуль не знік у аблоках.

— Пайду я, мабыць, дадому, — сказала вавёрка. — У мяне яшчэ справы.

— І ў мяне, — сказаў жук. — Прычым вельмі важныя.

Праз некалькі хвілінаў палянка апусцела — там засталіся толькі зебра і мышка, якая працягвала грызці сыр.

— І што ты скажаш цяпер? — асцярожна спытала зебра.

— Нічога. Я ж пра гэта і казала.

Зебра замаўчала. А мышка разабралася з вытрыманым сырам і ўзялася за тлусты, які ляжаў побач з маладым, абястлушчаным, цэльным і старым сырамі. І спакойна ела далей.

* * *

Аднаго ранку шчупак атрымаў такі ліст:

Дарагі шчупак!

Заўтра ў мяне Дзень нараджэння, але я цябе не запрашаю. Спадзяюся, гэта не вельмі кепска.

Карп.

Шчупак, прачытаўшы ліст, не мог зразумець, што яму пра гэта думаць.

Назаўтра шчупак праплываў непадалёк ад карпавага дамка. Там ён убачыў тунца, ляшча, верхаводку, ската і шмат іншых гасцей.

Убачыўшы шчупака, карп закрычаў:

— Здароў, шчупак! Ты ж атрымаў мой ліст?

— Атрымаў, — адказаў шчупак.

— Ну, тады добра, — паспрабаваў перакрычаць святочны шум карп.

На свяце карпа танчылі, елі і смяяліся, ажно булькатала навокал рачная вада.

Кожны раз, калі карп заўважаў шчупака, ён крычаў:

— Гэй, шчупак! Тут так здорава, так здорава!

— Ага, — крычаў яму ў адказ шчупак.

— Ты мабыць, лічыш, што з майго боку было кепска не запрасіць цябе? — спытаў запыханы карп крыху пазней, праслізгваючы міма разам з акунём.

Шчупак на момант задумаўся, як бы адказаць найветлівей, і прамовіў:

— Ды не…

— Нам так весела, шчупак, каб ты толькі ведаў! — ускрыкнуў карп праз некалькі гадзінаў, калі пачало змяркацца.

Госці разышліся па дамах толькі позна вечарам. Шчупак таксама вярнуўся ў сваю лукавіну, дзе жыў ля самага дна ў зарасніку чароту.

Ён не прапусціў ніводнага моманту свята.

Ноччу ён не мог заснуць. Гадзінамі ўзіраўся ён уверх, туды, дзе над цёмнай вадою высілася неба. У вадзе танчылі зоркі, а побач з імі асцярожна купаўся месяц.

Калі ўзышло сонца і ў рачной вадзе заблішчэлі яго прамяні, шчупак напісаў такі ліст:

Дарагі карп!

Сёння ў мяне Дзень нараджэння, і я запрашаю цябе аднаго.

Шчупак.

Ранкам карп прыйшоў да яго на Дзень нараджэння.

— Як гэта міла з твайго боку, шчупак! Як міла! — закрычаў ён яшчэ здалёк.

Карп уручыў шчупаку доўгае чорнае паліто на зіму, калі самы мароз, і агледзеўся. Больш нікога не было.

Потым яны залеглі адзін насупраць аднаго ў цёмнай вадзе, у зарасніку чароту.

Шчупак не падрыхтаваў ніякага пачастунку.

— На жаль, — сказаў ён, — мяне на мой Дзень нараджэння таксама не запрасілі.

— Нічога страшнага, — супакоіў яго карп.

Шчупак паведаміў, што праз хворы плаўнік ён не можа танчыць.

— Нічога страшнага, — зноў супакоіў яго карп.

Потым запанавала цішыня.

— Як ты ставішся да спеваў? — запытаўся шчупак крыху пазней.

— М-м-м… — прамармытаў карп, — як табе сказаць…

— Вось я, напрыклад, стаўлюся адмоўна, — сказаў шчупак, — проста адмоўна.

— Вось як, — прамовіў карп.

Яшчэ крыху пазней шчупак зноў запытаў:

— Табе падабаецца маё свята?

— Ну так, — адказаў карп.

— Праўда-праўда падабаецца?

— Праўда-праўда.

Шчупак паведаміў, што ён моцна ахрып, а таму чым менш ён гаворыць, тым лепей. Карп час ад часу азіраўся навокал, спадзеючыся, што раптам прыйдзе хто-небудзь яшчэ. Але ніхто не прыходзіў.

— А доўга мы яшчэ будзем святкаваць твой Дзень нараджэння? — спытаў ён, калі пачало заходзіць сонца.

— Не ведаю, — адказаў шчупак. — Аднак у любым выпадку да сярэдзіны мы яшчэ не дабраліся.

Калі зусім сцямнела, карп пачаў бачком рухацца на дно.

— Больш я не вытрымаю, — мармытаў ён.

— Але мой Дзень нараджэння яшчэ не скончыўся! — закрычаў шчупак. — Яшчэ далёка не скончыўся!

Карп захрас у глеі, брушкам уверх, фізіяноміяй уніз. «Больш я не вытрымаю, — час ад часу мармытаў ён, — больш я не вытрымаю…»

Ноччу шчупак выцягнуў урэшце карпа з глею і павёў яго дадому.

— Ну і Дзень нараджэння! — прашаптаў карп.

— І не кажы, — пагадзіўся шчупак.

Больш яны нічога не сказалі, але разышліся сябрамі.

* * *

На свой Дзень нараджэння вавёрка атрымала ад цвыркуна падарунак.

— Гэта сюрпрыз, — сказаў цвыркун.

— Здорава! — узрадавалася вавёрка. — Вялікі дзякуй.

Сюрпрыз быў запакаваны ў чырвоную паперу і абвязаны вяровачкай, замацаванай зверху банцікам. Вавёрка пачала развязваць банцік.

— Не трэба! — ускрыкнуў цвыркун.

— Але ж я хачу паглядзець… — сказала вавёрка.

— Не трэба, гэта мусіць застацца сюрпрызам, — запярэчыў цвыркун.

— А-а-а… — прамовіла вавёрка.

Яна паставіла пакунак да іншых падарункаў. Наперад выйшаў насарог, павіншаваў імянінніцу і ўручыў ёй капялюш. Потым усіх пацясніў слон і працягнуў вавёрцы бляшанку са змолатымі букавымі арэшкамі. Вавёрка з усмешкай прыняла падарункі і лапкай запрасіла гасцей сядаць за сталы, застаўленыя тортамі і печывам.

Але калі свята скончылася і ў гасцях застаўся толькі мураш, вавёрка выцягнула з кучы падарункаў сюрпрыз і агледзела яго з усіх бакоў.

— Што б там магло быць? — спытала вавёрка. — Як ты думаеш, мураш?

— Мабыць, я ведаю, што там, — сказаў мураш. — Але калі я скажу, гэта ўжо не будзе сюрпрызам.

— Не, не будзе, — пагадзілася вавёрка.

Яна ўздыхнула, паклала сюрпрыз у шафу і паспрабавала адразу ж пра яго забыць. Аднак вавёрка проста не магла не пазіраць на яго кожныя некалькі хвілін. «Ах, — думала яна, — якая ж я цікаўная!»

Аднойчы да яе зазірнуў цвыркун, і яна спытала, калі можна будзе распакаваць сюрпрыз.

— Ніколі, — адказаў цвыркун.

Часам вавёрцы здавалася, што сюрпрыз пачынае ззяць, а шчылінка на яго баку — пыхаць агнём, часам снілася, як з пакунка высоўваюцца ногі і рукі, як чуецца шэпт: «Памажыце, памажыце…» — і як рукі гэтыя самі развязваюць банцік. Тады яна страшэнна палохалася і вельмі своечасова прачыналася.

Урэшце цікаўнасць вырасла настолькі, што вавёрка не ведала, куды падзецца. Яна выцягнула сюрпрыз з шафы і пабегла ў лес. На беразе ракі яна сустрэла чаплю.

— Вось, калі ласка… — сказала вавёрка. — Гэта табе, чапля!

— Але ж у мяне сёння няма Дня нараджэння! — усклікнула чапля.

— Гэта сюрпрыз… — працягвала вавёрка. — Ну калі ласка…

— Ого, — сказала чапля і нерашуча ўзяла пакунак.

Вавёрка штосілы пабегла прэч і спынілася толькі каля вярбы, каб паглядзець, што будзе рабіць чапля.

— Хутчэй жа, хутчэй, — прамармытала чапля. Яна адкашлялася і пачала разблытваць дзюбай вяровачку. Рывок — і вось вяровачка з абгортачнай паперай ужо ляжаць на зямлі.

— Гэта крэсла, — прамармытала чапля.

Яна прыпадняла лапкай цяжкое дубовае крэсла і са здзіўленнем паставіла яго на зямлю.

— Ну і што мне з ім рабіць? — прамармытала яна.

Чапля не магла згадаць, каб хоць раз у жыцці ёй давялося куды-небудзь прысесці. І цяпер не хацелася.

Вавёрка вялікімі вачыма сачыла за тым, як чапля кінула крэсла ў раку, у зараснік чароту.

— Можа табе, жабка, спатрэбіцца, — крыкнула чапля. — Гэта сюрпрыз!

Праз некалькі хвілін з вады пачулася задаволенае кумканне. Бо жабка любіла сядзець і ўжо даўно не бачыла такога добрага крэсла.

Вавёрка марудна пайшла дадому. «У любым выпадку, — змрочна сказала яна, — я магу хаця б уздыхнуць з палёгкай».

***

Авадзень святкаваў свой маленькі змрочны Дзень нараджэння. Прыйшла толькі вавёрка.

— Давай сюды, — закрычаў авадзень, як толькі вавёрка ўвайшла да яго, і тут жа вырваў з яе лапак падарунак. — Што гэта?

— Ну, гэта… — пачала вавёрка.

— Так-так-так! — перарваў яе авадзень і замест таго, каб распакаваць падарунак, разарваў яго на кавалачкі і выкінуў у акно. Потым насмешліва дадаў. — Значыцца, падарунак.

Вавёрка ўсё яшчэ стаяла на парозе, працягваючы лапку, каб павіншаваць авадня.

— Адкрый рот! — сказаў ёй авадзень.

Вавёрка адкрыла рот, і авадзень увапхнуў туды кавалак торта. Гэта быў вельмі злосны торт, які авадзень спёк некалькі гадоў таму, каб раз і назаўсёды разабрацца з тортамі.

— А ну глытай! — закрычаў ён.

Вавёрка адным махам праглынула кавалак торта і сама сабе заўважыла, што непрыемнасці часам здараюцца: напрыклад, град падае, альбо хвост баліць, альбо ўвогуле без дай прычыны робіцца сумна. Яна змахнула з вуснаў горкія крошкі.

Авадзень схапіў вавёрку, укусіў яе, сагнуў напалам, падкінуў уверх, потым злавіў і шпурнуў у кут.

— Гэта мы танчылі, — патлумачыў ён. — Святкавалі Дзень нараджэння.

Потым адкрыў рот і прамовіў:

— Грвгр грвгр грвгр! Снвгр снвгр снвгр! Схрмфст схрмфст схрмфст! Тшмклфст тшмклфст тшмклфст і гэтак далей!

Потым кашлянуў і сказаў:

— Гэта мая святочная песня.

Вавёрка асцярожна паднялася. На ейным лобе выскачыў вялізны гузак.

Авадзень схапіў яе за талію, расчыніў лапкай дзверы і выкінуў вонкі.

— Прэч адсюль! — крыкнуў ён і зачыніў дзверы.

* * *

Дарагія звяры!

Можа, хтосьці святкуе сёння Дзень нараджэння?

Калі ніхто, то можа, хтосьці жадае адсвяткаваць яго загадзя?

Калі зноў жа ніхто, можа, нехта хоча адсвяткаваць штосьці яшчэ і запрасіць мяне на торт і печыва?

Калі ўсё яшчэ ніхто, можа, хтосьці мае ахвоту проста спячы торт (пажадана з мёдам і вяршкамі, а яшчэ

з салодкім жэле і плаўленым цукрам) і паклікаць мяне дапамагчы гэты торт з’есці?

Калі ніхто не хоча, то што тады?

Можа, ведаеце, што можна разбурыць? Хачу штонебудзь разбурыць.

Дапамажыце мне.

Мядзведзь.

І тады ва ўсіх раптам надарыўся Дзень нараджэння, альбо яны вырашылі адсвяткаваць яго загадзя, ці адзначыць штосьці яшчэ, ці проста так спячы торт. Мядзведзь хадзіў ад дома да дома, пакуль ужо нічога не магло ў яго змясціцца. Сапучы і крэкчучы, ён лёг пад вярбой і ў святле вечаровага сонца марудна занурыўся ў глыбокі сон.

* * *

Ібіс святкаваў свой Дзень нараджэння так, як не святкаваў ніколі раней, але чаму — ніхто не ведаў. Мёду, дубовага соку і арэхавага напою было нашмат больш, чым на звычайным Дні нараджэння. Цёплым вечарам ібіс сядзеў за сталом на лясной палянцы ў пяшчотным святле ветаха на самым пачэсным месцы і сам падкладаў і падліваў гасцям усё новае і новае смакоцце, кожны раз выдаючы штосьці накшталт «Ах!», ці «О!», ці «Хм».

Усе сядзелі з кім хацелі, і ўсё было проста цудоўна.

Калі кожны атрымаў у два разы больш ежы, чым мог з’есці, ібіс пастукаў па сваёй талерцы.

— Дарагія сябры, — пачаў ён.

Жаванне і сёрбанне тут жа сціхла.

— Сёння нас чакае незвычайны спектакль, — прадоўжыў ён, — спектакль без словаў. Жук будзе танчыць з мурашом.

— Але ж гэта ніякі не спектакль! — закрычаў са сваёй балеі лешч.

— Яны будуць не проста танчыць, — сказаў ібіс. — Яны крануць нас.

— Крануць? — перапытала жабка. — Гэта як — падыдуць і паляпаюць па плячы? Ха-ха-ха!

Але ніхто не засмяяўся, і жабка прысаромлена замаўчала.

Тады святляк, які стаяў ля стала, пагас, і на ўзвышэнні пад дубам, асветленым светлякамі, што звісалі з галінкі, жук і мураш раптам пачалі свой танец. Святла было больш, чым звычайна. Жук быў апрануты ў чорнае, мураш жа абсыпаўся чымсьці белым, і цяпер гэтыя белыя кропачкі мігцелі ў светляковым ззянні.

— Ох… — толькі з змаглі прамовіць госці.

Потым запанавала цішыня, і на суседнім кусце заспяваў салавей. Жук паклаў лапку на талію мурашу, і яны паплылі па ўзвышэнні.

Яшчэ ніколі дзве істоты не танчылі такога прыўкраснага танцу і яшчэ ніколі на вачах гледачоў не блішчэла столькі слёз адначасова.

Больш за ўсіх танец крануў вавёрку, бо час ад часу мураш цішком на яе паглядаў. Тады вавёрка думала пра падарожжа, якое яны збіраліся здзейсніць, і пра тое, як гэта было б цудоўна, і не магла зразумець, чаму па яе шчаках цякуць слёзы.

Гэтыя двое, яны танчылі вельмі доўга. І калі ўрэшце салавей узяў апошнюю ноту, на палянцы запанавала цішыня.

Ніхто не варухнуўся, нічога не сказаў і не запляскаў, пакуль ібіс не прашаптаў:

— Кранулі?

Усе кіўнулі, нават жабка, якую танец крануў так, што яна ажно пабялела, і лешч, які плаваў ва ўласных слязах.

Вочы жука заблішчэлі, мураш кіўнуў і неяк дзіўна выцягнуў вусны трубачкай.

Ібіс паставіў на стол торт, які быў такім неверагодным, што яго цяжка было ўявіць, але ніхто нават не паспрабаваў.

— Як шкада! — усклікнуў мядзведзь.

Але ўсе астатнія госці ўсклікнулі «Ого!» і вырашылі ніколі не забываць гэты Дзень нараджэння ібіса.

* * *

— Гэты мёд проста цудоўны! — сказаў мураш.

— Гэты мёд — проста брыдота нейкая! — сказаў чмель.

Яны сядзелі за доўгім сталом сярод іншых жывёлаў. Святкаваўся чыйсьці Дзень нараджэння, хтосьці ўжо сказаў прамову, і цяпер яны ўрэшце ўзяліся за ежу.

Мураш пакаштаваў яшчэ кропельку мёду і сказаў:

— Ты меў рацыю: гэты мёд — нейкая брыдота.

Чмель таксама пакаштаваў кропельку і сказаў:

— Не, гэта ты меў рацыю. Мёд — цудоўны.

— Глупства нейкае, — запярэчыў мураш. — І зусім я не меў рацыі. Гэта ты яе меў.

— Няпраўда! — усклікнуў чмель. — Ты меў рацыю. А я абсалютна, проста-такі цалкам і канчаткова яе не меў.

— Табе здаецца, — сказаў мураш. — Не дачакаешся — рацыю меў ты!

Тут чмель узляцеў, пнуў мураша і закрычаў:

— Гэта ты меў рацыю! Вось!

Мураш няўклюдна ўстаў і схапіў чмяля за крыло. Чмель пацягнуў мураша за вусік, а мураш схапіў чмяля за талію і з усяе моцы ўшчыкнуў.

— Аяй! — закрычалі абодва. — Але ты ўсё ж меў рацыю!

Чмель учапіўся за кончык абруса. Мядзведзь, карп, дрозд і іншыя госці толькі і паспелі заўважыць, як па стале папаўзлі стравы і праз імгненне зваліліся на зямлю.

Мураш перавёў дыханне і хрыпла, з перапынкамі, закрычаў:

— Я… не меў… рацыі…

— Я таксама не меў, — дзіка прагудзеў чмель і, моцна напружыўшыся, запхнуў мураша пад стол.

— Цудоўнае свята… — прабурчаў мядзведзь — адзіны, хто паспеў уратаваць са стала сваю лыжку. Карп тым часам расчаравана разглядаў пустую ваду.

А мураш з чмялём працягвалі біцца пад сталом. Ніхто не хацеў прызнаваць сваю рацыю, нягледзячы на

колькасць параненых ног і слупы пылу, выбітага імі са спінаў адзін аднаго.

Астатнія звяры, змрочныя і галодныя, пачалі разыходзіцца па дамах. На зямлі паўсюль валяліся рэшткі найсмачнейшых пачастункаў, і ніхто больш не помніў, хто і што сёння святкаваў.

Позняй ноччу змучаныя мураш і чмель ляжалі побач на зямлі. Сабраўшы апошнія сілы, чмель агарнуў мураша сваім крылом.

— Замерзнеш яшчэ… — сказаў ён.

— Ды не, мне зусім цёпла, — запярэчыў мураш і пачырванеў.

— Ты маеш рацыю, — адказаў чмель, але крыла не прыбраў.

Мураш больш нічога не сказаў, а толькі абняў чмяля адзінай не параненай лапкай. Пасля дачакаўся, пакуль чмель засне, і тады, дрыжучы ад холаду, прашаптаў:

— Ты таксама.

* * *

І вось усе зноў сабраліся на банкеце. Яны не ведалі, што святкуюць, затое добра ведалі, што ядуць. Абапершыся на локці, вавёрка прысёрбвала густы сок з букавых арэшкаў праз чарацінку, зрэзаную на беразе ракі. Побач з вавёркай сядзеў мураш, які трымаў у лапках велізарны кавалак цукру, які ён смактаў, а часам нават грыз, пасля чаго мармытаў: «М-м-м…», — але здавалася, што гэта ён бурчыць.

Трошкі далей сядзеў алень. Перад ім на талерцы ляжалі лісты падбелу, парэзаныя з дапамогай нажа і відэльца на маленькія кавалачкі, якія алень адзін за адным запіхваў у рот. Такі стан рэчаў аленя відавочна задавальняў. Насупраць яго сядзела пчала з кубкам, зробленым з ясноткі. Пчала нікога не слухала і ні на кога не звяртала ўвагі, а толькі піла найсаладзейшы мёд.

— Пчала, пчала, гэй, пчала! — крычаў часам дзік, што сядзеў побач з ёй, але пчала не звяртала на гэта ўвагі. На талерцы дзіка ляжала каша, а калі яна скончылася, яму далі вядро кіслага малака з пакрышаным туды хлебам. Побач з дзіком сядзела тля, якая прынесла з сабой свой пачастунак, далей штосьці дзяўбла варона, упрыгожаная чорнай бліскучай істужкай, яшчэ далей акунь лянiва плёскаўся ў балеі, дзе плавалі салодкія водарасці, якія ён час ад часу пачынаў жаваць. Зрэдку акунь штосьці нашэптваў на вуха жырафе, якая на хвіліначку адрывалася ад дэсерту з ружовых ружаў і дзядоўніку і прыязна ківала галавой.

Далей за сталом сядзеў слон, які расклаў на яловай талерцы вялікія кавалкі дрэўнай кары па алфавіце: там была кара бука, бярозы, вяза, вярбы, дуба, каштана, ліпы і сасны. Далей сядзела разгубленая гіена з пустой талеркай і калі-нікалі хіхікала. Камар засунуў нос у кубак, змесціва якога яму відавочна падабалася. На самым пачэсным месцы сядзеў жук, які выцягваў са скрынкі кавалачкі чорнай стравы, і жабка з рапухай, якія першы раз апынуліся побач, а таму пілі за здароўе адна адной і дамаўляліся сустракацца часцей.

Неба над лесам было блакітнае, а сонца тысячакроць люстравалася ў бліскучых шклянках, якія падымалі бясконцыя шэрагі гасцей. Калі кагосьці цягнула на прамову, ён абмяжоўваўся адным словам. «Сябры!» — сказаў голуб. Госці пляснулі ў далоні і працягнулі есці.

— Мы! — сказала аса.

— Ого! — сказаў насарог.

Калі б хтосьці пачаў гаварыць даўжэй, многія стравы астылі б, і гэта было б кепска. Бо любое свята існуе для таго, каб добра наесціся, ну і, магчыма, яшчэ для чагосьці менш важнага — але чаго менавіта, ніхто дакладна не ведаў.

Калі надышоў вечар, светлякі запалілі свае агеньчыкі. Леапарду дазволілі зыркаць над сталом вачыма. Дрэвы і вецер паклапаціліся пра музыку.

Калі паднялося сонца, жывёлы яшчэ не разышліся, але большасць ужо драмала. Праз некаторы час не спаў толькі мураш, які ўсё яшчэ смактаў свой велізарны кавалак цукру. Цёплыя сонечныя прамяні растапілі апошняе марожанае ў кубку маржа.

* * *

На свята цвыркуна ўсе мусілі прыйсці ў зялёных пінжачках і барвовых капелюшах. Планавалася, што дрозд выканае адну са сваіх песняў. Ён доўга трэніраваўся, але, апынуўшыся перад гэтым стракатым зялёна-барвовым натоўпам, адчуў, як моцна забілася яго сэрца.

Цвыркун кіўнуў, і дрозд пачаў песню.

Ён узяў першую ноту, але адразу ж замоўк, бо нота была не тая. Тады ён узяў іншую ноту, потым яшчэ і яшчэ, але кожны раз штосьці было не так.

— Я не магу знайсці правільнай ноты, — сумна сказаў урэшце дрозд. Жывёлы, што дагэтуль сядзелі стаіўшы дыханне, тут жа пачалі гэта абмяркоўваць:

— Нота кудысьці знікла.

— Хто-хто знік?

— А чаму ён не шукае яе за спінай?

— Можа, ён проста забыў яе дома?

— А чаму гэта ён не ў барвовым капелюшы?

Пытанні, пытанні — і ніякіх адказаў. Вавёрка з мурашом (яны акурат сядзелі побач) пахіталі галовамі.

— Яна не магла так проста знікнуць, — сказаў мураш.

— А гэта была выпадкова не нота «соль»? — спытала вавёрка.

— Не, — адказаў дрозд.

Тады слон спытаў, ці не была гэта нота «цукар», конік прыцягнуў скрынку, поўную нотаў, а жаўрук нават праспяваў цэлую песню.

— Ці не было гэтай ноты ў маёй песні? — скончыўшы спяваць, спытаў ён.

— Не, — адказаў дрозд.

Першую ноту яго песні ўсё яшчэ не знайшлі. А без песні дразда свята цвыркуна працягвацца не магло. Урэшце цвыркун папрасіў усіх разыходзіцца па дамах. «На жаль», — дадаў ён з уздыхам.

Галодныя звяры, шоргаючы лапамі і буркочучы, пайшлі па дамах. Застаўся толькі дрозд, бо праз слёзы на вачах ён ніяк не мог знайсці яшчэ і правільную дарогу дадому. Цвыркун паляпаў яго па плячы і сказаў:

— Не перайся, дрозд. Такое часам здараецца.

Схаладнела, і цвыркун пайшоў спаць. Дрозд ад холаду скурчыўся на галінцы і дазволіў думкам ляцець куды ім заманецца.

Бліжэй да ранку ён урэшце знайшоў першую ноту сваёй песні. Гэта было так, нібыта ён пачаў падаць з неба. Дрозд неадкладна заспяваў, і ягоная песня была прыгажэйшай і цяплейшай за любую іншую песню ў свеце.

Але пачуў яго толькі святляк, які часта ўставаў начамі, каб пры ўласным святле крышачку падумаць. І гэтая песня так яго кранула, што ў яго на вачах з’явіліся слёзы і хутка пагасілі ягонае святло.

І таму ён адразу ж пайшоў спаць. І не было ўжо нікога, хто мог бы пачуць шчаслівага, захопленага дразда на цёмнай галінцы.

* * *

Камару хацелася адсвяткаваць Дзень нараджэння на хуткую руку. «Самы кароткі Дзень нараджэння, які толькі існуе», — падумаў ён. Адным махам — і ўсё.

Таксама яму хацелася атрымаць самы маленькі падарунак. Напрыклад, адну цукрынку. А яшчэ лепей — кавалачак цукрынкі. І нават кавалачак кавалачка цукрынкі. «Ага, не больш», — падумаў камар.

За ружовым кустом ён адшукаў самы цёмны куток, дзе і вырашыў святкаваць Дзень нараджэння. Потым спёк такі маленькі торт, што даводзілася добра так пры-

глядацца, каб яго ўбачыць. Але потым камар выпадкова здзьмухнуў гэты торт са стала. І не змог знайсці — такі ён быў маленькі.

Нарэшце надышоў ранак.

«Вось у мяне і Дзень нараджэння», — падумаў камар.

Але пакуль ён разважаў, каго б запрасіць (бо яго палохала думка пра любых гасцей, нават пра святляка ці страказу), Дзень нараджэння ўзяў і скончыўся.

«Нічога я, значыць, не адсвяткаваў, — падумаў камар. — Карацей ужо немагчыма».

Ён кіўнуў і задаволена зазвінеў.

І ўсё ж камар вырашыў у наступным годзе святкаваць Дзень нараджэння крыху даўжэй. «Свята мусіць быць кароткім, але не настолькі», — падумаў ён. Тады ён спячэ торт і прывяжа яго да стала нітачкай, а яшчэ папросіць, каб яму падарылі дзве цукрынкі, ці нават сто, ці нават цэлую горку. Эх, чаго гэта ён сёння нікога не запрасіў?

Ад хвалявання крылы камара пачырванелі, і ён на ўсёй хуткасці ўляцеў у ружовы куст. Прайшло ўжо некалькі хвілінаў ягонага новага года.

* * *

Набліжаўся Дзень нараджэння цвыркуна, і яму вельмі хацелася, каб усе прыйшлі на ягонае свята. Усе, апроч мядзведзя.

І тады ён напісаў мядзведзю ліст:

Дарагі мядзведзь!
Я не хачу, каб ты прыходзіў на мой Дзень нараджэння.
Ты праглынаеш увесь пачастунак.
Ты ўсё разліваеш.
Падчас танцу ты наступаеш усім на ногі.
Ты дорыш падарункі, ад якіх няма ніякае карысці.
Ты спяваеш фальшыва і занадта гучна.
Ты заўсёды гаворыш, што ўсё цудоўна, нават калі яшчэ не ведаеш, ці напраўду ўсё цудоўна.

Ты адціскаеш усіх убок, каб далезці да торта першым, і калі не бачыш на стале мядовага торта, то адразу крычыш: «Гэй, а чаму няма мядовага торта?!»

Калі пачастунак ужо скончыўся, ты дзесяць разоў перапытваеш, ці праўда ён зусім-зусім скончыўся.

І калі ён скончыўся зусім-зусім, ты перапытваеш, а чаму гэта няма яшчэ чаго-небудзь.

Ты завальваешся спаць, калі хтосьці кажа прамову.

Як толькі ты завальваешся спаць, то адразу падаеш з крэсла і пачынаеш задаваць храпака.

Калі ўсе ўжо разыходзяцца па дамах, ты ўсё яшчэ валяешся на зямлі і даеш храпака, а як толькі прачынаешся, адразу ідзеш шукаць рэшткі пачастунку.

Ты… ну ды ладна.

Усё адно прыходзь.

Напраўду здорава, калі ты прыходзіш.

А ў мяне заўтра Дзень нараджэння.

Я буду вельмі рады, калі ты прыйдзеш.

Дык да заўтра?

Цвыркун.

* * *

Аднаго вечару ў дзверы вавёркі хтосьці пастукаў. Вавёрка адчыніла.

На парозе ў доўгім чырвоным паліто стаяў амар і трымаў у клюшні сумку.

— Вы тут жывяце? — спытаў ён.

— Ну так, — адказала вавёрка.

— Дазвольце, калі ласка, адсвяткаваць тут мой Дзень нараджэння, — папрасіў амар. — Бо я цяпер падарожнічаю і не магу адсвяткаваць у іншым месцы.

— Ого! — здзівілася вавёрка. — Ну, тады святкуйце.

Амар зняў паліто — на ім быў аранжавы касцюм з белымі ўстаўкамі. Потым крышачку адсунуў крэсла і сеў за стол, паставіўшы побач сумку і мармычучы

сабе пад нос: «А я ўжо сябе павіншаваў? Не? Ну, тады віншую». Потым агледзеўся.

Вавёрка адкашлялася і спытала:

— А як вы збіраецеся святкаваць свой Дзень нараджэння?

— Гэта мой клопат, — сказаў амар. Паставіўшы локці на стол, ён зірнуў на вавёрку і дадаў: — Заставайцеся там, дзе цяпер стаіце.

Вавёрка засталася стаяць ля парога.

— І лепш за ўсё, калі вы будзеце маўчаць, — дадаў амар.

Ён дастаў са свае сумкі пакунак, паклаў яго на стол і з цікаўнасцю агледзеў. «Што б гэта магло быць?» — прамармытаў ён і падняў бровы. Потым усміхнуўся і дадаў: «А ты раскрый яго». І ён раскрыў пакунак. Там ляжаў ярка-чырвоны гальштук.

Амар задаволена кіўнуў і павязаў яго на шыю.

— Вялікі дзякуй, амар, — сказаў амар. — Мне было надзвычай прыемна. Пасуе, праўда? Так-так, вельмі пасуе.

Потым ён дастаў з сумкі маленькі блакітны торт, адрэзаў ад яго некалькі кавалкаў і схаваў рэшту ў сумцы.

— Цудоўна, — прамармытаў амар і з асалодай уцягнуў у рот некалькі крошак. Потым адкінуўся на крэсле, заплюшчыў вочы і на некаторы час застыў у такой позе. Потым прамармытаў: «Гэта было проста здорава», — і расплюшчыў вочы.

Вавёрка ўсё яшчэ стаяла ля дзвярэй і маўчала.

— Ну вось, — сказаў амар.

Ён падняўся з крэсла і падышоў да акна. Месяц ужо амаль выкаціўся з-за дрэваў, і непадалёк ад вавёрчынага бука акурат у гэты момант слон выпадкова зваліўся з дуба.

— А-а-а! — пракрычаў здзіўлены слон, махаючы вушамі і хобатам. А потым гучна пляснуўся на зямлю.

— А ў цябе адсюль прыгожы від, — зазначыў амар.

Але вавёрка прамаўчала, думаючы, што амар усё яшчэ хоча цішыні.

Амар зноў надзеў паліто і прайшоў міма вавёркі, выходзячы з дома.

— Цяпер я магу падарожнічаць далей, — сказаў ён. — Пасталелы і задаволены. Будзьце здаровыя!

І ён саслізнуў уніз па букавым камлі, а потым, не азіраючыся, знік у кустоўі.

* * *

Аднойчы цвыркун адчыніў краму, дзе прадаваліся спісы пажаданых падарункаў, бо жывёлы звычайна не ведалі, што менавіта яны хочуць атрымаць на Дзень нараджэння.

Цвыркун сядзеў у крэсле за прылаўкам і, нецярпліва кусаючы локці, чакаў першага пакупніка.

Ім стаў насарог, які планаваў на наступным тыдні адсвяткаваць Дзень нараджэння і не ведаў, якія падарункі хоча атрымаць.

— Ага! — усклікнуў цвыркун.

Ён дастаў аркуш і напісаў:

Спіс пажаданых падарункаў для насарога

Потым цвыркун выйшаў з-за прылаўка, некалькі разоў абышоў насарога, прамармытаў сабе штосьці пад нос, прыпадняў адно насарогава вуха, паглядзеў, ці няма за ім чаго, і зноў пакінуў яго ў спакоі.

Пасля занатаваў у спісе:

Травяны торт

— Травяны торт? — перапытаў насарог.

— Ён-ён, — адказаў цвыркун. — Яго ты атрымаеш ад мяне. Торт з жорсткай травы. З казяльцамі і салодкай канюшынай.

— Някепска, — сказаў насарог. — І яшчэ, калі ласка, з парачкай кветак дзядоўніку.

Тут цвыркун зажмурыўся, глыбока і надоўга задумаўся, потым кашлянуў і пад травяным тортам напісаў:

Усё астатняе

— А гэта што такое? — спытаў насарог.

— А ты што, не ведаеш? — здзівіўся цвыркун.

— Не-а, — сказаў насарог.

— Ну-у-у-у… — пачаў цвыркун. — Гэта значыць, што спіс гатовы. Але ты ж не павінен ведаць, што там. І таму я называю гэта «ўсё астатняе».

Ён радасна паскакаў уверх-уніз так, што яго пінжачок затрапятаў.

А насарог узяў спіс пажаданых падарункаў і пайшоў паказваць яго іншым. Праўда, травяны торт быў там ужо выкраслены — яго паабяцаў прынесці цвыркун.

І праз тыдзень, у свой Дзень нараджэння, ён атрымаў ад цвыркуна травяны торт з дзядоўнікам, а ад іншых жывёлаў — усё астатняе, чым застаўся цалкам задаволены.

* * *

Надышоў чарговы Дзень нараджэння мядзведзя, і ён зладзіў вялікае свята. Ягоны мінулы Дзень нараджэння адзначаўся ўсяго тыдзень таму, але ён не лічыўся. Сёння, менавіта сёння быў ягоны сапраўдны Дзень нараджэння. Тым больш што сябры не мелі нічога супраць таго, каб Дні нараджэння мядзведзя здараліся так часта.

Свята хутка набірала абароты. Варона з салоўкам паклапаціліся пра музыку, і вось на танцпляц выйшлі першыя танцоры: конік у сваім самым новым пінжачку і слон, які з гэтай нагоды добра памыўся і цяпер цудоўна глядзеўся ў сваёй бліскучай шэрай скуры. Яны пратанчылі з аднаго кута танцпляца ў другі, наступаючы адзін аднаму на ногі, часам падаючы на стол перад тым

ці іншым госцем праз нечаканае паскарэнне мелодыі, а часам коцячыся па зямлі, калі музыка патрабавала грацыёзных паваротаў. Тым не менш, госці бурна пляскалі ім у далоні.

На просьбу мядзведзя пчала прагудзела сумную песню пра асу, якая залезла ў кветку, і згубілася там, і знайшлася толькі праз некалькі дзён, змучаная і пакрытая слоем пылку, і з таго часу больш ніколі не насмельвалася выпраўляцца па мёд. Падчас песні расчулены мядзведзь некалькі разоў уставаў і пачынаў пляскаць у далоні. Урэшце ён даў волю слязам і пралапатаў: «Дзякуй табе, пчала, дзякуй вялікі…»

Потым надышла чарга жырафы: яна здабыла дзесьці пару хадуляў і цяпер хацела паказаць сваё ўменне на іх хадзіць. Гэта была цудоўная карціна: разгубленая жырафа, якая прахаджваецца на хадулях. Калі б яна залезла крышачку вышэй, то абавязкова захрасла б галавой у даху, зусім не разлічаным на жывёлаў з хадулямі. І тады мурашу з дзятлам давялося б умяшацца і вызваліць яе.

Усе, абсалютна ўсе ад душы весяліліся, зноў і зноў віншавалі мядзведзя і зычылі яму найхутчэйшых новых Дзён нараджэння.

На канапе сядзела вавёрка і кавалак за кавалкам ела торт, ад чаго жывот яе ўсё больш і больш рос, а сама яна паступова спаўзала на спіну. Урэшце жывот зрабіўся такім велічэзным, што з-за яго нічога не было бачна. Жывёлы з павагай стоўпіліся вакол вавёркі, якая ўсё яшчэ ела, але і стаўшы на дыбачкі, і нават на крэсла, ніхто не мог ахапіць яе неверагодны жывот адным позіркам. Яны добра чулі, як вавёрка з чвяканнем паядае торт, але маглі толькі здагадвацца, што там напраўду адбываецца, ці бачыць яна далей за свой жывот і як туды яшчэ штосьці змяшчаецца.

Пераклад з нідэрландскай Ганны Янкуты

Александр Филиппенко

Чурка

сказка

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ. ГЕМИЛЬ

В наших краях до сих пор принято фотографироваться с покойным. Я узнал об этом обычае, когда умерла моя бабушка. В тот вечер, разбирая альбом, мама показала мне много фотографий. Ее покойные отец, сестра, брат. Все они умерли в один год, поэтому мама на фотографиях выглядела одинаково, менялись только взрослые. Теперь, когда я пересматриваю эти фотографии, создается впечатление будто их сделали в один день. Четырехлетняя девочка на похоронах своего отца. Четырехлетняя девочка на похоронах сестры. Четырехлетняя девочка на похоронах брата. Много лет назад эта традиция показалась мне странной и даже страшной. Теперь я отношусь к ней иначе. Однажды я покажу своим детям их бабушку, они — мне хочется в это верить — покажут меня своим правнукам. Я знаю то, что традиции не стоит нарушать. Если когда-то кто-то придумал фотографироваться на похоронах — значит на то были причины, значит в этом есть смысл.

На этот раз умерла тетя Гердания. Мама моего лучшего друга. Это он у изголовья. Правой рукой он прижимает к себе младшую сестру. Девочка пытается что-то шепнуть, но он осекает ее. Мне кажется он слишком строг с ней. С другой стороны, сейчас не время шутить. Я его понимаю. Даже не знаю, как бы я себя повел на похо-

ронах собственной матери. Я никогда не терял близких. Я не могу понять, что значит, когда человека не становится навсегда. Мне кажется никто не может этого понять — к этому можно только привыкнуть.

Так или иначе, все готовы, и я делаю первый снимок. И еще. «Эрдуг, поправь галстук!»

После похорон люди собираются за столом. По крайней мере в нашем селенье происходит именно так. Так принято. Я понимаю, что некоторые традиции смешались, но не вижу в этом ничего плохого. Это даже хорошо. Я считаю, что это для всех хорошо.

Блюда скромны. Если быть честным — стол беден, но все понимают, что сейчас не лучшие времена. Не время выбирать кушанья. Что есть — то есть.

Старые мудрые люди едят молча. Дети постоянно чего-нибудь просят. Арсо, младшая сестра Эрдуга, спрашивает, когда придет мама. Прошло слишком мало времени — девочка не скоро привыкнет к тому, что мамы не стало. Сегодня вечером маленькая Арсо будет хвастаться перед сверстниками тем, что ее мать умерла.

Когда гости расходятся, дети собираются во дворе. Став в центре круга, маленькая Арсо объявляет, что ее маму забрал Господь. Сегодня вечером она будет вожаком. В селенье, где дети играют сухими виноградными ветками, смерть близкого человека — игрушка, способная повести за собой весь двор.

Эрдуг скорбит… и все же хорошо, что его мать умерла. Я хочу сказать хорошо, что она умерла теперь. Тетушка Гердания давно болела. Неизвестно сколько все это могло тянуться — завтра же мы должны уезжать. Было бы совсем плохо, если бы тетушка Гердания умерла через несколько недель. Как бы мы вернулись? Все это большие деньги! К счастью, все случилось вовремя. Господь мудр. Мать Эрдуга погребена, и мы собираемся в путь.

Завтра уходит караван. Единственный шанс заработать. Арсо отдадут на воспитание родственникам. Если все будет хорошо, через несколько месяцев Эрдуг заберет ее. Брат старосты нашего селенья уже несколько лет работает на стройках. Теперь он зовет и нас. Он говорит, что там часто обманывают, но в то же время обещает хорошие деньги. Большие, очень большие деньги. Гораздо больше, чем здесь.

Ночью я совсем не сплю. Глаза привыкли к темноте, и я различаю все предметы в комнате. Кажется, даже лица на фотографиях. Похоже на то, что мои предки знают, чем все закончится. Им проще — облака придают мудрости. В комнате совсем тихо. Говорят: в больших городах люди часто мешают друг другу спать. Здесь в это сложно поверить. Шумит только ночь. Я слышу, как за окном капли падают в канистру с водой. Но это даже не дождь — это время. Его совсем не осталось. Через несколько часов я покину родной дом. Я никогда никуда не уезжал отсюда. Наверное мне должно быть немного страшно, но ожидание первого в жизни путешествия завораживает меня.

Мама и папа не спят. Я слышу — им тяжело. Маме тревожно и, чтобы хоть как-то успокоить ее, мы садимся на крыльце. Я, мама и отец. Мы давно так не делали. Мама уверена, что мой паспорт должен остаться дома:

— Зачем он ему там?

— Ты вообще понимаешь, что говоришь? Как он поедет без паспорта?

— Мы вообще-то одна страна! Он ведь не носит его здесь? Сынок, скажи, когда ты последний раз брал в руки паспорт?

— Мама!

— Зачем он ему? Если мы одна страна, то какая разница насколько он отошел от дома: на сто метров или на тысячу километров?

— Разница очень даже есть, — теряясь, отвечает отец.

Над нами звездное небо и тысячи бед, освещающих наш путь. Мама плачет. В воздухе влажно. Закурив, отец обещает, что все будет хорошо. На этот счет у него нет никаких сомнений. Я почесываю за ухом любимую собаку. Хочется верить, что папа прав. Важно знать, что все будет так, как он говорит: через год я вернусь, будет ясно, и наступит весна, расцветут все сады, я расцелую маму и подарю ей цветы — папа любит говорить в рифму. Выслушав его, мама замечает, что лучше бы без цветов. Она права — все мы знаем, что теперь цветы бывают только на похоронах…

Когда утром я выхожу из дома — на дороге уже стоит машина. Нужно торопиться — ждать не станут. Эрдуг спрашивает, взял ли я вещи.

— Да, только самое необходимое! — кричу я.

Я целую маму, папу и, на прощанье натерев любимой собаке нос, запрыгиваю в кузов. Мы проведем в нем десятки часов. Когда в деревнях соберут всех желающих, здесь не останется свободного места. Пока же на скамейках всего девять человек. Машина трогается. Отправляясь в дальний путь, я пытаюсь запомнить родной дом, глаза отца, залитую слезами улыбку матери и любимую псину, которая продолжает лаять и чихать.

Извилистая дорога проваливается все ниже. Подальше от гор, поближе к реке. Я рассматриваю своих попутчиков. Одни молчат, другие тихо разговаривают, прижавшись к плечу собеседника. Порой машина останавливается, и в кузов залезают новые мужчины. Глядя на них, я чувствую себя более опытным — я уже несколько часов как знаю, что такое проститься с матерью и оставить отцовский дом. Слезы падают на землю, и грузовик вновь трогается с места.

Кто-то говорит, что совсем скоро нас накроют тентом. Его снимут лишь тогда, когда мы окажемся на ме-

сте. Из людей в кузове я знаю только Эрдуга и парня, который молча сидит против меня. Он все время смотрит на меня. В таких случаях говорят «пялит» или «лупит». Несколько лет назад, еще в школе, мы подрались. Он оскорбил девушку. Я избил его. Окровавленный, он вытащил из ботинка нож и исполосовал мне руку. Мама аккуратно зашила ее. Теперь на моем предплечье шрам, напоминающий первую букву моего имени. Всю дорогу он не сводит с меня своих острых глаз. Я улыбаюсь ему. Мне кажется, в нас не осталось злобы. Во всяком случае, во мне. В наших краях мужчины до сих пор прогуливаются под руку, и я надеюсь, что однажды, после возвращения, мы прогуляемся именно так. Я знаю, что он хороший человек, просто тогда его переполняла обида и, может, — не знаю — немного глупость.

Эрдуг все время думает о маме. И о сестре. Он не говорит об этом, но я знаю. Я чувствую и, кажется, слышу. Чтобы отвлечь друга, я рассказываю о книге, которую прочел на прошлой неделе. Машину потряхивает и, чтобы моя анестезия действовала как можно дольше, я начинаю свое повествование совсем не так, как это сделал автор. Это поможет растянуть мой рассказ. Прижавшись головой к деревянному борту, мой друг закрывает глаза. Взяв в свою теплую руку мою ладонь, он превращается в самого верного слушателя, и я шепчу: «Часть первая, Эрдуг, поехали…»

* * *

Тент опущен много часов. Двигатель, конечно, слышен, но стало тише. Ветер не так назойлив. Кажется, стало теплее. Я борюсь со сном, но продолжаю рассказывать Эрдугу историю одной книги. Оттого что головы, словно палочки о пластик барабана, постоянно бьются о борт, мы не можем уснуть. Эрдуг шутит, что мы «про-

валиваемся и вываливаемся из сна». От усталости закрываются глаза, но кочки и ухабы, ухабы, ухабы, ухабы, рытвины, колдобины и выбоины постоянно будят нас. И все же, в конце концов, усталость одолевает меня. Теперь уже Эрдуг, сквозь болезненный сон, рассказывает, что мы будем делать, когда приедем. Он шепчет о деньгах, деньгах больших, как большой город. Эрдуг рассказывает о местах, которые мы посетим, и машинах, которые увидим. Эрдуг продолжает говорить, и я могу предугадать каждое его слово, потому что тоже читал тот журнал.

Грузовик не останавливается сотни километров. Лишь тонкие лучи серого света дают понять, что наступило утро. Я пытаюсь проснуться. Слипаются глаза. Болит голова. Кажется, я не только не выспался, но и набил себе огромною шишку. Я хочу в туалет. Повернувшись к другу, я спрашиваю, останавливались ли мы:

— Да…

— Правда? Чего ты не разбудил меня?

— Ты так храпел! Я хотел убить тебя, а не разбудить!

— Когда следующая остановка?

Эрдуг пожимает плечами и через несколько мгновений, молча, передает мне пластиковую бутылку. Я вижу, что она наполовину заполнена. «Ходи в нее», — говорит он. Я откручиваю крышку.

Поворот за поворотом, бутылка переходит из ладони в ладонь. Когда в ней не остается места, ее передают парню, который однажды порезал меня. Словно с кем-то прощаясь, покачивая рукой над дорогой, он сливает мочу. «Прямо как в самолете», — замечает кто-то в начале кузова. Никто из нас, конечно, никогда не летал на самолете, но всем нам кажется, что моча разливается по облакам именно так. Я уверен, что однажды мне повезет, и я прилечу домой на большом, красивом лайнере.

Мы молчим. Болят руки, ноги и спины. Ноют шеи, и всем не легко. За бортом начинается дождь. Судя по дроби, он будет усиливается. Этот дождь, думаю я, наверняка размоет дорогу. Я представляю, что грузовик остановится и водитель скажет, что мы больше не можем ехать. И все будет кончено, или нет. Мы промокнем, изголодаем, а потом нам подгонят другой грузовик, мы залезем в кузов и поедем дальше, потому что мы уже далеко и потому что возвращаться домой без денег — стыдно.

У меня и Эрдуга нет ничего, кроме паспортов. У многих нет и того. Нет сотни документов и одного разрешения на работу. Мы будем работать нелегально. Говорят: «Кому надо уже заплатили». Кто? Мы не знаем. Говорят, что все очень просто. Большому городу каждый год необходимо около пятисот тысяч рабочих. Мэрия выдает разрешение только пятидесяти. Дальше начинает работать огромная коррупционная машина. Большие, очень большие доходы. В надежде отослать домой передачу четыреста пятьдесят тысяч человек попадут в город нелегально. И покинут его только в день экстрадиции или репатриации. В общем, в документах, удостоверяющих личность, нет особой необходимости. Это формальность. Говорят, что в документы все равно никто не верит. Говорят, их даже не смотрят. Несколько лет назад наши друзья и родственники отправлялись в большие города со всеми необходимыми документами, но при первой встрече с полицейскими документы исчезали. Человек в форме просит вас предъявить паспорт, регистрацию, а затем, на ваших глазах рвет бумажку. Рассказывают, что очень часто полицейские рисуют в регистрации крест. Такие у них лингвистические анекдоты. Кто-то рассказал им, что чурка означает крест, и они развлекаются. Таких историй сотни. За время дороги они порядком поднадоели мне. Я не верю в то, что в городе, где люди живут гораздо лучше нас, все может быть на таком примитивном, животном уровне.

Эрдуг рассказывает, что в первый свой приезд брат старосты нашего селенья отправился в страховую компанию, чтобы купить страховку. Когда уже на следующий день его забрали в полицию, оказалось, что в городе нет улицы, которая была указана в его документе. Его подставили в страховой, утверждает Эрдуг. Ты понимаешь насколько они ненавидят нас?! «Ваша страховка — обычная фальшивка», — сказали ему. Человек, который находился в городе всего несколько десятков часов, пытался доказать что не врет, что в самом деле оплатил квиток и подал документы на регистрацию, но было поздно. Люди, которые отлично знали правила игры этого самого города, уже прикидывали, сколько смогут заработать. Более того, прекрасно понимая, что какая-то там малолетка дала очередному чурке неправильный телефон, милиционеры разрешали ему позвонить. Испуганный и растерянный гость города набирал незнакомые цифры и… спустя несколько мгновений слышал: «Данный номер не зарегистрирован в сети». Если это правда, то мне сложно в нее поверить. Отец всегда учил меня, что всякий гость от Бога.

Эрдуг уверен, что у нас нет прав. Добровольно мы обрекаем себя на роль рабов. Почти рабов, говорит Эрдуг. Мне хочется, чтобы все было немного иначе. Странное, опасное, долгое, но приключение — вот во что мне хочется верить. Сколько таких было в детстве?! Заброшенные дома, чужие персиковые сады, бескрайние поля и узкие, холодные ущелья. Сколько людей на всем земном шаре знают, где живет ветер? Где его дом? А я знаю! Я был в нем! Я видел! Я был в гостях у ветра и только самым близким людям однажды покажу его.

В душе каждый из нас верит, что является участником грандиозной игры. Препятствия и лишения, испытания, хамство, даже мерзости — все это будет не всерьез! Нам не хочется верить во все эти истории под тентом. Ужасы бывают с другими. Чтобы ни происходи-

ло, все когда-нибудь закончится. Мы обязательно вернемся домой, веруем мы.

Машина останавливается. Через несколько минут человек в форме заглядывает в кузов и спрашивает у проводника, сколько нас. «Как и договаривались, около тридцати». Как и договаривались. Значит, о нас знали. Это вселяет оптимизм.

— Паспорта есть у всех?

— Да.

— Ладно, пошли за мной…

Проводник уходит — мы остаемся. Пока машина стоит, мы едим. Я разворачиваю завернутую в бумагу лепешку с сыром. Кажется, она до сих пор теплая. Я угощаю Эрдуга, и он делится со мной зеленью. У нас давно закончилась вода, но это не беда. Сок есть в траве. Сейчас главное — добраться до места, остальное не важно…

В город нас привозят рано утром. По дороге к стройке машину останавливали три раза. Проводник платил людям в форме одну где-то и кем-то установленную сумму. Попался — будь добр. Все это вселяет надежду. Если за нас столько платят — значит, мы кому-то нужны. «Дорогой груз», — шутит Эрдуг. «Золотые руки», — подхватывает кто-то в начале кузова.

Через несколько недель мы узнаем, что суммы, которые за нас отдавали, — смехотворны. Примерно столько же платят за контрабанду парфюмерии или косметики. Телевизоры и телефоны стоят дороже. Сотрудники постовой службы — самые точные барометры экономики — берут не так уж и много. Это для нас каждая встреча с органами правопорядка большое потрясение, для них — рабочая волокита.

«Вы будете жить здесь, пока дом не сдадут. Располагайтесь! Добро пожаловать!»

С шестого этажа строящегося дома открывается потрясающий вид. Впервые в жизни я вижу столько высоких и одинаковых домов. Это производит на меня сильное впечатление. Городу нет конца. Он огромный, как целая страна. Здания, здания, здания. Я даже представить себе не могу: сколько на все это понадобилось лет, фантастика…

Эрдуг приходит с «хорошими» новостями: застеклена только северная сторона дома, в квартирах, которые «получили» мы, окон нет. Несколько недель придется спать на открытом воздухе.

— И здорово! Тепло ведь!

— Гемиль, ты такой дурак!

После обеда один из оседлых рабочих проводит инструктаж. Он рассказывает, что и почему нам категорически нельзя делать. Объясняет, почему избавились от предыдущих строителей и как следует вести себя в городе. Совсем скоро мы понимаем, что если хотим вернуться домой живыми — нельзя ничего. Почти ничего. Безопасность обеспечивают только здесь, на территории стройки. «Хотите гулять? — гуляйте! Но помните, с вами может случиться все что угодно».

Эрдуг злится — я пытаюсь успокоить его. Кажется, с самого начала он слишком агрессивно настроен. Я совсем не понимаю этого. Моему другу кажется, что всё здесь против нас. Люди, задачи, обстоятельства. Эрдуг не видел еще ни одного местного жителя, но уже боится, уже не любит их. «Они ненавидят, ненавидят нас, понимаешь?!» — словно заведенный, шепчет Эрдуг.

Я же так не считаю. Мне верится в то, что этот город, этот большой и очень красивый город поможет нам. Мы вернемся домой с деньгами, и Эрдуг еще пожалеет о своих словах.

Пока усталый и спокойный человек продолжает объяснять разные детали и тонкости, мы решаем бежать. Собрания — не самая интересная часть жизни. Нам не нужно ничего обсуждать — достаточно одного взгляда. Эрдуг отлично понимает меня. Мы незаметно выходим.

Надев брюки, белую рубашку и самый красивый свитер (который каждый из нас взял в тайне от друга), улыбнувшись, словно почтовые голуби из клеток, мы вырываемся на волю.

На улице, оглядевшись по сторонам, мы решаем бежать направо — с другой стороны совсем пусто. Кажется, город заканчивается где-то здесь. Дальше лес, но нет даже кладбища — здесь еще никто никогда не жил.

По указателям мы несемся в центр, туда, где должно быть очень и очень красиво. В центре любого города всегда красиво. Эрдуг обгоняет меня и, словно в детстве, не обращая внимания на лужи, я пытаюсь нагнать его. Мы мчимся и громко смеемся. Сейчас мы оба верим в то, что грязь на наших штанах — худшее из того, что может с нами случиться. Когда мы оказываемся на большом перекрестке, нарушая все правила, о которых только что рассказывал бледный человек, Эрдуг с улыбкой спрашивает прохожего:

— Простите, скажите пожалуйста, это центр?

— Че? — скалясь, переспрашивает здоровый, бритый мужчина.

Я говорю ему спасибо и оттаскиваю Эрдуга. Мой друг еще не понимает, за что на него так смотрят. Поочередно, Эрдуг удивленно смотрит то на меня, то на человека, который, продолжая скалиться, сплевывает себе под ноги. Я оттаскиваю друга к светофору, и какая-то девушка, ей быть может шестнадцать-семнадцать лет, спокойно, будто она знает нас всю жизнь, говорит:

— Это не центр. Бегите прямо. Там будет метро. До центра пешком очень далеко! Вы будете несколько часов туда бежать!

В унисон, мы кричим спасибо, и когда загорается зеленый свет, вновь срываемся вперед. Теперь я бегу первым, и когда на моем пути встречаются лужи, специально наступаю в них. Эрдуг смеется, и мне кажется, что мы самые счастливые люди на планете. Неприятности случаются с другими! Неприятности всегда случаются с другими, потому что неприятности с собой невозможно помыслить…

То был первый и последний раз, когда мы просто так бежали. Если бы в то мгновенье кто-нибудь смог выстрелить в нас из фоторужья, позднее, на снимке проявилось бы абсолютное счастье. Два идиота. Эрдуг и Гемиль. Если впредь мы смеялись, то всегда скоро и сухо. Если пачкались, то лишь на стройках и складах. И даже когда бежали, делали это без улыбки… Но сейчас, на этом снимке, который не может передать всего того, что мы испытывали, на снимке, который даже не снят, мы настигаем метро и, отдышавшись, забегаем внутрь. Впервые в жизни мы покупаем и бросаем жетоны, впервые в жизни проходим через турникеты и, словно подавившись нами, эскалатор отхаркивает нас вниз. Счастье! Какое счастье! Могу ли я теперь рассказать вам о том, как счастливы мы оттого, что эскалатор страшный и длинный, и как счастливы, когда оказываемся на станции и не видим поезда. Его нет — он за железными дверьми! «Вот это да!» — говорю я вслух. Возможно ли объяснить, как счастливы мы, когда вдруг сотни красивых и ярких людей появляются на платформе. Как счастливы мы, когда железный змей заглатывает нас и несет в сторону центра. Туда, где укрывая от дождя реки, галантные мосты подают улицам руки. Туда, где соборы сменяют дворцы и тучи и дожди. Как счастливы мы,

когда бежим и бежим, а силы не покидают нас и, напротив, от улицы к улице, мы только прибавляем темп. Завороженный тем или иным строением, Эрдуг то и дело останавливается — обогнав его, я кричу на всю улицу: «Догоняй! Здесь таких много!»

По мере того как город одну за другой вываливал на нас достопримечательности, его гостеприимные обитатели приоткрывали нам шкатулку синонимов великого и могучего языка. Всего за один вечер мы узнали столько новых бранных слов, что их хватило бы на несколько чудовищных жизней. Мы узнали их только потому, что бежали и веселились. Потому что веселье наше раздражало других, уставших и несчастных, натерпевшихся и — главное — местных. Нас поливали грязью за то, что мы вели себя неподобающим образом. Не в своем месте. В гостях. «Вы приехали сюда не для того, чтобы бегать по улицам», — объяснили нам на стройке.

— Что бы вы сделали с человеком, который приехал бы в ваше село и начал бы просто так бегать и смеяться, а? — спросил прораб.

— Ничего! — ответил я.

— Да уж, конечно! Мы что, по вашему, здесь ничего не знаем? Думаете, мы не читаем газет? Думаете, у нас не показывают новости? Это у вас там не показывают новости! Да вы бы просто похитили такого человека и закопали бы его, а потом бы еще и выкуп просили!

— О чем вы?

Переулок за переулком, беспричинно, мы слышали все новые и новые ругательства: чурка, чуркабес, чебурек, чучмек, чурбан. «Все это вы», — бросали нам. «Все это мы, — думал я, — я и Эрдуг».

— Гемиль, — бесился мой друг — вот видишь! Я же говорил, говорил тебе, что они ненавидят нас! Я говорил это тебе еще дома! Я говорил тебе, что здесь будут одни

проблемы! Мы для них нелюди! Мы для них все одинаковы! Они не отличат тебя от меня даже с сотой попытки! Мы для них — одно и то же!

— Не кипятись! — отвечал я и тащил друга к новому собору. Я не говорил этого вслух, но на всю жизнь запомнил первое потрясение того дня. В моей не самой смышленой голове не укладывалась сосредоточенность соборов и ненависти на один квадратный метр. Лишь спустя несколько месяцев мы поняли, что имел ввиду мой отец, когда говорил: «Чем больше в городе храмов, тем больше проституток». Это, конечно, придумал не он, он только сказал это однажды, и, кажется, я понял, что он имел в виду.

Дома, поликлиника, школа. Детский сад, стадион, часовня… Несколько недель спустя прораб расскажет нам, что теперь церкви строятся согласно градостроительным планам:

«Вы что думаете, здесь эта церковь кому-нибудь нужна? Вы думаете, если опросить весь район и спросить, что им действительно нужно, они скажут: «Церковь»? Вы думаете, супермаркету они предпочтут церковь? Хрен вам! Какая от нее польза? В ней что, пиво продают? А людям нужно пиво! Истинно верующие съездят и в соседний район, и в центр, но здесь… Здесь церковь никому не нужна, но ее построят, построят только потому, что так принято, так надо!» — этот прораб еще много чего расскажет, но мы не будем его слушать. В прошлом военный, он по-настоящему сожалел лишь о том, что однажды не сумел разогнать митинг в балтийской республике. С тех пор, утверждал он, все в его жизни пошло не так. «Лабасы мне насрали», — любил повторять отставной военный и, когда только случалась такая возможность, подшучивал над нами. Прораб был твердо убежден, что мы, в частности я и Эрдуг, очень похожи на лабасов, что, как и они, мы всю жизнь просидим у него на шее и еще будем вечно чем-то недовольны.

— Бараны, вы куда?

— Гулять, — отвечали мы и убегали со стройки.

Уже в первую неделю мы с Эрдугом поняли, что бег — это то, что нам нужно. Во-первых, мы следили за собственным здоровьем, и во-вторых, таким образом минимизировали возможность нежелательно общения с местными жителями. Впрочем, едва ли не на каждой пробежке мы слышали одно и то же: «Смотрите, чурки бегут, наверняка спиздили что-то!». Бывали и другие версии. Многие предполагали, что мы бежим в надежде избежать кары националистов.

Всякий раз выходя на пробежку, я вспоминал первый вечер, тот самый вечер, когда выложив городу карты наших душ, усталые, мы повалились на скамейку. Я вспоминал, как мы сидели и улыбались, улыбались, потому что не могли поверить собственному чудачеству. Эрдуг никак не мог отдышаться, и я все повторял: «Дохляк, дохляк, дохляк!». Выходя на пробежку, я вспоминал, как в тот вечер Эрдуг предложил зайти в какой-нибудь магазин, чтобы купить пива. Одну, только одну бутылочку на двоих. Я согласился, но попросил его еще немного посидеть. Там было слишком хорошо. Когда еще, думал я, нам удастся вот так просто отдыхать в центре города? Когда еще мы будем уставать от прогулок? От смеха, от бега?

— Давай еще немного подождем?! — попросил я. Завтра мы начнем работать, уже завтра ночью, мертвые, мы уснем от усталости.

— Хорошо, если от нее, — перебил Эрдуг.

Всякий раз выходя на пробежку, я вспоминал, как в тот вечер, впервые, на нас посмотрели полицейские. Тощие, до такой степени жалкие, что мне хотелось пожалеть их. Я даже представить себе не мог, где их только достали и кто их вообще воспитывал. Чем питались

эти парни? Кто забрал их здоровье? Как они стали полицейскими? Почему? Эти ребята были до того дохлые, что могли носить одну фуражку на троих! Они так смешно выглядели, что не подозревая об опасности, мы улыбались им. На собрании нам рассказывали, что всякая встреча с полицией — беда. Что если можно — нужно бежать, уползать, ускользать, уходить. Тихо. Что всегда следует опускать глаза. Но как можно было опускать глаза, как можно было не смеяться, если эти ребята выглядели так, словно носят отцовские мундиры. Кажется, они сами понимали, что смотрятся исключительно нелепо. И эта их привычка ходить втроем. Зачем? Мы смеялись над ними, и они не приставали к нам, нет, они просто скрывались за поворотом.

— Вот видишь, не все так плохо! — смеялся я. Эрдуг соглашался и, исподтишка ущипнув меня, вскакивал со скамейки. Всякий раз в начале пробежки я вспоминал, как в тот вечер бросался за ним. Словно два молодых пастушьих пса, весело, мы бегали друг за другом между скамейками и деревьями. Я улыбался и слышал, как за спиной, где-то далеко и очень близко, кто-то бросал нам вслед: «Дикие чурки, видно только что спустились с гор!» Если б только видели эти горы! — думал я. Если бы вы хоть раз в жизни кричали с края ущелья, вниз, туда, где горные ручьи, наполненные слезами наших матерей, разбивают камни! О, если б хоть раз в жизни вы стояли там, где я стоял, когда мне бывало тоскливо, если бы вы любовались долиной, которой я любовался в любой день, будь то вторник или суббота, если бы только вы вдохнули воздух, от которого кружилась голова, если бы запили его вином моего отца, вы… вы без сомненья захотели бы все это захватить…

Через несколько недель мы поняли, что делаем что-то из ряда вон выходящее. Что чурки не могут, не должны бегать. Что если мы занимаемся своим здоровьем то, наверное, и не наверное, а наверняка, готовимся к терро-

ристическому акту. Что во что бы то ни стало собираемся кого-нибудь зарезать, убить, взорвать. Одним словом, мы не могли просто так бегать. Это было не в нашем характере. Если бы кто-нибудь вздумал написать о нас книгу — критики бы в одно слово сказали: «Не верим! Ваши герои неправдоподобны! Слишком они у вас нормальные, человечные, правильные. Не могут чурки такими быть! Не бегали бы они — они бы до смерти уставали на работе!»

А я и уставал. Но у меня все равно оставались силы. Мне хотелось жить. Глазеть по сторонам, и если условия игры сложились так, что я мог делать это исключительно на бегу, я принимал эти условия. Всякий раз во время пробежки мне становилось грустно. Мне становилось грустно, но я продолжал бежать, потому что Эрдуг улыбался, и я знал, что на всем белом свете нет ничего важнее. Я знал, что вечером он вновь будет грустить и пока я только мог его отвлечь… Я вновь позволял себя догнать и, отдышавшись, бросался за ним и минут через десять мы, наконец, забегали в продуктовый магазин — нам жутко хотелось пить.

Стоящие в очереди люди, одними взглядами своими возвращали нас на землю. В обычном подвале, где благочестивые горожане покупали просроченные продукты, разыгрывался потрясающий спектакль. Еще секунду назад эти люди были озабочены проблемами собственного пищеварения, но вот, отбросив в сторону маски чревоугодия, они превращались в самых чистых освободителей святой земли. Перед нами открывались лица, сражавшихся во всех кровавых битвах крестоносцев. Они ненавидели, ненавидели нас, как римляне ненавидели варваров и арабы евреев. Чистые и очень чистые, они так смотрели на нас…

Ухватив две пластиковые корзинки, мы скрывались в молочном отделе. Несколько минут, словно брошенные в бассейн позора, мы были охвачены стыдом. Судя

по всему, Эрдуга не переносили за то, что он делал самый вкусный на свете плов, а меня — даже не знаю за что… Отныне и навсегда имя нам было — шакалы.

В конце концов, найдя воду, Эрдуг подозвал меня к себе. Когда я подошел, молча, он кивнул в сторону прилавка. Я сразу понял, что он имеет ввиду. Как и он, я не мог поверить своим глазам. Несколько мгновений я теплил надежду, что все это какая-то ошибка, но нет. Едва отступил шок, я признавался себе в том, что все обстоит действительно так… так плохо… Мы не ошиблись. Цены были указаны верно. Все действительно так дорого! Даже вода… Будем пить из луж, подумал я.

Судорожно складывая цифры, Эрдуг пытался прикинуть, как много денег нужно тратить каждый месяц на еду. «Отбрось все лишнее», — говорил ему я. Знаю, отвечал он, и продолжал считать. Все было действительно невыносимо жадно. Еще в дороге, в кузове, все мы гадали, сколько стоит тот или иной продукт. Когда парень, который однажды порезал меня, называл цифры, все мы, конечно, не верили. Мы делили их на два, а то и на три. Но он не врал. Он оказался прав и более того, с момента его последней экстрадиции, цены только выросли. Все стало еще дороже! Те цифры я запомню на всю жизнь! И эти, конечно, тоже.

Молча расходясь в разные стороны, мы отправлялись в исследовательскую экспедицию. Репетиция не нашей, чужой жизни. Мы представляли, что можем позволить себе каждый отдельно взятый продукт и через несколько минут, когда наши глаза вновь пересекались, в унисон, раз и навсегда мы вычеркивали из нашего рациона огромное количество продуктов. Слишком дорого — совсем не понятно зачем. «Ведь можно и без этого». — «Конечно, ведь можно и без того!» — «Тем более

это не так уж и вкусно!» — «Не знаю, не пробовал, но думаю, что да!»

Я смотрел на Эрдуга и в глазах его читал собственные мысли, читал слово в слово: «Если мы будем питаться так, как подобает мужчинам, нам никогда не накопить денег!»

В тот день мы купили воду. Точка. Можете смеяться над нами, можете не верить нам, но мы купили ее, да! И покупали впредь! Покупали, потому что решили, что если она столько стоит — значит, мы будем за нее платить. Значит, привезем домой меньше денег, но останемся людьми, останемся для прежде всего для себя, останемся для того, чтобы критики, которые никогда не прочтут не написанную о нас сказку, не сказали: «Бред! Мы не верим! Чурки не за что в жизни не стали бы покупать воду в магазине! Они бы пили из под крана!». Раньше да. Раньше, конечно, да. У себя дома мы, конечно, никогда не покупали воду. У нас ее и не продавали. У нас негде было покупать воду! У нас был колодец. Раньше я и представить себе не мог, что когда-нибудь мне придется платить за воду. Но мы попали в город без чистой талой воды и родников, в город, где для того, чтобы доказать, что ты тоже человек, воду следовало покупать, покупать у всех на глазах и у всех на глазах, как бы нас ни ненавидели за это, пить ее. И мы стали делать это… каждый день.

* * *

— Мы уничтожим наши желудки, — как-то сказал Эрдуг.

— Ты всегда можешь вернуться домой, — с улыбкой, которую в этот момент понимали только мы, ответил я.

Эрдуг не обиделся, он знал, что эта фраза, заменяя тысячу молитв, еще не раз поможет нам. Когда нам бу-

дет казаться, что жизнь невыносима, что существовать так более невозможно, мы будем повторять: «Эй, парень, ты всегда можешь вернуться домой!»

С того самого дня родной дом стал для нас еще более святым (я не знаю, так говорят?), неприкосновенным и заоблачным. Еще более ценным и высоким. Не просто уголком, но спасительным оазисом. Когда мне становилось плохо, когда от несправедливости обидой сдавливало грудь, я закрывал глаза и вспоминал дом. Каждый вечер, перед сном, я представлял, что лежу на своей кровати, в своей маленькой комнате. Что слева от меня висит ковер, что справа голая стена, а впереди окно. Я вспоминал вид за этим окном и понимал, что нет на свете ничего дороже. Что если в жизни по-настоящему стоит перед чем-то приклоняться, то только перед местом вашего детства, перед местом, что вдоль и поперек пропитано вашими воспоминаниями.

Проходил еще один день, наступал еще один вечер и, прислонившись к холодной бетонной стене строящегося дома, я думал о своих родителях, думал о том, как бы хотел, чтобы моя мама купила себе новый сервиз, а отец — красный швейцарский нож. Словно избитый старшеклассниками мальчишка, я хлюпал под лестницей. На много километров вокруг, на север, запад, восток и юг, словно паук, раскидывал свои лапы огромный город, и находясь в его чреве, а скорее в заднице, я просил о малом: немного удачи и силы, удачи и… и чтобы все хорошо… стало…

Открыв блокнот, я рисовал родные горы и мудрые облака, умные вековые деревья и хитрые, извивающиеся между ними тропы. Мой карандаш, мой проводник в другие миры, вычерчивал контуры спокойного будущего, будущего, о котором я мечтал. Пускай не яркого, но родного и привычного. Подсев ко мне, Эрдуг то и дело подсказывал, что я должен разместить в про-

екте нашего счастья. Занимая страницу за страницей, по-детски, я рисовал ему наши поля. Осенью и весной. Тихие и бурные реки. Виноградные сады и сросшиеся, крепкие, словно наша любовь к матерям, ветви. Я рисовал и мой друг замечал, что рисунки мои странны, но ему дороги и понятны:

— Это так, будто рисует ребенок, — говорил Эрдуг.

— Может быть, так и есть?

— Может быть, так и есть…

— Может быть, так и есть, — повторяли мы и, перевернув страницу, решали написать портрет самой-самой красивой женщины в наших краях — портрет чудесной Арсо…

Каждый день Эрдуг брал его с собой. Дома и на работе, едва появлялась свободная минута, он разворачивал аккуратно сложенный лист и разглядывал сестру. Эрдуг улыбался Арсо и, закрыв глаза, набирал полные легкие воздуха, которым она теперь дышала. Старший брат слышал звонкий смех сестры, и я замечал, как двигались его пальцы и губы. Эрдуг представлял, что расчесывает волосы Арсо и отвечает на ее взрослые и интересные вопросы. Он рассказывал ей о больших, словно горы, разводных мостах, и широких, будто небо, реках. Не открывая (как говорила тетушка Гердания) глаз настоящего князя, Эрдуг дарил Арсо корзину самой спелой черешни. Он представлял, что нахмурив брови, сестра отвечает, что ягод не хочет, что от них ей грустно и хочется к маме. Лишь конец обеда сдерживал слезы Эрдуга. Мы принимались за работу, и в своем горле я чувствовал кадык, что не давал дышать моему другу. Чтобы отвлечь его, я рассказывал одну из тех добрых историй, что бальзамом бывают сердцу. Эрдуг успокаивался и спустя час-другой, наконец, веселел. Мы шутили, и так проходила работа.

* * *

Через несколько недель нас отправили на новое место. Как сказал прораб: «На повышение». Теперь мы работали в самом центре города. Спрятанные во дворах вагончики, запечатанная в пластик лапша. Постоянный озноб и день ото дня становящаяся крепче душа. Порой нам хотелось оставить леса и бросится гулять по городу, но всякий раз мы останавливали друг друга. Гемиль Эрдуга — Эрдуг Гемиля. Наступал обед, и, не опускаясь на землю, словно на качелях, мы раскачивались на подвешенный у старинного дома лесах. Мы ели то, что называлось едой, и после, рассматривая портрет Арсо, обо всем говорили:

— Ты заглядываешь в окна? — спрашивал я.

— Нет. А ты?

— Иногда.

— Но однажды, загляну и я… и мне улыбнется красивая женщина.

— А потом придет ее муж.

— Нет, у нее не будет мужа. Она будет красива и одинока…

— И, конечно, полюбит тебя…

— И полюбит меня.

— Ты не сможешь с ней жить, Эрдуг!

— Почему?

— Здесь все слишком богаты!

— Ну и что? Она ведь в этом не виновата! Я ее заберу, увезу, познакомлю с Арсо.

— Ты бы вымыл лицо… для начала, — говорил я, и словно снегом, посыпал голову Эрдуга побелкой. Мы дурачились и, забыв перекусить, возвращались к работе голодными.

День за днем, стараясь отвлечься, мы спасались ребячеством и выдумыванием историй, рисованием этих самых историй и долгими, длиннее ночей, разговорами. Я

рассказывал Эрдугу о книгах, которые прочитал, и всякий раз в конце моего повествования он с точностью до мелочей описывал концовку и добавлял:

— Что, думаешь, я не читал? А в начале все было не так, — говорил он, и с детским интересом мы пытались переубедить друг друга. Мы засыпали под утро, и когда спустя несколько часов новый прораб будил нас, просыпались особенно тяжело.

Так проходили недели и много недель. Мы все больше привыкали к условиям игры, которая теперь нравилась нам все меньше. Со временем мы так вжились в собственные роли, что почти поверили в то, что имя нам — Чурка. Случалось, в шутку, мы даже называли так друг друга. «Эй, чурка, подай соль», «Эй, чурка, пошли спать». Мы старались обесценить, затереть это слово, но нам это плохо удавалось. Даже шутя мы все равно обижались, и прежде всего на самих себя.

Всего несколько первых недель я думал, что горожане ненавидят только меня. Затем все стало на свои места. Мои вопросы отпали. Ненавидели все и всех. Мне пытались внушить, что проблема в нас, в приезжих. Но совсем скоро я понял, что это не так. Я смотрел на местных жителей и все чаще задавался одним единственным вопросом: как они до сих пор не перебили друг друга? Я даже представить себе не мог, что люди одной крови могут так ненавидеть друг друга. Многие из них росли в одних дворах, сидели за одними партами, гуляли по одним и тем же улицам, но это нисколько не роднило, не сближало их. Каждый день я думал о том, что большинство этих людей действительно, по-настоящему ненавидит друг друга. Никогда раньше я не чувствовал столько ярости и агрессии. Казалось, ненависть висит в воздухе. Пожалуй, я бы мог принять ее, если бы она действительно распространялась только на нас, на приезжих, но нет, порой своих соседей эти

люди ненавидели еще больше, чем нас. Они могли подраться из-за того, что кто-то кого-то задел плечом или наступил на ногу. Мы много работали на лесах, которые выходили на большую улицу и едва ли не каждый день я становился свидетелем ужасных поступков. Будто чем-то одурманенные, водители ни в коем случае не хотели пропускать пешеходов. Пешеходы ненавидели водителей, но в тоже время одергивали собственных детей, отчитывая их за то, что те не пропустили большой и дорогой джип. Я смотрел за тем, как люди подрезают друг друга и дважды, дважды (!) в течение одной недели наблюдал, как, не поделив полосу, водители выясняли отношения посредствам ножей и бит. Я видел, как на тротуаре мужья орали на жен, а сыновья на отцов. Я видел, как вечером люди дрались из-за того, что кто-то слишком долго что-то выбирал в ларьке. Я видел слишком много ненависти и каждый день продолжал слышать, что именно я, я и только я во всем виноват. Убийства, инфекции, кражи. У каждого преступления в этом городе всегда была предпочтительно одна, размытая, но предпочтительно моя национальность. Именно во мне бабушки узнавали маньяков, насильников и воров. Я даже не старался сыграть злодея, но все беды города приписывались мне, а если быть до конца точным — моей спине. Я думаю, у местных жителей были причины думать всякие гадости о нас, во всяком случае однажды я задумался об этом…

— Эрдуг, что это у тебя?

— Новый телефон!

— Я вижу, что он новый, но откуда он у тебя? Ты что купил его?

— Да, а что здесь такого?

— Ты совсем с ума сошел? Он же стоит целое состояние!

— Да нет же! Ты что подумал, что я купил его в магазине?

— Ну да! А где же еще?

— Да нет! Я что, по-твоему, совсем дурак? Эрдуг не дурак!

— Где ты его достал?

— Купил у наших ребят!

— У каких наших ребят?

— У наших земляков…

— За сколько?

— Да не кипятись ты так! В десять раз дешевле!

— В десять раз дешевле? Как это в десять раз дешевле? С какой стати в десять раз дешевле?! Ты когда покупал этот телефон, ты вообще думал, как он попал к ним?

— Как-как? Нашли! Гемиль, чего ты привязался?!

— Тебе не кажется, что слишком часто они находят телефоны?!

— Слушай, какое мне дело где они их берут? Я же ничего плохого не делаю! Мне предложили купить телефон — телефон хороший, почему не взять? Мне предложили — я купил! В чем тут моя вина?

— Ты прекрасно знаешь, в чем вина! Ты ведь догадываешься как он попал к ним!

— Догадываюсь, но точно не знаю! И ты не знаешь!

— И я не знаю, но и я могу догадываться! Зачем он вообще тебе нужен?

— Слушай, давай закроем эту тему, хорошо? Что ты мне предлагаешь теперь сделать, вернуть его?

— Этим делу не поможешь. Но ты должен понимать, что из-за таких людей плохо думают о всех нас…

— Нет, Гемиль, не из-за таких. Это совсем разные вещи!

Царящая в воздухе озлобленность со временем становилась чем-то совершенно обыденным, будничным, бытовым. Делая всего несколько шагов от лесов к ларьку, мы вновь и вновь узнавали, что мы гнойные черножопые ублюдки, что воняем, а нас еще к местам общественного питания подпускают! Что нас нужно кормить отдельно, и вообще, по-хорошему, зажать на цепь.

Что из-за нас местные жители стоят в пробках, что если бы не мы, их сыновья работали бы и не пили, что вероятно, сами убирали бы мусор и мели улицы, что жили бы в наших вагончиках и что страна опять стала бы самой сильной державой на планете и надрала бы задницу всем, и в футбол, вероятно, заиграла бы лучше!

Опираясь на трости, чудесные бабушки и дедушки, люди, которые когда-то с удовольствием приезжали к нам в гости, день за днем обвиняли нас в изнасилованиях и убийствах детей. Точь-в-точь как ведущие аналитических программ. В заражении воды и вооруженных грабежах. Мы, лица понятной национальности, были причастные ко всему злу на свете. И плевки, что летели в нашу сторону, тормозила лишь невероятная плотность зла в воздухе. Время от времени молодые ребята закидывали наш автобус камнями и бутылками. Кто-то объяснил им, что земля хочет нашей крови, что если всех нас не станет — народ заживет, как встарь. «Мы все равно поднимемся с колен!» — кричали эти парни, и я совсем не понимал, почему мне? Однажды несколько пьяных подростков попытались задеть нас, когда Эрдуг покупал воду. Я попытался поговорить с ними, но так ничего не добился:

— Хуля лыбишься, чурка?

— Ребят, я не смотрел на вас…

— Завали ебало! Приехал сюда — радуйся! Скажи спасибо, что мы тебя не выебали здесь еще!

— Кстати про выебали… Ребята, я уже заметил, что вы чрезвычайно гордитесь своим происхождением. Вас, кстати, уверен, чрезвычайно расстроит тот факт, что я тоже являюсь гражданином этой страны, но сейчас дело не в этом. У меня к вам только один вопрос: кто из вас перед тем как появиться на свет, выбирал время, место и вагину, из которой вылезти?

— Че?

— Ниче! — спокойно отвечал я, забирал бутылку с водой, брал Эрдуга под руку и переходил на другую сторону улицы.

Каждый вечер одного строителя посылали в магазин. Он покупал только те продукты, которые можно было приготовить на маленькой газовой плите. Дождь. Газ. Вареные сосиски и яйца. На лестничной площадке, в том месте, где должен был быть лифт, висели два списка: продукты и фамилии людей. «Календари смерти» — как мы их называли. На самом страшном для нас клочке бумаге были отмечены даты и имена. Твои проблемы всегда видны. Вот они, здесь они. Когда прошла моя, наступила очередь Эрдуга. Он должен был проскочить в магазин, быстро купить много еды (на всех) и тотчас вернуться домой. Подобно самолетам, мы не имели права отклоняться от курса. Только проверенные линии, лишь утвержденные воздушные коридоры. Любая оплошность стоила жизни. Нет, мы не сходили с ума от страха, просто все обстояло именно так. Несколько раз в месяц, задержавшись, рабочие приползали домой избитыми. Самым страшным было то, что всякий раз драки возникали стихийно. У нас не было врага. Мы не знали его в лицо. Компания спортивного телосложения ребят или несколько выпивших пива старшеклассников. Возвращающиеся из бани менеджеры самого худого их средних звеньев или усталые почтальоны. Кто угодно мог решить скрасить свой вечер избиением чурок. В большом городе после наступления темноты любой смуглый человек превращался в бесплатный бойцовский аттракцион. Представители правопорядка, пожарные, грузчики, да что там, даже медработники иногда избивали нас. Так, несколько тысяч чурок заменяли местным мужчинам армию психотерапевтов.

Так или иначе, перед тем как отпустить Эрдуга, я поцеловал его и вложил в карман увесистый кусок арматуры. Спускаясь, он еще несколько раз повернулся в мою сторону. Он забирал с моего лица последние отрывки уверенности и улыбаясь, я молил всевышнего о его благополучном возвращении. Я хотел пойти с ним, в этом не

было бы ничего такого, ведь мы сотни раз ходили вместе за водой, но когда речь заходила о продуктах — Эрдуг становился принципиальным. Он не хотел терять лицо перед другими рабочими. Эрдуг, мой старый добрый друг, хотел доказать всем, что он такой же смелый, как и другие. Эрдуг хотел принести продукты один! Эрдуг часто глупил, но я все равно очень-очень, очень-очень любил его.

Сев у все еще не застекленного окна, я брал в руки блокнот. Перенося на бумагу только что увиденную картину, я рисовал каскады ступеней и спину Эрдуга. Его голова была опущена. Руки безвольны. Он уходил вдаль и когда он только переходил дорогу, я рисовал его возвращение.

Я стал беспокоиться спустя час. Эрдуга все не было. Стоит ли говорить, как я переживал? Обычно рабочие возвращались быстрее. Гораздо! Страх заставлял нас двигаться ловко и скоро. Словно звери в темном лесу. Сквозь тонкие прутья, что секли наши морды, мы двигались к намеченной цели. Эрдуг должен был поступить так же. Давно, давно он обязан был быть дома, быть здесь. Мой друг. Не в силах усидеть на месте, я вставал. Ходил по комнате. Вновь садился и вставал. И вставал, и вставал, и вставал. Я слышал музыку тревоги и словно грозовые тучи, страх собирался над глазами. Партизанами, самые ужасные мысли пробирались в голову. Я представлял мертвого Эрдуга. Убитого и изрезанного, остывающего посреди дороги. Ни один человек, конечно, не подходил к нему. Темная, темнее ночи кровь, словно шелковая простынь под головой, устилала асфальт и зубы, зубы, его окровавленные зубы валялись повсюду. Я видел запекшиеся вишневые корки и слышал ужасный, глухой хрип. Ударив себя по лицу, я разбивал эту страшную картинку, и от удара моего продукты сыпались на землю. «Нет, нет, нет!» — кричал я. Эрдуг ушел

полтора часа назад, и теперь не было никаких сомнений в том, что что-то случилось.

Оказавшись на улице, испуганно, словно кошка на габариты, я сверкал в страшащую меня темноту. Несмотря на негласный запрет прораба, я дважды забежал в магазин и, взяв кассиршу за плечи, пытался вытрясти из нее ответ:

— Скажите, пожалуйста, вы видели? Видели такого смуглого-смуглого красивого парня?!

— Отстань от меня! Убери руки! Я что, вас всех разберу?! Вы все на одно лицо!

Куда он мог пойти? Куда мне стоило бежать? Я стоял на месте. От бессилия наворачивались слезы. «Что-то, что-то случилось», — словно в бреду, повторял я. «С ним что-то случилось! Обязательно! Обязательно случилось! Иначе он давно был бы дома и хвастался тем, как удачно все провернул! Эрдуг был бы со мной!» Я верил в это. «Что-то плохое! Ужасное!» Я пытался убедить себя в том, что Эрдуг засмотрелся на луну, что познакомился с девушкой или просто пошел гулять, но ничего не получалось. Что есть силы вцепившись в собственные волосы, я заставлял себе верить, что все хорошо, что все хорошо, хорошо, хорошо и… нет… во мне уже царствовала скорбь. То непередаваемое ощущение тревоги, что посещает людей всего несколько раз в жизни. И никогда, никогда не обманывает. Нет, теперь уже не было никаких сомнений в том, что с Эрдугом что-то случилось. Словно провалившийся в колеи грязи тяжеловесный грузовик, я продолжал буксовать, буксовать, как когда-то, когда мы ехали сюда. Назад, вперед, немного влево, еще раз назад и вперед. Еще долго я оставался неподвижным, пока, наконец, за спиной моей не раздался оглушительный, громче самого громкого, громоподобный удар. Орал Эрдуг — в том не могло быть сомнений! «Жив! Жив!» —

подумал я, и высоченная волна счастья столкнула меня с места. Как собака на зов хозяина, я рванул к нему.

Эрдуг прикрывал лицо. Двумя руками. Я пытался развести их, но он сжимал пальцы с такой силой, что казалось, вот-вот продавит собственный череп. Эрдуг продолжал орать, и его страшный, животный крик не отпугивал, но, напротив, собирал прохожих. Кто-то из них стал звать не скорую, а милицию. За одним подхватили другие и третьи:

— Эрдуг, Эрдуг, это я, Гемиль, что случилось, что случилось, друг?!

— Продукты, собери продукты…

— Что произошло?!

— Я купил, все, что было написано, купил. Продукты…

— Эрдуг, покажи, что с твоим лицом?!

— Собери, продукты…

— Оторви руки Эрдуг!

— Купил, я купил, правда, купил…

— Эрдуг ты меня слышишь?!

Эрдуг продолжал кричать и, наконец, словно упаковку, разорвав его кисти, я увидел изуродованное, шипящее лицо. Какое-то зверье зачем-то плеснуло в Эрдуга кислотой. Или чем-то еще. Огромные волдыри вздували кожу и, казалось, продолжали шипеть. И росли. Была какая-то слизь, и казалось, кожа превращалась в лед или стекло, или то бредил я?! Эрдуг уже не мог, но продолжал кричать.

Услышав милицейскую сирену, я оттащил Эрдуга. За ремень на обочину. И бросил. Быстро собрал продукты и, взвалив друга на спину, как только смог, побежал в сторону дома.

От волнения я путал новостройки. «Эта не эта, эта не та». Проклятье! Несколько сотен метров в другую

сторону! «Какой же дурак!» — запыхавшись, повторял я. «Дурак, дурак, дурак! Потерпи, пожалуйста, потерпи дружище! Сейчас, сейчас, сейчас, я только разберу в какую сторону нам бежать!»

Кто-то позвонил в полицию. Кто-то сказал, кто-то ответственно заявил, что дрались чурки. Ни для кого не секрет, как долго обычно ждут представителей органов правопорядка. Другое дело мы. Любимчики! Стоит чурке попасть в какую-нибудь передрягу — полиция тут как тут. Кажется, в наших случаях они приезжают немногим раньше, чем мы успеваем совершить проступок. Они могут годами искать серийных маньяков и за один день найти в пятимиллионном городе потерявшего себя самого смуглого рабочего.

Словно почуявшая запах крови акула, первая полицейская машина появилась спустя несколько минут. Затем еще и еще. Укладывая Эрдуга на матрац, я слышал топот полицейских. Ничего не боясь, никуда не спеша, поднимаясь по лестнице, они что-то весело рассказывали друг другу. Эрдуг нуждался в срочной медицинской помощи, и… я затыкал его рот. Его красивый, нежный рот. Он просился в больницу, но вместо этого я предлагал поиграть в самую жуткую детскую игру — прятки.

— Вставай, Эрдуг!

— Больно, больно! — едва слышно, медленно хрипел он.

— Поднимайся, тебе говорю!

Пока захмелевшие и зажиревшие стражи правопорядка неспешно поднимались все выше и выше, я оттаскивал Эрдуга в северную часть дома. Туда, где находился мусоропровод — место, в котором мы часто прятались от полиции. Еще первыми строителями мусоропровод был переоборудован в своеобразное убежище.

Специально сделанные опоры позволяли не проваливаться вниз. Словно помои, я вытряхнул Эрдуга в шахту, засыпал его мусором и закрыв крышку, еще раз попросил молчать.

Полицейские начали зачистку. Между делом, обсуждая игру любимого клуба, словно герои телесериалов, они окружали здание. Будто ворвавшиеся в деревню оккупанты, люди в форме измеряли квартиры своими грязными ботинками. Наступая на наши вещи и постели, они что-то выкрикивали и провозглашали. Что-то, понятное только им. Одного за другим, словно военнопленных, нас избивали, а затем швыряли в одну, самую большую комнату. В нас плевали и мы привыкали, когда спустя полчаса нас продолжали избивать. Я получал несколько пощечин, но все еще не чувствовал боли. Слабые ребята — один на один я поборол бы любого, — они продолжали кричать и требовать выдать чурку, того самого чурку, который устроил побоище возле магазина. Они кричали, и я почти ничего не слышал, ничего не разбирал — все мои мысли были с Эрдугом. «Как он там? Потерял ли сознание, умер? Что с его дыханием и глазами?» Наводя на нас пистолет, один из полицейских ходил по нашим ногам. Как ребенок, дурачась на отцовских ногах, он перепрыгивал с голени на голень. Мы терпели, терпели, терпели, пока вдруг, один из наших парней не сорвался… Он вскочил и, сбив с ног, набросился на полицейского. Настоящий, не фальшивый человек всегда остается таковым, даже страх смерти не способен запугать совесть. Я не сразу понял, я не верил своим глазам, я не мог понять, что началась драка…

…Нас было больше. Вдруг. Внезапно почувствовав силу, ордою мы атаковали людей в форме. В тот момент мы, конечно, не думали о последствиях. Нет. Ну и что?! Подобно восставшим заведомо провального бунта, ощущая дурманящее мгновенье справедливости, мы выбивали мозги дозорных. Тогда и только тогда, на

том этаже, удар за ударом пробивая черепа, мы получали возможность отмстить за все и вся. Одна из тех историй, которую потом передавали из уст в уста. Мы избивали полицейских и понимали, что наши дни сочтены. Это конец. Дальше ничего не будет. Это тюрьма или смерть. Это скорее всего смерть. Мы незаконно въехали в страну, все в ней испортили, разрушили, загадили и теперь средь бела дня избили полицейских. Это не могло остаться безнаказанным. Нас ждала кара, расплата, возмездие…

…Кольцо прорвали. Пока избивали полицейских, я пробирался к мусоропроводу. Открывал крышку, словно бомж заветный кусок протухшего мяса, находил Эрдуга, вытягивал и аккуратно выкладывал его на пол. Эрдуг бредил. Он постоянно звал то маму, то малютку Арсо. Мой друг погибал от боли, и я не знал, могу ли везти его в больницу. Мне нужен был совет. Я не знал, как быть. Я не понимал. Никогда раньше я не оказывался в подобной ситуации. Что я должен был делать? Как поступить? Хорошо или плохо? Если бы я отвез его в больницу, это было бы хорошо или плохо? Это было бы как? Все говорили, что без регистрации в скорую нельзя, что начнутся проблемы и что раз мы чурки, нам все равно никто не будет помогать. Что все это бесполезно, что все без толку. Эрдуг продолжал кричать, бредить, и я совсем не понимал, что и как должно быть. В другом конце коридора, в том месте, где несколько минут назад началась драка, раздались выстрелы. Я услышал животный крик. В кого-то попали.

Я решил ехать в больницу. С Эрдугом на спине я спускался вниз. Быстро. Пролет за пролетом. Перед моими глазами, словно в танце, кружились ступени, и я страшно боялся упасть. Я боялся, что Эрдуг потеряет сознанье. Что мой друг умрет и что кто-нибудь нас изобьет. Я боялся, что мы не успеем и что на пол пути что-нибудь

произойдет, боялся страхом, что не имеет права испытывать человек. Я боялся, что раз чурка держит на спине раненого чурку, то никто не остановится, никто и не подумает нам помочь. Я боялся, что ничего не получится, и был прав.

— Эй, урод, ты куда?! — раздалось, едва мы оказывались на улице.

— Человеку срочно нужна помощь!

— Да ты что? А где здесь человек?

— Как вы не…

— Заткнись и поднимайся наверх, там разберемся!

Все время, от первого до последнего этажа, в мой затылок упиралось дуло автомата. Обратно! Я тащил на себе Эрдуга, и, поднимаясь за нами, скучая, полицейский спрашивал, что случилось с чебуреком:

— Кто плеснул ему в глаза какой-то жидкостью…

— Хреновая, поди, жидкость, если жив до сих пор чучмек!

ЧАСТЬ ВТОРАЯ. ЭРДУГ

Еще несколько часов нас держали взаперти. Разъяренные восстанием, полицейские избивали нас. Всех и каждого по отдельности. Гемиль тогда ни на секунду не оставлял меня. То и дело я терял сознание, но всякий раз придя в себя, чувствовал его теплую, сильную руку. Вначале избивали его, потом очередь дошла и до меня. Я не видел того, кто бил меня, но на всю жизнь запомню голос того, кто вдруг все остановил:

— А ну стой! — это самое «А ну стой!» я и запомню. На всю жизнь, правда! Я помню это «А ну стой!», как сейчас. Представляете? Словно во сне, по веленью какого-то внезапно возникшего персонажа, все изме-

нилось. Нас перестали бить. Вмиг! Полицейские вдруг остановились. Всего несколько последних ударов по инерции, но потом все, тишина. Один мужской голос, несколькими словами перевернул все. Остановил, застопорил.

Лишь много месяцев спустя нам рассказали, что объект принадлежал большому, страдавшему насморком человеку. Кому-то из полицейских верхов. Он защищал не людей, но своих рабочих. Он защищал свою собственность и репутацию. Обходя каждого, этот человек спрашивал нас о самочувствии. Чурок — о самочувствии! Он разговаривал с нами так, будто мы имели все на свете права! Так, будто бы для него мы были тоже люди. Когда очередь дошла до нас, большой человек спросил у Гемиля, что со мной. Друг рассказал, что в меня чем-то плеснули. Что плеснули какой-то дрянью и что с этого все и началось, что мы испугались и побежали и что нас стали преследовать.

— Мы ничего не делали, поверьте! Ничего! Мы же все понимаем! Неужели вы думаете, что мы хотим проблем? Мы же все понимаем прекрасно, какие здесь правила! Я просто испугался за друга, потому и побежал…

— Тише-тише, парень!

Неточно, но в общем-то, верно. Эрдуг не врал. Я не был ни в чем виноват. Эти выродки задели меня первыми, и мою семью. И по всем правилам я должен был промолчать, потому что это не моя земля, потому что я здесь гость и так далее, но я не промолчал. Я избил двоих парней. Не сильно, но сразу. Они были слишком слабые, щуплые, дохлые. Какой-то дрянью в меня плеснул третий, их третий друг. Гемиль, конечно, не знал всего этого, и в тот момент я не мог ему рассказать. К моему большому удивлению, генерал не рассмеялся над историей Гемиля и не ушел. Я не видел этого, но понял, что он повернулся к одному из подчиненных и приказал отнести меня в машину.

— Так ведь кожу запачкает, товарищ генерал!

— Я тебе, парубку, говорю! — вдруг закричал он. — Положил человека на заднее сидение и аккуратно повез в реанимацию! Понял? Если я узнаю, что твоя ублюдская морда хоть слово ему сказала! Если ты, скотина, только посмотришь на него косо, в инвалидном кресле вернешься домой, понял?!

— Понял, товарищ генерал! — промычал полицейский и, погрузив меня на плечи, понес вниз.

С тех самых пор я не видел Гемиля. Несколько недель меня продержали в больнице, куда его так и не пустили. Затем меня отправили в Германию. Честное слово, я не вру. За границу! Сейчас я всю объясню вам.

Тот самый человек, владелец стройки, навестил меня. Расспросил о здоровье и пообещал помочь с реабилитацией. И не соврал! Через три дня прямо в палате меня навестил сотрудник посольства. В самый короткий срок мне сделали все необходимые документы и отправили в Европу.

Меня хорошо лечили, и постепенно зрение стало возвращаться, только теперь глазам своим я верил все меньше. Для человека, который всю свою жизнь провел в умирающем горном селенье, Европа — планета абсолютного будущего. Стоит ли вам рассказывать, что в туалетах там были умные краны! Едва я подносили к ним руки — лилась вода! Нет, правда! Они все понимали! Лучше многих людей! Лишь перед отъездом медсестра, с которой, кстати, мы вместе катались в стеклянных лифтах, рассказала мне о существовании фотоэлемента.

Порой, лежа в палате, я винил себя в том, что оказался там. «Наверно, Гемилю здесь было бы лучше». Уверен, он сделал бы много хороших рисунков здесь. Все эти газоны и странно подстриженные кусты, невообразимых

форм здания и автомобили, Гемилю, Гемилю бы сюда, думал я.

Каждый вечер совершенно бесплатно мне позволяли говорить с Гемилем! Доктор говорил, что общение помогает. Наверно, он был прав. Я с нетерпением ожидал наступления двадцати часов. Едва будильник на моей тумбочке издавал два одинаковых сигнала, в палату заходила медсестра. Она набирала номер и передавала мне трубку. Гемиль рассказывал о том, как идет работа. О том, что постоянно скучает и лишь иногда перекидывается парой фраз с парнем, который однажды порезал его. Мой друг, мой милый друг интересовался моим здоровьем и рассказывал о том, что успел нарисовать.

— Ну, все, Эрдуг, прошло пятнадцать минут. Клади трубку. Звони Арсо!

— Погоди, погоди, поговорим еще минутку?

— Ты завтра будешь звонить?

— Да…

— Вот и поговорим!

— Хорошо, хорошо, только знаешь, мне кажется, в меня влюбилась медсестра.

— Немудрено, ты ж у нас красавец! Ну, все, пока, выздоравливай!

— Береги себя!

— Хорошо, не волнуйся!

Раздавались гудки, и, положив трубку, я нажимал на красную кнопку у изголовья кровати. Через мгновенье на пороге палаты появлялась моя любимая медсестра. Много лет назад ее семья перебралась сюда, в Европу, а когда-то она жила всего в четырёхстах километрах от нас.

— Будем звонить Арсо? — на позабытом языке спрашивала она.

— Будем, — отвечал я и с улыбкой передавал ей телефон.

После долгого соединения, далеко-далеко, звучало «Алло» моей сестры.

— Как ты, братик мой милый?
— Все теперь хорошо.
— А глазки, как твои глазки, они не болят?
— Нет, совсем не болят, не волнуйся. Я вообще зря тебе рассказал про то, что у меня заболели глазки, потому что на самом деле это такая мелочь, моя милая. Совсем мелочь оказалась, а твой брат, трусиха, такую панику развел и даже тебе, бедняже, рассказал.
— А о чем ты мне расскажешь сегодня?
— Расскажу тебе еще о Европе… — Арсо тотчас замолкала, и я начинал свой долгий рассказ. Минута за минутой, капля за каплей я выдавал своей сестренке тайны, которые могли сделать ее вожаком еще на много недель вперед. «Здесь столько всего!» — говорил я.
— Давай обо всем по порядку, — отвечала мудрая Арсо.

Иногда я говорил больше положенных тридцати минут, но никто меня не ругал. Впрочем, мне и самому не хотелось расстраивать этих добрых людей. Когда истекало время, я говорил свой чудесной сестренке «пока-пока» и клал трубку. Отправляясь на вечернюю прогулку, я требовал от своих выздоравливающих глаз запоминать все, все и все. Каждую мелочь, о которой после я смог бы рассказать Гемилю и Арсо. Смотрите, говорил я собственным глазам, смотрите на этот белый ровный камень, и от пола до потолка, зеркальную стену. Запоминайте этот фонтан и чудную коляску, что сама собой везет пожилого человека. Прошу вас, запоминайте расстановку больших, ростом с меня, фигур на большой доске и лабиринт ровно остриженных кустов.

Сев перед главным зданием, один за другим я внимательно изучал множество флагов и уже на следующий день рассказывал о них Гемилю:

— Синий крест на белом фоне? Точно! Такой же, только белый на красном?

Верно! Красный крест на синем фоне? Черт, да ты все знаешь!

Гемиль отгадывал все страны, и последние десять минут мы обсуждали странное, по нашему общему мнению, обстоятельство. Страны, на чьих флагах были изображены кресты, жили лучше других. Гемиль высказывал несколько очень интересных предположений по этому поводу, и я был рад слышать его голос. Истекали пятнадцать минут разговора и по-отечески он приказывал мне заканчивать:

— Все, пока Эрдуг, звони Арсо!

— Я завтра обязательно позвоню тебе, хорошо?

— Хорошо. Поправляйся!

— Я теперь уже совсем здоров!

Вместе с выпиской случилось мое первое разочарование. Я был твердо убежден, что по окончании лечения меня отправят к другу, но этого не произошло. Мне так хотелось быть рядом с Гемилем, но второй секретарь посольства объяснял, что нужно лететь домой. Билеты уже куплены. Иначе никак.

— Гемиль, я не приеду, — собравшись с духом, рассказал я.

— Дурак ты! — ответил он — это же прекрасно! Будешь с Арсо! Ну все, давай!

— Ты что обиделся?

— На что, Эрдуг? Конечно, нет! Езжай домой, вот увидишь, и я совсем скоро приеду. Давай клади трубку, а то я…

— Нет, нет, погоди, я сегодня не буду звонить Арсо, я ведь завтра ее увижу!

— Что значит, не буду? Она, между прочим, не дома сидит, а на станции тебя ждет!

— Но…

— Не нокай! Будем писать друг другу письма. Ты адрес помнишь?

— Да! Я тоже буду писать!

— Пока!

— Пока! Береги себя!

— И ты…

Гемиль обрывал разговор. Гремели гудки. Я откладывал трубку в сторону и еще долго не мог поверить в то, что совсем скоро буду дома. Один. Я сидел в палате. Впрочем, не долго. Раньше положенного в комнату заходила медсестра.

— Что, уже нужно пить таблетки? — спрашивал я.

— Нет, не нужно. Закончились твои таблетки. Пора собирать вещи.

— Но у меня нет никаких вещей.

— А как же эти? — говорила девушка и вываливала на постель целую гору одежды. Майки, рубашки, свитера.

— Что это?

— Твои новые вещи, Эрдуг.

— Но это же стоит целое состояние!

— Нет, это second-hand.

— В смысле?

— Эти вещи кто-то когда-то носил, а потом отдал, и они стали совсем дешевыми.

— Но они такие яркие и выглядят как новые.

— Пришлось покопаться! А эта рубашка и в самом деле новая. Совсем меня разорила. Примерь!

— Но зачем, зачем ты…

— Примерь, тебе говорю!

— Но, там где я живу, мне даже некуда будет пойти в ней.

— Вот вернется домой твой друг — встретишь его.

— А можно я подарю ему что-нибудь из этого?
— Можно, если на него налезет.
— Налезет, он совсем такой же, как я.

Я примерял подаренную Матой одежду и не знал, как отблагодарить ее. У меня совсем не было денег. Я не мог ничего купить, ничего подарить. Словно манекен, я стоял в новом свитере, новых брюках и кроссовках. Глупый, я смотрел на женщину, которая очень нравилась мне. Смотрел и даже представить себе не мог, что сказать ей.

— Эрдуг, послушай, помнишь… ты хвастался, что делаешь самый вкусный на свете плов?
— Да. Только я не хвастался. Так и есть!
— Угостишь меня?
— Ты приедешь в гости?
— В гости… в гости — не знаю… вряд ли. Но вот ночью на кухню смогу тебя провести.
— Значит, не приедешь?
— Ты же сам знаешь, что у меня много работы, но я постараюсь, обещаю.
— Обещаешь?
— Да. Только если сегодня угостишь меня пловом. Напиши мне, что нужно купить, я схожу в магазин.

Мата улыбалась и, смущенный ее улыбкой, я рассказывал о рисе, моркови и мясе. Она застегивала куртку, и я рассказывал ей о специях и изюме, красном, как кровь, луке и розовом, как щеки Арсо, имбире.

Ровно в полночь мы пробирались в кухню. Я предупреждал Мату, что плов — дело не быстрое. Что он будет готов только к утру и возможно, я даже не успею поесть с ней. В первый и последний раз в жизни, мы готовили на одной кухне. Я и она. Красавица и чудовище. Мата и Эрдуг. Она кормила меня с руки, и я не мог поверить, что вот уже несколько минут самолет висел над облака-

ми. Всего пять часов назад я целовал ее, и теперь, огромный стальной орел, вцепившись в мое сердце, уносил прочь. Она обещала писать и глупый, глупый, глупый, глупый чурка понимал, что больше никогда не увидит девушку, которую не заслужил. Заметив слезы на его лице, стюардесса спрашивала:

— Вам страшно?
— Нет.
— Вам хорошо?
— Да, спасибо.
— Быть может, вы хотели бы чего-нибудь выпить?
— Вы знаете, у меня совсем нет денег.
— Это совершено бесплатно!
— Тогда, если можно, воды.
— Парень, ты первый раз в самолете? Тут даже вино бесплатно! Зачем тебе вода? — изумлялся кто-то из соседей. Стюардесса приносила воду и, сделав глоток, я сравнивал ее вкус с той, что каждый день пил с Гемилем. Я смотрел в иллюминатор, и взору моему открывались горы. Большие, и слишком большие горы.

В аэропорту меня ждала Арсо. Красивая Арсо. Ее привез отец Гемиля. Он никогда не был в аэропорту и поэтому взял с собой фотоаппарат, чтобы пофотографировать Арсо и меня, ну, и себя конечно. Арсо прикусывала губы и хмурила брови, а потом обнимала меня. Одна. Я держал ее на руках и по лицу моему вновь текли слезы. И было больно. Врачи говорили, что мне пока лучше не плакать. Или наоборот — я забывал. Я только думал о том, что слишком часто мы стали плакать в последнее время.

* * *

Письма приходили раз в месяц. Потом чаще. Каждый день я проезжал около двадцати километров до станции.

Старик-почтальон заваривал чай и удобно устроившись на веранде, терпеливо ожидал меня. С двумя чашками в руках. Едва завидев меня, он кричал:

— Чего плетешься?

— Письма есть?

— Нет, ты же знаешь, что они приходят пачками, давай быстрее, — ворчал он, — чай остывает!

Я ставил велосипед. Поднимался по ступенькам, брал кружку и, свесив ноги, садился на край деревянной веранды. Спиной к старику. Не поворачиваясь к нему, вслух я рассуждал о Гемиле. О трудностях и голоде, погоде и горожанах. Я вспоминал вонь каналов и красивых, недоступных женщин. Мне все еще мечталось вернуться к Гемилю. Почтальон разбирал письма и, вырастая за его спиной, я спрашивал:

— Караван скоро?

— Нет! — отвечал он, и уже следующим утром я просыпался от лая собак.

— Старик, старик почтальон! — кричала Арсо, и в одном белье я выбегал на улицу.

— А ну оденься!

— Письмо, да?

— Письмо, письмо тебе от Гемиля. Тебе и родителям его.

— Зачем же вы сами приехали?

— Знал, как ты рад будешь! А ну одевайся, а то ничего не получишь!

— Я быстро!

Можно ли поверить собственному счастью, когда в руках дорогое письмо?! Если вы когда-нибудь получали письма, то понимаете, о чем я. Порой мы проверяем почтовый ящик по двадцать раз на дню, хотя перед нами расстилается вся долина, и мы понимаем, что почтальон не проходил здесь. Если вы когда-нибудь получали

письма то, уверен, понимаете, что я испытывал. Письмо! И не одно! Письма от Гемиля! От него самого!

Вслед за мной во двор выбегала Арсо. Как и я, раздетая. Она ждала весточки не меньше моего — марки вновь сделают ее вожаком. Сестра дергала меня за рукав и, получив расчлененный конверт, тотчас скрывалась в доме.

— Пойдемте, пойдемте, я сделаю вам чай, — говорил я почтальону, и в руках моих тряслись несколько аккуратно сложенных листков.

Привет, — начинал Гемиль, — *привет, мой друг! Вот и вновь я пишу тебе! Вернее, ты вновь получаешь от меня письмо…*

Прежде всего я хочу сказать тебе огромное, огромное СПАСИБО за твои чудесные письма! Они мне очень и очень помогают. Спасибо за то, что пишешь так много и часто. Я, правда, получаю их все вместе, а не так, как ты, вероятно, хотел. Но это ведь не беда, правда, Эрдуг? Чтобы растянуть удовольствие, я читаю их по одному в день. Хотя иногда не в силах сдержаться, берусь за второе, а бывает, и за третье. В любом случае, ты так много пишешь, что скучать мне не приходится! Еще раз прости за то, что не могу отвечать на каждое твое письмо. Думаю, тебе не нужно напоминать, как выматывает наша работа. И пробежки! Я теперь совсем много бегаю. Одному, знаешь, бегать не очень весело, поэтому я стараюсь отвлечься и почему-то, сам не знаю почему, пробегаю больше.

Хотелось рассказать тебе все по порядку, но не терпится разболтать самое главное… Эрдуг, похоже, твой друг Гемиль влюбился…

Вероятно, любовная лихорадка способна передаваться на самые длинные расстояния! Ты, кстати, все меньше и меньше пишешь о Мате, как у вас все? Пишет ли она тебе? Когда свадьба?

Ну, ладно, ладно, не буду разливать реки. Могу себе представить, как ты там сейчас умоляешь меня рассказать тебе все… Ну, ты уж потерпи еще немного

И еще немного! Шучу!

Да, кстати, совсем забыл спросить, прости друга своего, как твое зрение? Злишься? А до меня-то не дотянуться!

Ну, ладно, ладно, все, все, начинаю писать…

Все, пишу!

Видишь, пишу!

Если честно, я и представить себе не мог, что все произойдет так… как так?

Был обычный день, разве что солнце светило в этом жутком городе. Представляешь? Подкрашивая стену, я преспокойно себе раскачивался на лесах, как вдруг услышал крики и автомобильные гудки. Я бы и не обратил внимания — на этой узкой улочке пробки — частое дело. Ты же знаешь этих людей: посигналят — и успокоятся, но в этот раз! Сигналят и сигналят, кричат и кричат! Я обернулся. Посреди улицы стоит машина. В ней женщина. В нее врезался какой-то горе-водитель. Авария! Она решает вызвать постовую службу и тем самым, как ты уже, думаю, догадался, создает большой затор. Из машин начинают вылезать мужчины (если их можно назвать таковыми), вылезают и орут! Орут на бедную девушку. Представляешь, так прямо и кричат: «Убирай машину, сука, ты мешаешь нам проехать!», «Животное, уступи дорогу!» Прости, что я все это пишу, просто хочу, чтобы ты знал все. А она молодец, стоит на своем! Кто же виноват, что в нее врезались?! Самое ужасное, что старик, который в нее врезался, слова не сказал в ее защиту! Просто стоял рядом и слушал! Даже не заступился! Ну, я не выдержал, спрыгнул с лесов — и вниз. Решил защитить ее от этих подонков. Думаю, ты прекрасно понимаешь, какая началась драка. Все вместе они вдруг стали смелыми, ой, какими смелыми они стали

вдруг, Эрдуг! И оставались таковыми ровно до приезда постовой службы. В общем, что тут говорить, отгрузили другу твоему Гемилю полный вагон тумаков. Но не волнуйся! Теперь уже все хорошо!

Вот, в общем-то, и вся сказка «Как Гемиль девушку защитил». Но, нет, конечно, нет! Не злись, сейчас расскажу дальше. Итак…

Окровавленный, я поплелся на стройку. Раны промывать.

Прошел день. Еще один, и еще. Работаю я себе, никого не трогаю. Ну как работаю, честно говоря, в тот момент я немного халтурил. Я книжку на улице возле университета нашел, качаюсь себе, читаю, делаю вид, что работаю. Вдруг слышу, прораб кричит:

— Гемиль, ты людей бил?

— Бил! — отвечаю, а сам думаю: ну вот, приехали! Или полиция, или трусы эти с битами и охранниками приехали.

— Спускайся! — говорит прораб, а я смотрю, как-то он странно улыбается. Ну, думаю, ничего уж не поделаешь, нужно спускаться. Попрощался на всякий случай с тобой, поцеловал Арсо любимую и пустил трос…

Оказался на земле, смотрю, девушка эта стоит. Представляешь?

Вот дела думаю, а сам грязный, жуть! Прямо стыдно стоять перед ней, аж провалиться хочется! Книжку подмышку засунул, стою, смотрю на нее и не знаю, что и говорить. Вдруг она сама начинает говорить:

— Что вы читаете?

— А?

— Я спрашиваю, что вы читаете?

— А! Вы про это… про книжку… Я нашел ее… очень интересная книжка оказалась. «Морфология волшебной сказки» называется. Какой-то умный человек прочел много-много сказок и решил классифицировать их. Очень интересно получается. Я читаю вот и вспоминаю сказки, которые мне мама рассказывала.

— Я принесла вам рисунки, — говорит. Представляешь, Эрдуг? Говорит: я принесла вам рисунки и вдруг протягивает мне рисунки Арсо! Тут только до меня дошло, что они, наверное, вывалились, когда я дрался. Я-то их искал!

— Это ведь ваше? — спрашивает.

— Да.

— Простите, у вас они, вероятно, выпали, а я слишком поздно заметила.

— Да, я ушел…

— Да, вы ушли. Я… я хотела вам сказать большое спасибо! Большое, большое вам спасибо! В наше время храбрость — большая редкость. Знаете, меня после этого еще два дня колотило, я поэтому сразу не приехала. Вы уж простите. Вы, наверное, волновались очень из-за рисунков? Да?

Вот Эрдуг. Стоял я, молчал, как осел, слушал ее и не знал, что сказать. Смотрел и слова вымолвить не мог. Стоял, любовался и молчал, как баран. А она все говорила, говорила, и так чудесно речь ее лилась, Эрдуг. Знаешь, словами и не передать.

— Вы на меня не злитесь? — говорит. — Я ваши рисунки посмотрела. Мне хотелось вам сказать, что они очень, очень мне понравились!

«Вот те на!» — думаю. Ничего себе, мои каракули и кому-то, кроме Эрдуга, понравились, а она все говорит и говорит. Что понравилось ей очень, что девочка эта, которую я все время рисую, очень красивая и нежная, что если можно, она хотела бы меня просить, ты понимаешь?!! Просить меня, чурку, чтобы я нарисовал её портрет. Более того! Она хочет купить портрет девочки:

— Арсо?

— Что?

— Я говорю, что девочку, которая вам так понравилась, зовут Арсо.

— Арсо?

— Да…

— Очень красивое имя.

— Как и она сама.

— Так вы нарисуете меня?

Представляешь? Стоит красивая-красивая женщина, высокая, статная, умная. Стоит передо мной, опустив глаза, и просит меня, осла горного, рисовать ее! А что я могу сказать? У меня карандаши, и те-то заканчиваются. Что сказать? Вот ты бы что сказал на моем месте а, Эрдуг?

Я сказал, что не могу. Что работы много (а ее в самом деле много!). Что совсем у меня времени нет на художества. Вообще извинился я и спросил:

— Могу ли идти?

— Да, конечно! Вы не должны у меня ничего спрашивать. Конечно, и простите меня, пожалуйста. Представляю, каково вам здесь, а я еще со своими просьбами…. Но если вы не можете меня нарисовать, быть может, вы все-таки подарите мне один рисунок?

Тут я совсем голову потерял. Как быть? Думаю. Не могу же я ей Арсо подарить! Арсо! А она стоит и едва не умоляет. Молча. Я смотрю на нее. А что сказать? Не хотите дарить, продайте, вдруг говорит! Продать Арсо?!

— Я не могу!

— Только один рисунок!

— Простите, но эти я не могу. Они очень, очень важны для меня, простите, — говорю. Беру рисунки и ухожу.

Проходит неделя. Другая. Стройка. Дождь валит и валит. Я уже и забыл об этой женщине, как вдруг приходит ко мне прораб. Становится против меня и говорит:

— Поедешь на другую стройку.

— Что, один?

— Да, один. Нужно тебе, Гемиль, обязательно ехать! — говорит.

Что делать? Я слушаюсь. Собираю вещи. Выхожу на улицу — стоит черный джип. Опускается стекло, водитель меня приглашает: садитесь, пожалуйста! Мне — и на «вы»! У меня сразу мысль: все, продал меня прораб в рабство! Сколько мы с тобой таких историй слышали?! Но здесь как-то странно все. Никто не заставляет. Водитель говорит, что если я не хочу, могу остаться на стройке. А прораб все подталкивает меня в спину и шепчет: «Гемиль, не дури! Мне за тебя триста в час дают, проваливай и не выделывайся тут!»

Три сотни в час! Что-то неладное, думаю! Нам-то с тобой хорошо известно, что за чурку всего тридцать дают. А тут в десять раз больше! В десять, Эрдуг! Смотрю в последний раз на прораба, а он все улыбается и говорит: «Не дрейфь! Ничего с тобой не случится! Я те обещаю!»

— Куда меня хоть везут-то?

— Работать, Гемиль, работать!

Ладно, думаю, не наше дело спорить. Если заплатят — мне же лучше. Сажусь в машину. Водитель спрашивает, не холодно ли мне? Представляешь? Спрашивает, можно ли оставить музыку и не укачает ли меня, если он поедет быстро?

Я дочитывал письмо. Откладывал его в сторону и пересказывал все почтальону. Старик не верил, вполне понятно. Гемиль рисовал в большой, больше нашего аэропорта мастерской. Один! За зарплату! Гемиль становился художником! В большом городе! Без образования и диплома. Без регистрации и разрешения на работу, он рисовал Арсо. Она возвращалась во двор, и я кричал ей:

— Арсо, Арсо, дорогая, где же ты была?! Беги скорее сюда! От Гемиля новое письмо!

Тысячу раз, как и просил мой друг, я целовал самую красивую девушку на свете. Арсо громко смеялась и, словно кошка, вырывалась из рук. Она весело бегала по двору, и я улыбался небу. Я улыбался той его части, что теперь накрывала Гемиля. Оно подарило ему счастье и стоя за тысячи километров от друга, я не уставал благодарить облака.

— Вот и все, — взяв Арсо за руку, шептал я. — Теперь все будет очень, очень хорошо!

— А Гемиль скоро вернется? — не глядя на меня, спрашивала сестра.

— Скоро, очень скоро, моя княжна.

— А Гемиль нарисует меня?

— Нарисует! И еще как! На тебя будут смотреть миллионы…

— Миллионы? А это больше, чем у нас во дворе?

— Намного больше, Арсо! Намного больше!

— А мы сегодня пойдем запускать воздушного змея?

— Пойдем.

Теперь письма от Гемиля приходили почти каждый день. Иногда их привозил почтальон, но чаще я сам отправлялся в другое селенье. Не в силах сдержать волненья, едва конверт оказывался в моих руках, я вскрывал его. Строка за строкой Гемиль рассказывал о том, как протекает его жизнь. Как он обедает и спит. Сколько рисует и когда собирается быть дома. Порой он возвращался к тому дню, когда водитель отвез его в мастерскую. Гемиль описывал женщину и краски, которыми ее описывал. В некоторые конверты он вкладывал не только рисунки Арсо, но и наброски питерской незнакомки. Сидя у ручья, я разглядывал его работы, и каждый штрих выдавал страсть моего друга. Грифель продавливал бумагу, и всякая рана хранила легенды любви.

Время залечивало мои глаза, но не сердце. Каждое утро мне хотелось сорваться к Гемилю. Туда, где в центре города кричали чайки. Где красивые девушки порой улыбались даже нам и дома охраняли кошки. Где было много ночных клубов и такс, и туристов, и катеров. Где было много-много-много львов. Проходили дни, и в любой вечер, сложно, я ожидал возвращения друга, а утром вновь мечтал уехать к нему. Взобравшись на табуретку, Арсо заваривала чай, и, сидя на крыльце, мы смотрели на край дороги, туда, где должна была появиться точка Гемиля. Нашего друга. Как это часто бывало, что-то отвлекало внимание Арсо и, растворившись в кустах винограда, сестра оставляла меня одного. Совсем одного. Я брал в руки письмо Гемиля и… конечно не читал его. В том не было смысла. Я помнил его наизусть. Вновь и вновь я проговаривал монолог Гемиля и, словно в детской книге, перед моими глазами вырастали бумажные декорации города. Каналы, замки, зеленая трава и снег. Яркое солнце и дождь. Я видел покрытую инеем улицу и распускавшиеся на деревьях почки. Я видел собор и белых, белоснежно белых альбатросов. Их рисовал Гемиль. Серых голубей и крыс. Я слышал запах воды и отдышку каналов, споры страшных бригантин и чудесных, мудрых барж. Благодаря другу, я представлял настоящий, яркий и гниющий город. Гемиль описывал центр, и его рисунки точь-в-точь воспроизводили все, о чем он писал. Мой друг не врал. Красивая, очень красивая женщина сидела на стуле посреди огромных размеров мастерской. Он вкладывал в конверт ее руки, и они лежали на ее коленях. Как в старину, и с разрешения Арсо, чтобы получше узнать и почувствовать, я поглаживал их… на бумаге.

В начале каждой недели я получал сразу несколько писем. В них Гемиль рассказывал о том, как покорна его натурщица. Как скромна и царственна. Послушная, она совсем не двигалась, и он боялся сказать, что хочет есть. Ее спина затекала, но смиренно, она продолжала

молчать. В тот миг она боялись лишь того, что мастер всей ее жизни может пропасть. Умереть. Убежать.

На далекой кухне распевалось радио и в конце нескольких вечеров они говорили друг другу «до свидания». Когда щеками своими ночь прилипала к окнам, он возвращался. В свой вагончик. Холодный пол, настил и матрас. Одно окно и тысячи фраз на родном языке перед сном. И вновь наступало утро. Джип, мастерская, краски и натурщица. Прыщик на подбородке и инговые просьбы не опускать глаза. Заканчивался еще один день и, как и всегда, чтобы не злить ребят на стройке, отказавшись от услуг водителя, Гемиль пробирался домой.

В один из таких вечеров Гемиль обнаружил… пустую стройку. Рабочие сбежали. Подобно тому, как перед наступлением варваров испуганные люди покидали города, в поисках лучшей доли чурки бросали объекты. Часто. Едва на горизонте появлялся прораб, который предлагал немногим больше, все как один срывались с места. Никто не думал о слове и чести. Обманывали все. Обманывали всех. Многие знали, что соврут и на новом объекте, но ничего не могли с собой поделать. Мечта дороже денег. Чурки верили в то, что где-то рядом, всего в двух кварталах отсюда можно будет заработать на три тысячи больше, и бежали.

Охранник рассказал Гемилю, что уже завтра вагончики займут другие чурки. Для местных — такие же хачи, для него — другой народ. Узнают о твоей национальности — порежут, ты же знаешь! В горле зазвенит чей-то нож. Тебе бы убираться отсюда, парень, сказал охранник и разрешил осмотреть былое жилище. Гемиль не нашел своих вещей. Никаких. Ничего. Кто-то взял их. Все. Даже рисунки.

В последний раз осмотрев вагончик, Гемиль сказал «спасибо» и отправился гулять. До утра. По ули-

цам чужого города. Будто кем-то брошенная тень, он бродил от квартала к кварталу. Ожидая день, опасаясь драк. Шаг за шагом, за шагом шаг. Кто-то мог бы пойти на вокзал, Гемилю же такая роскошь была не по карману. Та огромная сумма, что теперь лежала в его трусах, должна была отправиться домой, точно, точно в девять ноль-ноль. Как только откроется почта. А пока наступало три, быть может, четыре часа, как когда-то отец, он пытался рифмовать слова. Получалось неважно.

Чтобы согреться, Гемиль бежал вдоль набережной. Какой? Он не знал. Словно собираясь аплодировать, мосты разводили руки, и чурка несся вперед. Подобно тому, как ноги его раздавали пощечины асфальту, вода била о берега, и аккуратно складывая листок, и я надеялся, что он добежит.

Следующим утром женщина покорно сидела на стуле. Борясь со сном, Гемиль делал вид, что рисует. То и дело его глаза закрывались, и даже неискушенная в таких делах натурщица понимала, что он водит мелком по одному и тому же месту.

— Гемиль, вы работаете по ночам?

— Вы не могли бы не говорить, я как раз рисую ваши губы.

— Зачем вы обманываете меня? Разве я мало плачу вам?

— Так много, что имея при себе такие деньги, я не могу уснуть.

— Если хотите, я могу отдать вам всю сумму в конце?

— Нет, если можно, то лучше так. Кто знает, что может произойти?

— Вам нужно отдохнуть!

— Да, пожалуй, вы правы. Если вы не против, мы продолжим завтра…

— Хорошо.

Гемиль выходил на улицу и решал идти направо. Туда, где как он помнил, был парк. Туда, где можно было бы немного вздремнуть. Обессиленный, слабый, он делал шаги в сторону деревьев, и ежеминутно обрывался занавес его глаз. Едва оказавшись на деревянной кровати, Гемиль проваливался в сон. Тотчас почуяв запах раненого зверя, дежурившие неподалеку полицейские ускорили шаг. Гемиля спасла лишь женская мудрость. Натурщица приказала водителю проследить за художником:

— Пожалуйста, не упустите его из виду. Как только он уснет, подхватите его и отвезите домой спать. Вот ключи.

Проснувшись, Гемиль не мог поверить своим глазам. Окружавшая его роскошь перечеркивала все представления о богатстве. «Я, наверно, заснул в музее». Будто бы попав в сказочное царство, аккуратно, чтобы не провалиться в другой сон, Гемиль бродил по комнате. Он разглядывал канделябры, подсвечники и шандалы. Гардины, дорогие книги и дороже книг журналы. Опасаясь разрушить реальность, мой друг осторожно прикасался к фотографиям. На них, совсем не похожая на ту, что он рисовал, улыбалась женщина. Веселая и счастливая, похожая на Арсо, она подпрыгивала к небесам и на ладонях воздуха отдыхали ее локоны. Гемиль обходил комнату, и, словно обогнувший Землю пилигрим, бросался в новое путешествие. Еще раз и еще. Эта большая спальня таила в себе столько сокровищ, что…

— Вы выспались?

— Да, — повернувшись к хозяйке дома, отвечал Гемиль.

— Как вам спалось?

— Сладко. Почти, как дома. Я совсем не помню, как оказался в вашей квартире.

— Вы уснули в парке. Если бы не водитель, вас, вероятно, забрали бы в полицию.

— Вероятно…

— Почему вы не сказали, что вам некуда идти?

— Не знаю…

— Гемиль, ничто не мешает вам оставаться в мастерской…

— Теперь в этом нет необходимости. Я почти закончил ваш портрет.

— Я знаю.

— Вы уже смотрели? Плохо… Я должен кое-что поправить…

— А говорите, что закончили. То, что я видела, мне очень понравилось. Эта так примитивно, и в тоже время так хорошо.

— Спасибо.

— Что вы собираетесь делать после того, как закончите?

— Не знаю. Вы были очень щедры. Скорее всего, вернусь.

— В бедность?

— В дом…

— Простите, я всего лишь хотела сказать, что… что у вас большой талант.

— Откуда вы можете знать?

— Я показывала ваши рисунки людям, которые хорошо разбираются в искусстве. Вы настоящий примитивист. В этом нет сомнений. Новый примитивист.

— Мои рисунки? У вас всего один незаконченный портрет.

— Не правда. Все ваши рисунки у меня.

— Как они оказались у вас?

— Ваш прораб предупредил меня о переезде. Я забрала рисунки и вещи.

— Значит, вы все знали?

— Знала. Я показала ваши работы.

— И что?

— Вам выпадает отличный шанс зарабатывать любимым делом…

— Вдали от дома…

— Разве у художника есть дом? Через несколько лет вы сможете рисовать в любой части света, где только пожелаете.

— Вы сложно говорите. Я бы хотел рисовать дома.

— Значит, так и будет, только сейчас вам нужно подготовить выставку…

— Выставку?

— Я бы хотела вам в этом помочь.

— Но я совсем ничего не понимаю в рисовании.

— А вы пишите, как вам нравится, и ничего не бойтесь.

— Что мне писать?

— Пишите меня, Арсо, попробуйте написать мою маму. Если понравится ей — вам гарантирован успех в этом городе.

— Вашу маму?

— Да. И еще, Гемиль, если вы так боитесь потерять деньги, оставляйте их здесь. Ключи будут только у вас. Тут ничего не пропадет. А теперь иди ко мне…

Уже на следующий день в мастерскую вошла пожилая дама. Гемиль спал, но надменный кашель незнакомого городского человека, словно самый сильный будильник, разбудил его:

— Простите, я всю ночь рисовал, — протирая глаза, сказал мой друг. Пожилая женщина ничего не ответила и, повернувшись к улыбающейся дочери, молча, задала один единственный вопрос: «Дорогая, он же чурка?!». — «Чурка, мама, — ответили яркие и дерзкие глаза. — Чурка, мама! Непозволительно и бестактно талантливый для маляра».

Недовольно, пожилая дама усаживала на стул все части своего аристократизма и, забыв надеть брюки,

Гемиль подходил к мольберту в трусах. Натурщица недовольно кашляла и, внезапно почувствовав смелость, портретист говорил:

— Я нарисую ваше лицо таким, как вы его делаете, улыбнитесь!

— Я сделаю кофе, — посмеиваясь, заявляла дочь, и в мастерской начиналась работа. На много часов. Под музыку. Пам-паба-бабаба-бам, бабаба-бам, пам-паба-бабаба-бам, пабаба-бам. Когда натурщица уставала и просилась отдохнуть, Гемиль кивал головой. Брался за цвет, и когда приходил в себя, в мастерской никого не было. Вверх, вниз и в стороны срывались его мазки. Темно-синие, красные и желтые. Яркие, точные и резкие.

По ночам в огромной мастерской горел свет, и день ото дня картин становилось все больше. Женские, юные и старые лица заполняли пространство. Во всю стену и меньше ладони, лица смотрели на одного мужчину. Детские, яркие и неточные. Взвешенные, насыщенные и почти абсолютные. Крепкие и всегда добрые, они держались молодцом, когда в комнате появлялся лысый человек в очках. Он останавливался возле самого большого из портретов Арсо и после долгого, глубинного анализа, выдавал:

— Хорошие уши. Еще полотна есть?

— Пока нет.

— Рисуйте, я скоро приеду.

Положительно хорошие уши Гемиль рисовал мелками и маслом. Как предлагала Мария. Теперь он покрывал краской не стены чужих домов, но собственные работы. Гемиль рисовал Арсо, и впервые за несколько месяцев я испытывал нечто, подобное счастью. Несмотря на то, что Гемиль писал чуть реже, а Мата не писала вовсе, я верил в то, что все у нас будет очень хорошо. Гемиль еще

обязательно приедет на нашу свадьбу! Я буду целовать Мату, и с неба нам улыбнется мама. Точь-в-точь.

— Глупый ты! Она тебя совсем не любит! — уверенно, как умеют только дети, говорила Арсо. — Забудь ее поскорее и влюбись в Центурию!

— В Центурию? Твою подругу? Сколько ей лет, Арсо?

— Девять! — совершенно серьезно отвечала самая красивая женщина Земли.

— Девять?! Не слишком ли молод я для нее, Арсо?

— Мы говорили об этом. Конечно, хорошо бы постарше, но ты же мой брат!

— Вот и я о том же, Арсо!

— А Мария любит Гемиля?

— Не знаю.

— А она знает, что он ее любит?

— Не знаю, он ей еще не говорил.

— Любит, я знаю.

— Откуда, чудесная Арсо?

— Я ведь женщина!

Арсо, немного ревновала Гемиля. Но не более того. Все равно ведь он будет со мной, шептала она, все равно. Мария старая, а я молода! И к тому же умна, так говорила мама. Гемиль рисует меня, и, конечно, немного ее. Но, мне все равно! Он будет со мной.

Так и было. Гемиль рисовал Арсо. Каждый день. На стенах появлялись ее новые рисунки. Арсо и синий. Арсо и желтый. Веселая и грустная Арсо. Своими хрупкими плечиками она заставляла тесниться портреты родителей и Марии, рабочих и парня, что однажды порезал Гемиля. Лицо последнего очень понравилось лысому человеку в очках. Он сказал, что эта картина будет иметь успех. «Вы хорошо передали характер этого странного юноши», — говорил критик. «Никакой он не странный!» — отвечал Гемиль.

По вечерам в мастерской появлялись разные, неестественно одетые люди. Они приносили с собой плохое и очень дорогое вино. Удобно рассаживались в кресла и часами говорили о Гемиле. Сидя на подоконнике, в стороне, он внимательно слушал их. Критиков и педагогов, которые прочили его творчеству грандиозный успех. Они находили его картины сильными и точными. По форме и содержанию. Какой-то мужчина с бородой чувствовал в них много здоровой экспрессии, и, конечно, всем очень нравились уши. «Неплохо бы сделать из этой картины триптих», — говорил один. «Да», — соглашался другой. В присутствии художника гости предлагали изменить цвета, перекрасить фон, разделить полотна надвое и подвесить к потолку. Гемилю рассказывали, как будет лучше и в конце каждого вечера он спокойно спрашивал:

— А можно их просто выставить?

В мастерской раздавался смех. Звук, который отныне звучал постоянно.

«Смех», в общем-то, столичная фишка, столичная история, но здесь тоже смеются, рассказывала юная журналистка. «Смех — это теперь очень модно! Это свежо, это позитивно. Смех — это фан!»

Барышня задавала вопросы, и оказывалось, что Гемиля знают. Что любят и ждут. На радио и в доме книги. Что в столице о нем хорошо говорят и что если бы…

— Если бы, Гемиль, вы сфотографировались для нас в своих вещах…

— Это мои вещи.

— Нет, не в этих, а в тех, что вы работали на стройке… У вас есть манишка? Ну такая, оранжевая, как у дворников? А шапочка вязанная у вас есть? Ну, как в комедийном сериале? Вы же смотрели? Вам нравится? Вы ведь в самом деле работали на стройке, правда? Это ведь не утка?

— Какая утка?

— Ой, Гемиль, вы такой позитивный! Утка! Гемиль, вы в самом деле приехали в страну нелегально?

— Да.

— Обалдеть! Столько позитива! Да уж, теперь я понимаю, почему ваши картины такие дорогие!

— У моих картин есть цена?

— Ну, конечно, Гемиль! Скажите, правда ли, что вы больше не рисуете уши?

— Сдались вам эти уши!

— Гемиль, можно ли еще один вопрос?

— Да.

— Правда ли, что на вашем плече шрам в виде первой буквы вашего имени.

— Да.

— О, это так позитивно! Вы делали шрамирование?

— В смысле?

— Вы специально сделали себе такой шрам?

— А что, шрамы теперь делают специально?

Наступал день выставки. Утром по радио говорили о местной футбольной команде и к восьми часам вечера, подобно стадиону, галерея была заполнена людьми. Когда после закрытия выставки в зале осталось только два человека, Мария сказала:

— Все твои картины проданы, поздравляю!

— Поцелуй меня!

— Гемиль, не глупи! Муж войдет с минуты на минуту! Ты же не думал, что все это серьезно! Я и так слишком много для тебя сделала. Ты должен быть благодарным! Ты ведь не такой, как все эти чурки, правда?

— Мне нужно на улицу…

Холодный, чужой воздух хлестал по лицу. Кружилась голова. Проносился автомобиль. Взлетала и разбивалась лужа. Гемиль сильно зажмуривал глаза, широко открывал рот, но уши не откладывало. «Все картины проданы! Все, Гемиль, ты ведь не такой, как эти чурки?

Убери руки, Гемиль!». Яркий свет слепил, и город становился меньше. Уже и проще. Дешевле. Сумма, которую назвала Мария, не укладывалась в голове. Теперь Гемиль мог позволить себе все, все, что угодно. Себе и семье. Подарки папе и маме. Эрдугу и Арсо. Гемиль шагал вперед, и в ушах продолжало звенеть: «Все Гемиль, все…».

Проспект заканчивался площадью, колонной справа и мостом, широким ярким и большим мостом. Гемиль входил на него, и берега огромной реки поздравляли его с победой. Болельщики в автомобилях размахивали флагами и громко сигналили. «Они приветствуют тебя», — голосом известного ведущего говорил город. Гемиль улыбался группе веселых ребят и, заметив его, один из них кричал: «Смотрите, чурка!»

Гемиль понял, что нужно бежать, слишком поздно. Пятеро неплохо одетых парней зачем-то бросились на него. Просто так. Кто-то предложил. Сто ударов руками и два ножом. Словно воспитанные джентльмены, уступая друг другу, они били по очереди. В лицо, шею, грудь и пах. Один за другим. Бах… бах… бах… бах…

В тот вечер на поле городского стадиона вышло всего трое местных воспитанников — приезжие играли лучше, и в ту ночь не разводили один мост — убили чурку.

* * *

Что должно случиться в жизни, чтобы понять, что в жизни важно? Я не видел Гемиля с тех самых пор, когда водитель унес меня вниз. Гемиль остался наверху и сверху, на нас садился самолет. В нем был Гемиль. Он когда-то мечтал вернуться домой на самолете. Но не в гробу. Самом дешевом. В моей правой руке тряслась рука Арсо и в левой — газета, что нам подарили в аэропорту. «Убит известный художник!». На большом

цветном снимке был запечатлен момент погрузки наскоро сбитого (за счет государства) ящика. Двое рабочих выносили его из грузового самолета. Мне и отцу Гемиля объяснили, что гроб лучше не открывать, «там все очень плохо», — сказали незнакомые нам люди. Взяв у старосты селения фотоаппарат, я сделал несколько снимков. Самолет, родители, гроб. Самолет, Арсо, гроб. Самолет, гроб… «Арсо, сфотографируй меня!»

ЧАСТЬ ПОСЛЕДНЯЯ. ЧРЕЗВЫЧАЙНО КОРОТКАЯ. АРСО

— Эрдуг, а правда, что нас называют чурками?
— Правда.
— А чурка — это мужской род, да?
— Да.
— А как будет женский?

Санкт-Петербург, 2012

Бенедыкт Хмялёўскі

Новыя Афіны,

альбо Акадэмія ўсялякай сцыенцыі поўная, на розныя загалоўкі, як на класы, падзеленая, мудрым для напаміну, ідыётам для навукі, палітыкам для практыкі, меланхолікам для забавы ўзведзеная […] ксяндзом Бенедыктам Хмялёўскім, дэканам рагатынскім, фірлееўскім, пастарам падкаменскім.

Пра Звяроў (урыўкі)

АРХАПІТЭКУС, звер амерыканскі, званы лянівым, альбо *pilgritia*[1]; а гэта праз вельмі лянівую хаду сваю. Пакрыты мяккім валоссем, на дзве стапы даўжынёю. За пятнаццаць дзён ледзь на кідок каменя пасунецца. На высокае дрэва каб узлезці, два ці тры дні патрабуе, да чаго яму доўгія служаць кіпцюры, акурат, як тры пальцы. Ног у яго чатыры, калі па зямлі поўзае, дык галаву ўгару падымае. Калі ён што ў свае лапы схопіць, кіпцюрамі датуль трымае, пакуль рэч гэтая не здохне. Адныя апавядаюць, што жывіцца ён лісцем з дрэва; другія — што мурашамі альбо мухамі; іншыя — што адным паветрам сілкуецца, галаву толькі ў той скіроўваючы і падымаючы бок, адкуль вецер дзьме. Ксёндз Торус, езуіт, калі таго звера кіем пастрашыў, дык той так кій схапіў кіпцюрамі, што на гэтым кіі, на дзвюх бэльках пакладзеным, сорак дзён вісеў пры здзіўленні гледачоў. Уначы толькі звычку займеў спяваць: ха, ха, ха і г. д. — так складна і ладна, як ідуць ноты музычныя: *ля,*

[1] *Pilgritia* — лац. млявасць, запаволенасць.

соль, фа, мі, рэ; *P. Kircher libr. 1 Musurg. cap. 14*[1]*; P. Schottus in Physic. Curios. lib. 7. cap. 2*[2]*; P. Masenius in speculo Imaginum Ventatis, lib. 7. cap. 49*[3].

КАТАПЕБА, альбо КАТАБЛЕФОН, у Афрыцы над Нілам звер гэты сустракаецца, зёлкамі жывіцца і ў сабе атруту мае, да быка падобны, поглядам гэтаксама забівае, як і Васіліск. Гэта адчуваючы нервова і прыродным інстынктам, іншыя звяры ўцёкамі ратуюцца, здалёк абыходзячы такую ліхую кампанію. Дзеля чаго ён таксама асаблівую выкарыстоўвае штуку: вочы апускае да зямлі, каб позіркам сваім фатальным не выклікаць да сябе такой агіды звяроў і каб зусім іх каля сябе не маючы, *in victualibus*[4] *пакрыўджаным не быць. Aelianus, Mela, Pliniusz, Ludovicus Vives, Albertus Magnus testantur*[5].

ХАМЕЛЕОН — чужаземны звярок, у Афрыцы сустракаецца, сярод Чацвяраногіх звяроў Ёнстанам палічаны, а абліччам падобны да Яшчаркі. Найбольш такіх звяроў прытуліў востраў Усходняй Індыі, Сакотрай называны. Звер такі не кусае, пысы ў яго няма, толькі дзюрачка, як зярнятка, праз якую ён паветра ў сябе ўцягвае і тым жывіцца. Яшчэ больш павольны, чымся чарапаха, хадою, бо ледзь на локаць у дзень перасоўваецца. Колер на сабе змяняе часта, такі прымаючы, да якога наблізіцца. Чырвонай жа і жоўтай афарбоўкі ніколі не прымае. Вочы ў яго круглыя і лупатыя, якімі ён на які колер

[1] Тут маецца на ўвазе: Падрэ Атанасіус Кірхер “Musurgia universalis” (1650 г.), кніга 1.

[2] Тут маецца на ўвазе: Падрэ Гаспар Шот “Physica Curiosa” (1607 г.), кніга 7, глава 2.

[3] Тут маецца на ўвазе: Падрэ Якаб Мазэн “Speculum imaginum veritatis occultae” (1681 г.), кніга 7, глава 49.

[4] *In victualibus* — лац. у харчаванні.

[5] Эліем, Мелам, Плініем, Хуанам Луісам Вівесам і Альбертам Вялікім засведчаныя (лац.).

паглядзіць, за пацер[1] сам такога колеру і робіцца, аднак плямаў, што на ім чарнявыя, звычайна не мяняе. Бачыў трох такіх князь Мікалай Радзівіл, калі ў Ерусаліме быў, і на сваіх руках песціў, зняўшы аднаго з аліўкавага дрэва (на якім яны звычайна час бавяць), так яго ў Лістах сваёй Перэгрынацыі апісаў і імя яму надаў. *Cardanus eadem formalia*[2] *пра яго піша, зазначаючы, што абярнуўшыся да сонца, промні сонечныя здольны глытаць і вецер у сябе ўцягваць. Супраць змяінай атруты звер гэты бароніцца надзейным зеллем, якое трымае ў хударлявых вуснах.*

КІНАЦЭФАЛУС, па-польску genuine[3] *Сабакагалоў, звер у егіпецкіх пушчах, кшталту Чалавека, але галава ў яго, як у сабакі; такіх князь Радзівіл вывез быў з тых земляў. Тое ў ім здзіўлення вартае, што ён штогадзіны пускае мачу і ад гадзіны да гадзіны робіць гэта 24 разы. Таму егіпцяне на компасах і гадзінніках яго малююць як denotantem*[4]*. Часам бывала гэтая жывёла замест воднага гадзінніка. Таксама ад прыроды ён адчувае Conjuctionem Solis cum Luna*[5]*, у той час зусім губляючы зрок. Самец тады нічога не есць, галаву ў зямлю хавае; бывае для гэтай самай практыкі ў дамах яго і трымаюць. Jonstonus*[6].

КОНЬ — такі, які ёсць, кожны бачыць.

КОЗЫ — смярдзючы від звяроў, у Святым Пісанні азначаюць грэшных і асуджаных, што ў апошні дзень

[1] Пацер — тут мера часу, патрэбная для прачытання малітвы, прыблізна 25 сек.

[2] *Cardanus eadem formalia* — Карданус гэтаксама фармальна. Тут маецца на ўвазе Джэралама Кардана (лац. Hieronymus Cardanus).

[3] *Genuine* — лац. проста.

[4] *Denotantio* — лац. абазначэнне.

[5] *Conjuctionem Solis cum Luna* — лац. сувязь Сонца з Месяцам, тут — сонечнае зацьменне

[6] *Jonstanus* — лац. Ян Ёнстан.

павінны стаць па левым баку. Паводле натуралістаў, дыхаюць вушамі і носам, уначы бачаць, як каты, совы, пугачы, кажаны. Вантробы казіныя калі ўжываць у ежу, зрок чалавечы папраўляецца, слепата знікае зусім. Звер Тыгр мяса казінага ніколі не есць, хутчэй на смерць, чымся на гэткую страву наважыцца. Такая паміж козамі любота, што калі каза казу на вузкім вельмі мастку ці кладцы спаткае, і адна павярнуць назад не можа, то пакладзецца яна так, каб другая, праз яе перайшоўшы, працягвала свой шлях. *Plinius, libr.9. cap 5.*[1] У Індыі ж заходняй, інакш у Амерыцы, паводле Гілельма Пізона ў «Натуральнай Гісторыі» *libr. 3*[2], сустракаюцца дзікія козы, а хутчэй нават Сарны, у страўніку якіх утвараецца камень безаар.

МУМЕРУС, асаблівы звер у Лівіі, *teste Lochnero*[3], *які здабычу сваю, альбо харчаванне, заўсёды на адзінаццаць частак дзеліць, дзесяць з'ядае, адзінаццатую ж на потым хавае.*

МЫШ, хоць подлы звер і малы, але вялікую шкоду ўчыняе.

РАСАМАХА, толькі тое ў ёй notandum[4]*, што звер гэта ненажэрны, таму на лаціне GULO*[5] *называны. Аб'еўшыся, ён залазіць між раздвоенай галіны, там per vim*[6] *датуль цісне, пакуль перапоўненага страўніка прымусова не спаражніць, і тады зноў новыя абжорствы свае ўволю ўчыняе.*

Пераклала з польскай Марыя Пушкіна

---

1 Пліній, кніга 9, раздзел 3 (лац.).

2 Libr.3 — лац. кніга 3.

3 *Teste Lochnero* — лац. засведчаны Лохнэрам. Тут маецца на ўвазе кніга Мікеле Фрэдэрыка Лохнера "Rariora Musei Besleriani…".

4 *Notandum* — лац. прыкметнае.

5 *Gulo* — ад лац. *Gulo gulo* — расамаха, даслоўна — гурман, абжора.

6 *Per vim* — лац. праз сілу.

Тэд Х’юз

Песня пра існаванне

Неяк жыў сабе
Чалавек, жыццём
Якога быў бег.
Гэткім быў ягоны Лёс.
Цяжкі лёс,
Але які ўжо ёсць.
Ён павінен быў бегчы няспынна.
Ён пачаў разважаць пра Лёс
І пра свой бег.
Хто? Чаму?
Няўжо ён проста нейкае
Пудзіла труса для трэнавання ганчакоў?
Урэшце ён наважыўся.
Болей яго ніхто не абдурыць.
Для гэтага спатрэбіцца не абы-якая мужнасць,
Але ён можа гэта, ён гэта можа.
Так, ён можа спыніцца.
Агонія! Агонія,
Вось што ён выцерпеў,
Каб вырвацца з гэтага бегу.
Раптоўны і неабсяжны
Спакой
Пасярод бязмежнай пустыні.
Там ён і стаяў — нерухомы.
І паколькі не мог убачыць нікога
На поўнач ці захад, усход ці поўдзень,
Ён падняў кулакі
І засмяяўся ў агіднай радасці.
І пагразіў імі Сусвету.

І ягоныя кулакі адваліліся прэч,
І ягоныя рукі адваліліся прэч.
Ён пахіснуўся, і ягоныя ногі таксама адваліліся.
Ён ужо не паспеў зразумець,
Што гэта ганчакі рвалі яго на часткі,
Што ён быў насамрэч толькі
Пудзілам труса для іх трэнавання,
А насамрэч існавалі адны ганчакі.

У той момант

Калі руля пісталета адкуль выцякаў белы дымок
Была прынятая прэч
Як цыгарэту прымаюць ад попельніцы

І адзіны твар які застаўся на свеце
Ляжаў разбіты
На расслабленых руках якія так і не паспелі

І дрэвы закрыліся навек
І вуліцы закрыліся навек

І цела ляжала на жвіры
Пакінутага свету
Сярод пакінутых камунальных будоўляў
Навек выстаўленых вечнасці
Крумкач пачаў шукаць што б паесці

Уладар над Падлай

Палац ягоны з чарапоў.

Карона ягоная — апошнія трэскі
Карабля жыцця.

Трон ягоны — эшафот з костак, усякаму павешанаму
Віселіца і ўсіхная дыба.

Мантыя ягоная — чэрань апошніх кропель крыві.

Царства ягонае пустое —

Пусты свет, з якога апошні енк
Вышумеў прэч цяжка і безнадзейна
У слепату і немату, і глухату заліва,

І вярнуўся, згарнуўшыся, змоўклым,

Каб кіраваць цішынёй.

Першы ўрок Крумкача

Бог вырашыў навучыць Крумкача размаўляць.
«Любоў», сказаў Бог, «скажы: Любоў».
Крумкач разявіў дзюбу,
і белая акула выплюхнулася ў мора
І рванула ўніз, да невядомых глыбіняў.

«Не, не», сказаў Бог, «скажы: Любоў. Ну, давай: ЛЮБОЎ».
Крумкач разявіў дзюбу, і камар, муха цэ-цэ, маскіт
Выляцелі адтуль і хутка
Прылаштаваліся на іх скуры.

«Апошняя спроба», сказаў Бог. «Давай: ЛЮБОЎ».
Крумкач скурчыўся, разявіў дзюбу і вываніtaваў
Велізарную мужчынскую галаву.
Яна вылушчылася на зямлю, круцячы вачыма,
Абражана пратэстуючы —

І Крумкач скурчыўся зноў, Бог не паспеў яго нават спыніць.
І жаночая похва ўпала галаве на шыю, моцна сціснуўшы яе.

Так яны й пакаціліся, змагаючыся.
Бог спрабаваў іх разняць, лаяўся, плакаў, —
Крумкач з вінаватым выглядам паляцеў прэч.

Чорны звер

Дзе гэты Чорны Звер?
Крумкач, нібы сава, пракруціў дзюбай кола.
Дзе гэты Чорны Звер?
Крумкач схаваўся ў ложку, каб падсцерагчы яго.
Дзе гэты Чорны Звер?
Крумкач усеўся на крэсла,
хлусячы як мага галасней пра Чорнага Звера.
Дзе ж ён?
Крумкач выгукваў уночы, апошнім крыкам
раздрабіўшы сцяну.
Дзе гэты Чорны Звер?
Крумкач разбіў чэрап ворага па самыя гланды.
Дзе гэты Чорны Звер?

Крумкач распяў пад мікраскопам жабу,
утаропіўся ў мазгі акуле.
Дзе гэты Чорны Звер?

Крумкач падсмажыў зямлю, як цагліну,
уварваўся ў космас —
Дзе гэты Чорны Звер?

Сакрэты космасу схаваліся,
космас разляцеўся ва ўсе бакі.
Дзе гэты Чорны Звер?

Крумкач адчайна малаціў крыламі па вакууме,
віскатаў услед за знікаючымі зоркамі —
Дзе ж ён? Дзе гэты Чорны Звер?

Эдыпаў Крумкач

Муміі ўзялі прыступам ягоныя ірваныя вантробы
З павязкамі і бальзамічным мёдам наперавес.
Ён выванітаваў усё, ён стаўся плоскім —
І зноў ляцеў.

Магільная пліта ўпала яму на нагу
І пусціла карані —
Ён аддзёўб нагу прэч і зноў ляцеў.

Дух вады ў шчаслівай даліне
Аплёў ягоны мозг прымуламі, ружамі,
Прыгінаючы рот да вільготнага грунту —
З выццём ён пакінуў ёй усё, што яна трымала.

І так ён бег пад рэха апладысментаў сваёй нагі
І гадзінніка на запясці,
Без нагі, без вантробаў, без мазгоў, уласны зрывак —

Так што Смерць скасіла яго лёгка
І са смехам схапіла, хіба толькі жывога.
І ягоны гадзіннік паскакаў прэч у хмары магільнага праху.

Крумкач звесіўся з апошняга кіпцюра — выпраўлены.

Перасцярога.

Малакровік

О малакровік, ты ў гарах хаваешся ад гор,
Параненым зоркамі, ты ліжаш цень
І ясі гаючую зямлю.

О малакровік, маленькі бяскосцік, маленькі бясскурык,
Ты арэш канаплянчыным шкілетам,
Пажынаючы вецер і малоцячы камяні.

О малакровік, ты барабаніш у каровін чэрап,
Танчыш на маскітавых ножках,
З слановым хобатам, з кракадзілавым хвастом.

Ты стаў такі мудры, ты стаў такі жудасны,
Пакуль смактаў заплесневелыя грудзі смерці.

Сядзь мне на палец, праспявай мне на вуха песню сваю,
О малакровік.

Пераклаў з ангельскай Андрэй Вылінскі

Віслава Шымборска

З няздзейсненай вандроўкі ў Гімалаі

Дык вось яны, Гімалаі.
Бягуць аж да самага Месяца.
Момант старту зафіксаваны
ў наспех разарваных нябёсах.
Пустэльня аблокаў прабітая.
Удар у нішто.
Рэха — нямая белая
Ціша.
Еці, а ўнізе ў нас серада,
хлеб і алфавіт,
і двойчы два — чатыры,
і снег пакрысе растае.
Ёсць чырвоны яблык,
разрэзаны крыж-накрыж.
Еці, у нас бываюць
не толькі злачынствы.
Еці, не кожнае слова
ў нас выракае на смерць.
Нам засталася ў спадчыну
надзея — дар забываць.
Пабачыш, як нараджаем
дзяцей сваіх на руінах.
Еці, Шэкспіра маем.
Еці, на скрыпцы граем.
Еці, калі сцямнее,
мы запалім святло.
А тут — не Зямля й не Месяц
і замярзаюць слёзы.
О Еці, амаль Пан Твардоўскі,
вярніся да нас, не сыходзь!

Так у доме лавінаў
я заклікала Еці,
прытупваючы, каб сагрэцца,
па снезе,
па вечным.

Закаханыя

Там ціха настолькі, што чуем
песню, спяваную ўчора:
«Ты пойдзеш гарою, а я — даліною…»
Ды хоць і чуем — не верым.
Наша ўсмешка — не маска смутку,
а дабрыня — не ахвяра.
Мы нават болей, чым варта,
шкадуем незакаханых.
Так здзіўленыя сабой,
што больш нас нічога не здзівіць.
Ані вясёлка ноччу,
ані мятлік у снезе.
А калі засынаем,
бачым у сне расстанне.
Але гэта добры сон,
але гэта добры сон,
бо мы ад яго прачнемся.

Тэрарыст, які назірае

Бомба выбухне ў бары а трынаццатай дваццаць.
На гадзінніку покуль толькі трынаццаць шаснаццаць.
Хтосьці паспее яшчэ ўвайсці.
Хтосьці — выйсці.

Тэрарыст перайшоў ужо на іншы бок вуліцы.
Адлегласць яго абароніць ад усяго благога.
А там відовішча, нібы ў кіно:

Жанчына ў жоўтай куртцы — гэтая ўваходзіць.
Мужчына ў акулярах — гэты выходзіць.
Хлопцы ў джынсах — гэтыя размаўляюць.
Трынаццатая сямнаццаць — і чатыры секунды.
Нізенькі хлопец — шчаслівы — сядае на скутэр,
а высокі — ўваходзіць.

Трынаццатая сямнаццаць і сорак секундаў.
Вось мінае дзяўчына — у валасах зялёная стужка.
На момант знікае з віду — яе засланіў аўтобус.

Трынаццатая васямнаццаць.
Дзяўчыны ўжо няма.
Ці ўвайшла, такая дурніца,
высветліцца, як будуць выносіць.

Трынаццатая дзевятнаццаць.
Нешта ніхто не ўваходзіць.
Затое навонкі выйшаў нейкі руды таўстун.
Штосьці шукаў па кішэнях і
а трынаццатай дваццаць без дзесяці секундаў
вярнуўся па тыя свае дурацкія пальчаткі.

Вось і трынаццать дваццаць.
Час, як жа ты паўзеш.
Вось цяпер усё.
Не, яшчэ не ўсё.
Так, усё.
Бомба — яна выбухае.

Нявіннасць

Зачатая на матрацы з людскіх валасоў,
Герда. Эрыка. Ці Маргарыта.
Што праўда, сама нічога

пра гэта не ведае. Веды такога кшталту
хто перадасць? і каму? Бо надта ж
справядлівыя Эрыніі: у выглядзе птушак
нават сёння б нам дапякалі.

Ірма. Брыгіта. Ці Фрыдэрыка.
Ёй дваццаць два альбо трошкі болей.
Ведае тры замежныя — патрэбныя ў падарожжах.
Ейная фірма на экспарт пастаўляе найлепшыя
матрацы — выключна са штучных валокнаў.
А экспарт збліжае народы.

Беата. Ульрыка. Ці Хільдэгарда.
Сказаць, што прыгожая — не, але высокая, зграбная.
Шчочкі і шыя, грудзі, жывот і сцёгны
У самым соку, у самым росквіце маладосці.

Басанож шчаслівая крочыць па пляжах еўропы.
Распускае свае валасы, даўгія — ажно да каленаў.

«Я б раіў не рэзаць, — кажа цырульнік. —
Аднойчы адрэжаш — болей такія ўжо не адрастуць.
Паверце мне, калі ласка.
Гэтая рэч праверана
tausend — und tausendmal».

Пакой самагубцы

Вы думаеце, пэўна, пакой быў пусты.
А там — тры крэслы з трывалымі спінкамі.
Там добрая лямпа ад цемры.
Пісьмовы стол, на ім — партфель і газеты.
Спакойны Буда, занепакоены Езус.
Сем слонікаў на шчасце, а ў шуфлядзе нататнік.
Думаеце, нашых адрасоў у нататніку не было?

Бракавала, думаеце, кніжак, карцінаў, кружэлак?
А там — джазавая труба ў чорных руках,
Саксонскія ў вобразе Флоры.
Радасць, полымя з нябёсаў.
Адысей на паліцы ў жыццядайным сне
пасля прыгодаў і цяжкасцяў песні пятай.
Маралісты —
імёны запісаныя залатымі літарамі
на пекна ўзрыхлёных градках кніжных карэньчыкаў.
Палітыкі — тут жа — трымаюцца проста.

І не безвыходны (прынамсі, з выйсцем праз дзверы),
не бесперспектыўны (з перспектывай хаця б у акне),
такім падаваўся пакой.
Акуляры, каб удалеч глядзець, ляжалі на падваконні.
Гула адзіная муха, гула, што яшчэ жывая.

Думаеце: ну хаця б ліст праліваае святло на штосьці.
А калі я скажу вам, што ліста не было:
і столькі нас — прыяцеляў, а ўсе змясціліся
ў пустым канверце, прыхіленым да шклянкі.

Партрэт жанчыны

Прыходзіць час выбіраць.
Змяняцца, каб толькі нічога не змянілася.
Гэта лёгка, немагчыма, цяжка, варта спробы.
Яе вочы, калі трэба, то васільковыя, то шэрыя,
То чорныя, то вясёлыя, то без падставы поўныя слёз.
Яна спіць з ім, як першая-лепшая, як адзіная ў свеце.
Народзіць яму чатырох, ніводнага ці аднаго.
Наіўная — найлепей параіць.
Слабая — што хочаш адолее.
Няма галавы на плячах — дык займее.
Чытае Ясперса і часопісы для жанчын.
Не ведае, нашто тая шрубка — але збудуе мост.

Маладая, як заўжды маладая, усё яшчэ маладая.
Трымае ў руках вераб'я са зламаным крылцам,
Грошы на падарожжа, далёкае й доўгае,
Нож для мяса, кампрэс ці шклянку гарэлкі.
Куды так спяшаецца, ці не стамілася.
Ды не, хіба толькі трошкі, вельмі, нічога страшнага.
Ці кахае яго, ці проста ўпарта трымаецца.
У шчасці і няшчасці, у Божай літасці.

Вермеер

Покуль жанчына ў амстэрдамскім музеі
ў намаляванай цішыні і руплівасці
дзень пры дні налівае ў міску
малако са збана,
свет яшчэ не заслугоўвае
канца свету.

Пераклала з польскай Юлія Аляксеенка

Змест

Літаратурна-мастацкае выданне

Птушкі лёгкіх паводзінаў

Вершы, проза і пераклады
фіналістаў конкурсу маладых літаратараў
імя Чэслава Мілаша (2011)

Укладальнік Андрэй Хадановіч
Камп’ютарная вёрстка Юлія Андрэева
Дызайн вокладкі Віталь Сыч
Карэктар Алена Пятровіч

Падпісана да друку 30.01.2013 г. Фармат 76x100 $^{1}/_{32}$.
Ум. друк. арк. 15,8. Улік.-выд. арк. 8,9.
Наклад 400 асоб. Замова 438.

Выдавец І. П. Логвінаў. ЛИ 02330/0494468 ад 08.04.2009.
Пр-т Незалежнасці, 19-5, 220050, г. Мінск, www.logvinau.by
Надрукавана на абсталяванні ІП Логвінава

Вершы, проза і пераклады
фіналістаў конкурсу маладых літаратараў
імя Чэслава Мілаша (2011)

Юлія Аляксеенка
Алеся Башарымава
Ася Волкава
Кацярына Глухоўская
Марыя Лапо
Анна Мананкова
Віялета Пачкоўская
Алена Пятровіч
Александр Филиппенко

Маргарыта Аляшкевіч
Дар'я Вашкевіч
Андрэй Вылінскі
Павел Капанскі
Уладзь Лянкевіч
Паліна Маслянкова
Марыя Пушкіна
Антон Рудак
Ганна Янкута